

VASILE – SORIN CURPĂN
VASILE CURPĂN
EMILIA MITROFAN

DEZVOLTAREA
CONSTITUȚIONALĂ A
ROMÂNIEI

IAȘI
- 2013 -

Lucrări publicate de VASILE – SORIN CURPĂN:

1. **Răspunderea comitenților pentru faptele prepușilor**, Bacău, 1999;
2. **Complicitatea – formă a participației penale**, Iași - Bacău, 2000;
3. **Momente în dezvoltarea politico - juridică a României**, Bacău, 2006;
4. **Statul - instituție social-politică și juridică fundamentală**, Bacău, 2006;
5. **Drept Civil. Drepturi Reale. Obligații. Contracte speciale. Succesiuni. Sinteze**, Bacău, Ed. I - 2006;
6. **Drept Civil. Drepturi Reale. Obligații. Contracte speciale. Succesiuni. Sinteze**, Bacău, Ed. a II-a - 2007;
7. **Drept Constituțional. Stat și Cetățean**, Bacău, 2007;
8. **Procedura Penală. Participanții și acțiunile în procesul penal român**, Bacău, 2007;
9. **Independența judecătorilor și garanțiile ei juridice**, Bacău, 2007;
10. **Studii juridice**, Bacău, 2008;
11. **Drept Civil. Teoria generală a obligațiilor**, Bacău, Ed. I - 2008;
12. **Drept Civil. Teoria generală a obligațiilor**, Bacău, Ed. a II-a - 2008;
13. **Drept Penal - partea generală**, Bacău, 2008;
14. **Fenomene juridice și politico - etatice**, Iași, 2008;
15. **Tratat de științe Juridice**, Bacău, 2008;
16. **Enciclopedie Juridică. Tratat**, Bacău, 2008;
17. **Analiză doctrinară a Constituției Republicii Moldova** Bacău, 2010;
18. **Politică și drept în istoria românilor**, Bacău, 2010;
19. **Fenomene juridice și politico - etatice**, Bacău, 2010;
20. **Drept constituțional. Stat și cetățean**, Bacău, 2010;

21. **Procedură penală. Participanții și acțiunile în procesul penal român**, Bacău, 2010;
22. **Independența judecătorilor și garanțiile ei juridice**, Bacău, 2011;
23. **Drept civil. Teoria generală a obligațiilor**, Bacău, 2011;
24. **Sinteze de drept civil**, Bacău, 2011.
25. **Statul instituție social - politică și juridical fundamentală**, Bacău, 2011.
26. **Tratat de drept constituțional român**, Bacău, 2011;
27. **Tratat de Științe Juridice**, Bacău, 2011;
28. **Drept Constituțional al României și al Republicii Moldova – Tratat**, Iași, 2012;
29. **Enciclopedie Juridică – Tratat**, Iași, 2012;
30. **Prolegomene de Științe Juridice Române**, Iași, 2012;
31. **Științe Politice și Doctrine Politice Internaționale**, Iași, 2012;
32. **Doctrină generală statal-juridică**, Iași, 2012;
33. **Politică, Istorie și Drept în Moldova de Est**, Iași, 2012;
34. **Drept Politico-Statal**, Iași, 2012;
35. **Drept Penal. Partea Generală. Conform Legii Numărul 301/2004**, Iași, 2012;
36. **Enciclopedie Politico - Juridică**, Iași, 2012;
37. **România la cumpăna Istoriei. Tratat de Istorie, Politică și Drept**, Iași, 2012;
38. **Dezvoltarea constituțională a României**, Iași, 2013.

Lucrări publicate de VASILE CURPĂN:

1. **Prolegomene de Științe Juridice Române**, Iași, 2012;
2. **Științe Politice și Doctrine Politice Internaționale**, Iași, 2012;
3. **Doctrină generală statal-juridică**, Iași, 2012;
4. **Politică, Istorie și Drept în Moldova de Est**, Iași, 2012;
5. **Drept Politico-Statal**, Iași, 2012.
6. **Drept Penal. Partea Generală. Conform Legii Numărul 301/2004**, Iași, 2012;
7. **România la cumpăna Istoriei. Tratat de Istorie, Politică și Drept**, Iași, 2012;
8. **Dezvoltarea constituțională a României**, Iași, 2013.

Lucrări publicate de EMILIA MITROFAN:

1. **Enciclopedie Politico - Juridică**, Iași, 2012;
2. **România la cumpăna Istoriei. Tratat de Istorie, Politică și Drept**, Iași, 2012;
3. **Dezvoltarea constituțională a României**, Iași, 2013.

CUPRINS

<i>Cuvânt introductiv</i>	10
PARTEA I	
<i>ORGANIZAREA POLITICO-JURIDICĂ ÎN EPOCA ANTICĂ ȘI MEDIEVALĂ</i>	12
CAPITOLUL I	
<i>ORGANIZAREA POLITICĂ, SOCIALĂ ȘI JURIDICĂ A DACIEI ÎN PERIOADA ÎNGLOBĂRII ÎN IMPERIUL ROMAN</i>	12
Secțiunea I: Viața economico-socială a Daciei romane.....	13
Secțiunea II. Organizarea politică și juridică a Daciei romane.....	18
Secțiunea III: Dreptul în provincia romană Dacia.....	24
Secțiunea IV. Domeniile imperiale. Organizarea financiară a provinciei Dacia....	28
Secțiunea V. Starea militară a provinciei Dacia romană.....	30
Secțiunea VI. Abandonarea Daciei de către romani.....	31
CAPITOLUL II	
<i>CONTINUITATEA DACO – ROMANĂ</i>	33
CAPITOLUL III	
<i>CÂTEVA ASPECTE – CONSIDERATE ESENȚIALE – REFERITOARE LA FORMAREA POPORULUI ROMÂN ȘI A LIMBII ROMÂNE (ETNOGENEZA ROMÂNEASCĂ)</i>	40
CAPITOLUL IV	
<i>ORGANIZAREA SOCIAL-POLITICĂ ȘI JURIDICĂ ÎN PERIOADA MEDIEVALĂ</i>	48
Secțiunea I. Trecerea de la sclavagism la feudalism	49
Secțiunea II. Feudalismul timpuriu pe teritoriul actual al României (sec. X-XIV)	52

Secțiunea III. Perioada feudalismului dezvoltat (sec. al XIV-lea până la jumătatea sec. al XVII-lea).....	56
§.1. <i>Viața social – economică a Țărilor Române</i>	57
§.2. <i>Structura socială existentă în Țările Române în perioada sec. al XIV-lea până în sec. al XVII-lea</i>	60
§.3. <i>Raporturile de vasalitate specifice, în perioada sec. al XIV-lea până la jumătatea sec. al XVII-lea</i>	62
§.4. <i>Caracterul orânduirii de stat existentă în Evul Mediu între sec. al XIV-lea și sec. al XVII-lea în Țările Române</i>	63
Secțiunea IV: Organizarea politică și socială a Voievodatului Transilvaniei	72
§.1. <i>Organele centrale existente în Transilvania</i>	72
§.2. <i>Organizarea la nivel local a Voievodatului Transilvaniei.</i>	73
§.3. <i>Organizarea orașelor și satelor transilvănene</i>	74
§.4. <i>Organizarea militară în Voievodatul transilvănean.</i>	74
Secțiunea V: Dreptul pozitiv (obiectiv) în perioada evului mediu dezvoltat (sec. al XIV-lea până în sec. al XVII-lea).	76
Secțiunea VI: Instituții juridice prevăzute în obiceiurile juridice (în cutume).	81

PARTEA A II-A

SISTEMUL CONSTITUȚIONAL AL ROMÂNIEI ÎN PERIOADA ANILOR 1831 – 1989. VIAȚA POLITICĂ ȘI JURIDICĂ REGLEMENTATĂ DE ACTELE FUNDAMENTALE, ÎN PERIOADA MENȚIONATĂ	86
---	----

CAPITOLUL I

ORGANIZAREA POLITICO-JURIDICĂ A PRINCIPATELOR ROMÂNE – MOLDOVA ȘI VALAHIA – ÎN TIMPUL PROTECTORATULUI ȚARIST (1828-1834). REGULAMENTELE ORGANICE – PRIMELE CONSTITUȚII MODERNE ALE PRINCIPATELOR. DOMNIILE REGULAMENTARE (1834 – 1848)	86
---	----

§. 1. Organele centrale ale puterii de stat în Principatele Române	88
§. 2. Administrația locală potrivit dispozițiilor regulamentare.	92
§. 3. Armata Principatelor Române.	92
§. 4. Sistemul de învățământ	93
§. 5. Organizarea judecătorească instituită de Regulamentele Organice.....	93
§. 6. Dreptul și știința dreptului în perioada Regulamentelor Organice.....	96

CAPITOLUL II ASPECTE RELATIVE LA MOMENTUL DE LA CARE SE POATE DISCUTA DESPRE APARIȚIA CONSTITUȚIONALISMULUI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE	98
---	----

CAPITOLUL III CONVENȚIA DE LA PARIS. STATUTUL DEZVOLTĂTOR AL CONVENȚIEI DE LA PARIS.....	102
---	-----

CAPITOLUL IV CONSTITUȚIILE „CLASICE” ALE ROMÂNIEI DIN ANII 1866; 1923 ȘI 1938.....	110
---	-----

Secțiunea I: Constituția adoptată la data de 30 iunie / 12 iulie 1866.	111
---	-----

Secțiunea a II-a: Constituția adoptată la data de 28 martie 1923	115
--	-----

Secțiunea a III-a: Constituția adoptată și sancționată la 27 februarie 1938.....	120
--	-----

CAPITOLUL V ACTELE CU VALOARE CONSTITUȚIONALĂ ADOPTATE ÎNTRE ANII 1944-1947	127
--	-----

CAPITOLUL VI CONSTITUȚIILE SOCIALISTE ALE ROMÂNIEI DIN ANII 1948, 1952 ȘI 1965	131
---	-----

Secțiunea I: Constituția adoptată la 13 aprilie 1948	133
--	-----

Secțiunea a II-a: Constituția adoptată la data de 24 septembrie 1952.....	134
---	-----

Secțiunea a III-a: Constituția adoptată la data de 21 August 1965	138
---	-----

CAPITOLUL VII PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA ORGANIZĂRII PUTERII JUDECĂTOREȘTI ȘI A CONSACRĂRII PRINCIPIULUI INDEPENDENȚEI JUDECĂTORILOR ÎN ROMÂNIA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ.....	141
--	-----

§.1. Regulamentele Organice. Convenția de la Paris. Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris.	149
---	-----

§ 2. Constituția din anul 1866 și Constituția din anul 1923	158
§.3. Constituția din anul 1938. Actele din perioada septembrie 1940 – august 1944.....	172
§.4. Principiul independenței judecătorilor și organizarea instanțelor judecătorești în perioada regimului socialist.....	186
ÎNCHEIERE	213
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ	214
ANEXE	218

CUVÂNT INTRODUCATIV

În cadrul sistemului științelor sociale, un loc important este deținut de *științele juridice* datorită faptului că acestea studiază fenomenele politico-juridice ale societății.

Dreptul Constituțional constituie o ramură fundamentală a Dreptului alcătuită dintr-un ansamblu de norme juridice, cuprinse prioritar în Constituție, prin care se reglementează raporturile sociale din domeniul instituirii și exercitării puterii de stat, asigurându-se înfăptuirea puterii suverane a poporului.

Știința Dreptului Constituțional are ca obiect de studiu organizarea societății în stat, raporturile din domeniul instituirii și exercitării puterii politice.

Știința Dreptului Constituțional este studiată de *disciplina științifică academică* denumită „*Drept Constituțional și instituții politice*”.

În paginile care urmează am analizat „*momentele*” apreciate ca fiind de importanță deosebită, din punctul nostru de vedere, cu privire la organizarea politică și juridică a teritoriilor care alcătuiesc, în contemporaneitate, statul național unitar român.

Pentru realizarea demersului nostru am utilizat și doctrina aparținând altor ramuri ale științelor juridice, cum ar fi Știința Dreptului Administrativ și elemente de administrație publică.

O importanță capitală în fundamentarea întregii lucrări a avut-o recurgerea la tezaurul de cunoștințe înmagazinat de două științe juridice istorice: Dreptul Roman și Istoria Dreptului Românesc.

Pentru realizarea coeziunii dintre capitolele lucrării și subdiviziunile acestora (secțiuni; paragrafe) am urmărit, în mod activ, evoluția Istoriei politice a Statului Român și totodată raporturile entităților etnice de pe teritoriul actual al țării noastre cu puterile vecine europene, într-un cadru mai larg consacrat de Istoria universală.

De un real folos ne-au fost și analizele efectuate de autori celebri în domeniul științelor politice cu incidență asupra: teoriei generale a statului, a filosofiei politice și a istoriei ideilor politice.

Prezenta lucrare intitulată „*Momente în dezvoltarea politico-juridică a României*” este oferită cititorilor care rămân singurii ei „*judecători*”. Cartea se adresează cu prioritate studenților de la Facultatea de Drept dar, în egală măsură, tuturor juriștilor pentru care materia analizată constituie o preocupare constantă sau un prilej de „delectare intelectuală”.

Desigur, analiza realizată de noi este perfectibilă și, în scopul elaborării unei viitoare ediții, așteptăm cu interes criticile, observațiile și sugestiile cititorilor. Lucrarea constituie o excelentă ocazie de a-mi manifesta profunda recunoștință față de marile personalități științifice și intelectuale care au contribuit la formarea subsemnatului: prof. dr. Genoveva Vrabie (Drept Constituțional și Instituții Politice), prof. dr. Maria V. Dvoracek (Istoria dreptului românesc) precum și celorlalți profesori ai Universității „Mihail Kogălniceanu” din Iași – Facultatea de Drept.

Las cartea la îndemâna publicului larg având sentimentul datoriei împlinite.

BACĂU

AUTORUL

PARTEA I

ORGANIZAREA POLITICO-JURIDICĂ ÎN EPOCA ANTICĂ ȘI MEDIEVALĂ

CAPITOLUL I

ORGANIZAREA POLITICĂ, SOCIALĂ ȘI JURIDICĂ A DACIEI ÎN PERIOADA ÎNGLOBĂRII ÎN IMPERIUL ROMAN

Secțiunea I: Viața economico-socială a Daciei romane

Dacă în nordul Dunării se cristaliza statul dac, în sudul fluviului se extindea și se consolida stăpânirea romană. La sfârșitul sec. al II-lea î.e.n. dominația romană se instaurase până la zona Dunării de Jos, fiind întărite și legăturile comerciale cu dacii din nordul fluviului. Realizarea politicii Imperiului se concretiza prin intermediul a două mijloace fundamentale: **războiul** și **comerțul**.

La începutul sec. I î.e.n. moneda romană – **denarul** – avea putere circulatorie predominantă în statul daco-get, înlocuind practic celelalte monede străine și ducând la încetarea baterii monedei autohtone. Acest fapt, atestat documentar, se datorează unui comerț intens pe care dacii îl făceau cu Roma, facilitat și de pătrunderea negustorilor romani pe teritoriul daco-get.

Astfel, au fost descoperite 222 de tezaure monetare corespunzătoare acelor vremuri pe teritoriul actual al României.

În acest context apreciem că o etapă premergătoare expansiunii romane în Dacia a fost reprezentată de acapararea pieței economice.

Concomitent, Imperiul Roman utiliza în raporturile cu societatea geto-dacă și mijloacele militare care asigurau procurarea de bunuri materiale și de sclavi. Astfel, cu titlu de exemplu, în anul V e.n. Aelius Catus a capturat 50.000 de daci. În anul 65 e.n. Tiberius Silvanus a capturat 100.000 de daci care au fost strămutați la sud de Dunăre, pe teritoriul Imperiului Roman.

Pe măsură ce convulsiile și crizele din societatea romană, la început sporadice, se accentuau, conducerea politică a Imperiului a conștientizat că bogățiile aurifere ale Daciei sunt în măsură să redreseze situația financiară delicată.

Cucerirea Daciei de către romani

În urma incursiunilor dacilor la sud de Dunăre, ca de altfel și ale romanilor în nordul fluviului, cele două armate se înfruntă la Tapae (anul 88 e.n.).

În urma bătăliei se încheie o pace prin care regele dac Decebal se recunoaște rege clientelar al Imperiului Roman primind în schimb de la Imperiu ajutor tehnic și subsidii.

Imperatorul roman Marcus Ulpius Traianus a purtat două războaie pe teritoriul Daciei.

Primul război daco-roman s-a desfășurat în perioada 25 mai 101 e.n. până în toamna anului 102 e.n. și a avut drept consecință anularea stipulațiilor păcii încheiate de imperatorul Dioclețian.

Prizonierii, dezertorii și tehnicienii sunt restituiți autorităților romane de către regele dac. O parte din statul dac – respectiv zona subcarpatică – a fost anexată de Imperiu și repartizată celor două provincii romane sud-dunărene: Moesia Superior și Moesia Inferior iar o garnizoană militară romană a fost mutată pe teritoriul Daciei.

Ca urmare a celei de-a doua conflagrații daco-romane (primăvara anului 105 e.n. – vara anului 106 e.n.) regele dac, Decebal, s-a sinucis și a fost creată provincia imperială Dacia, condusă de un guvernator delegat de imperator (legatus Augusti pro praetore).

Dacia înglobată în cadrul Imperiului cuprindea: aproape întreaga Transilvanie, Banatul și vestul Olteniei.

Provincia era apărută inițial, în răsărit, de limesul Alutanus (Izlaz, jud. Teleorman – Boița, jud. Sibiu); ulterior prin prelungirea sa cu limesul Transalutanus (Dunăre-Roșiori de Vede-Pitești – Câmpulung Muscel – Carpați).

Sub autoritatea guvernatorului provinciei Moesia Inferior au fost plasate: estul Olteniei, Muntenia și sudul Moldovei.

Imperatorul Marcus Ulpius Traianus își ia titlul de „DACICUS” și inaugurează la Roma, în amintirea crâncenelor

războaie daco-romane, o columnă în data de 13 mai 113 e.n., monument ce apare tuturor românilor ca un original și veridic act de naștere al poporului nostru.

Noua provincie după pacificare a fost înglobată în Imperiul Roman sub denumirea – Dacia Augusta provincia. Capitala provinciei primește titlul (rangul) de coloniae (superior rangului de municipium), precum și denumirea de Ulpia Traiana Augusta Dacica, neoficial fiind numită și Sarmizegetusa romana.

În anii 123 / 124 e.n., provincia imperială Dacia a fost împărțită în: Dacia Superior, cu capitala la Apulum (Alba Iulia), Dacia Inferior și Dacia Porolissensis, atestată în anul 133 e.n., fiind desprinsă din Dacia Superior, cu capitala la Porolissum (Moigrad, județul Sălaj).

În jurul anilor 167 e.n. – 169 e.n. sunt atestate istoriografic următoarele provincii: Dacia Apulensis, Dacia Malvensis și Dacia Porolissensis, având în frunte un guvernator (legatus Augusti pro praetore trium Daciarum).

Cucerirea romană și în mod implicit ocuparea Daciei au produs adânci prefaceri în organizarea social-politică și în cadrul instituțiilor juridice din Dacia.

Prezența populației autohtone în provincia romană Dacia a fost atestată de mărturii ale istoricilor antici. Astfel, sunt menționate războaiele dacilor organizate și coordonate cu atacurile dacilor liberi; campaniile militare organizate de imperatorii romani în scopul de a înfrânge aceste războaie; faptul că unii împărați (imperatori) au preluat după Traian titlu de „dacicus” ca o recunoaștere a victoriilor militare obținute.

(De asemenea, sunt atestate dovezi epigrafice în care sunt consemnate nume dace, ceea ce demonstrează, fără putință de tăgadă, existența și continuitatea dacilor după ocupația romană.

Economia Daciei Romane, a fost intim legată de stadiul de dezvoltare economică al întregului Imperiu Roman.

Statul roman a influențat în mod activ dezvoltarea economică a provinciei nou create.

Sub aspectul **raporturilor de proprietate** trebuie menționat că întregul teritoriu al provinciei a fost declarat **ager publicus**, ceea ce a determinat punerea sa la dispoziția statului roman, care îl împărțea cetățenilor săi.

În Dacia se dezvoltă și o formă de proprietate privată având ca titulari pe cetățenii romani.

Astfel, **coloniștii** aduși în Dacia și **veteranii** dobândeau în proprietate loturi de pământ, stabilindu-se pe teritoriul provinciei.

Sclavagismul care se dezvoltă în Dacia Romană este de tip clasic specific civilizației greco-latine.

În vederea stimulării sclavilor, proprietarii acestora obișnuiau să le acorde o libertate limitată de inițiativă, fie înzestrând pe sclavi cu un peculiu, fie prin cointeresarea acestora sub forma atribuirii unei cantități determinate din produse / fructe.

Specific secolului I e.n. pe întreg teritoriul Imperiului Roman, inclusiv în provincia Dacia, este apariția și dezvoltarea instituției **colonatului**.

Inițial colonatul se prezenta sub forme multiple.

Pe teritoriul Italiei acesta îmbracă forma contractului în temeiul căruia proprietarul unui teren agricol îl arendează unui localnic care îl lucrează personal sau unui orășean care îl lucrează cu sclavi. De principiu, arendașul se obligă la plata unei rente în bani și la prestații în favoarea proprietarului.

Deoarece schimbarea frecventă a arendașilor nu era tocmai favorabilă proprietarilor funciari, mijlocul de a-i lega de pământ consta în plata rentei bănești. Astfel, obligațiile (datoriile) provenite ca urmare a neplății rentei obligau pe arendași să cultive terenul agricol până la plata lor. De regulă, nici proprietarii nu insistau în raport cu arendașii în vederea achitării datoriilor la scadență.

În **Africa**, domeniile imperiale, administrate de un procurator al imperatorului, erau lotizate în moșii și arendate unor concesionari, care, la rândul lor, le cultivau cu coloni.

Colonii din această regiune a Imperiului se obligau prin regulament, către concesionari la o rentă în produse, o rentă în bani pentru vite, fiind datori să presteze muncă un număr determinat de zile pe an în favoarea concesionarilor.

În **Asia** și **Egipt** terenurile aparținând statului roman sunt arendate la mici gospodari. Arendașii nu puteau părăsi terenul dat în arendă. Practic, arenda avea un caracter obligatoriu.

Este de presupus că instituția colonatului a exercitat o influență asupra sclaviei.

Practic, se acordau sclavilor loturi agrare, cu titlu de peculiu, cu obligația de a-l lucra în condiții similare colonatului. Aceștia se deosebeau de coloni prin faptul că nu erau oameni liberi. Totodată acești sclavi nu sunt socotiți ca parte din inventarul moșiei și nu erau lăsați moștenire.

Fără îndoială, cucerirea Daciei urmată de declararea teritoriului ca făcând parte din ager publicus precum și instituirea marilor latifundii a făcut posibilă utilizarea raporturilor de colonat.

Structura socială existentă în Dacia romană.

Categoria **stăpânilor de sclavi** era alcătuită din elementul dominant roman, incluzând funcționarii imperiali, ofițerii armatei romane staționate în Dacia, latifundiarii precum și negustorii și coloniștii înstăriți.

Țărănimea colonară cuprindea pe țăranii daci aflați în raporturi de colonat cu stăpânitorii romani. Țăranii își păstrau **obștile** ca o formă de organizare a muncii care a existat și anterior ocupației romane.

O categorie intermediară o reprezentau **păturile sărace dar libere** din punct de vedere juridic, care cuprindea: agricultori cu activitate redusă; păstori, mici negustori, meșteșugari.

Consecința structurii sociale existente dar și a tentativei de eliberare a dacilor de sub ocupația romană o reprezintă **răscoalele** ca mod de manifestare social-politică cu caracter

extrem și violent. Astfel, sunt de menționat răscoalele din anii 119 – 120 e.n. ocazie cu care **C. Iulius Bassus**, guvernator al Daciei, este ucis. Această răscoală a fost înăbușită la intervenția personală a imperatorului Hadrian, care la un moment dat a intenționat să abandoneze provincia; de asemenea este de menționat și răscoala din anii 157 e.n. – 158 e.n. inițiată tot de populația autohtonă.

În anul 167 e.n. a avut loc o mare răscoală a dacilor, desfășurată concomitent cu războiul marcomanic, care a fost înăbușită în anul 174 e.n. de către Marcus Aurelius.

Alte răscoale în Dacia au avut loc în timpul domniilor următorilor imperatori: Commodus, Caracalla, Maximinus și Gallienus, în perioada celei de-a doua jumătăți a sec. al III-lea e.n.

În toate aceste tulburări enumerate succint un rol determinant l-a avut și sprijinul acordat populației din provincie de către dacii liberi.

Ideea „**pacificării**” Daciei „**felix**” urmată de instituirea unei guvernări liniștite, binecuvântată de populația daco-getă nu rezistă fiind dezmințită de lupta – chiar și armată, violentă – dusă de poporul dac în scopul eliberării.

Secțiunea II. Organizarea politică și juridică a Daciei romane

După cum am precizat anterior provincia imperială Dacia cuprindea în hotarele sale Transilvania, Banatul, Oltenia, vestul Munteniei și o parte din Moldova.

Provincia a fost condusă în timpul imperatorului Marcus Ulpius Traianus de un guvernator denumit **legatus Augusti propraetore**. Așa fiind, porțiunea din statul dac cucerit și anexat Imperiului Roman a format inițial o singură provincie.

După moartea violentă a guvernatorului roman **C. Iulius Quadratos Bassus** imperatorul Hadrian a numit un guvernator

cu puteri depline și extraordinare în persoana lui **Q. Marcius Turbo**. Sub guvernarea acestuia Dacia a fost împărțită în două provincii (anul 120 e.n.) pentru a se preveni o eventuală răscoală.

Astfel au fost create două entități: Transilvania și nordul Banatului au format **Dacia Superior** iar Oltenia, sud-estul Transilvaniei și zona de sud-est a Banatului au fost incluse în provincia **Dacia Inferior**.

Izvoarele arheologice și inscripțiile descoperite atestă faptul că după răscola din 119 e.n. – 120 e.n. o parte din pătura bogată a populației autohtone s-a înțeles cu autoritățile romane.

Răscoala produsă în anii 157 e.n. – 158 e.n. determină pe imperatorul Antoninus Pius ca în anul 158 e.n. să reorganizeze Dacia în trei provincii, astfel:

- * **Dacia Malvensis**, care includea Oltenia și vestul Munteniei; cu capitala la Malva;

- * **Dacia Apulensis**, care cuprindea partea de sud a Transilvaniei și o parte din Banat; cu capitala la Apulum;

- * **Dacia Porolissensis** în care au fost incluse teritorii din nordul Transilvaniei de astăzi; cu reședința la Porolissum.

Organele de conducere ale provinciei Dacia romană.

Guvernatorul provinciei

Dacia fiind așezată geografic la extremitatea Imperiului Roman a constituit o provincie **imperială**, subordonată direct imperatorului, acesta exercitându-și atribuțiile prin delegați. În Dacia, delegatul imperatorului avea titlul de **legatus Augusti propraetore provinciae Daciae**. El concentra puterea supremă de stat în domeniile: militar, administrativ și judiciar.

După împărțirea Daciei în provincii la conducerea **Daciei Superioare** a fost numit un **legatus Augusti pro praetore** (ales dintre senatorii cu rang pretorian – foști pretori). Acest guvernator avea atribuții civile și administrative. Era totodată

comandant al legiunii a XIII-a Gemina și a tuturor trupelor auxiliare care staționau în Dacia.

În **Dacia Inferioară** guvernatorul purta titlul de **procurator presidial**. Acesta comanda trupele auxiliare din provincia sa dar era dependent de guvernatorul cu rang pretorian existent în Dacia Superioară. Procuratorul Daciei Inferioare nu deținea comanda nici unei legiuni romane.

În consecință, această dependență de rang dintre guvernatorii celor două provincii a condus la păstrarea unei unități administrative și mai ales de comandament militar, unitate necesară atât pentru apărarea provinciilor și implicit a Imperiului de atacurile din exterior cât și pentru a asigura o reprimare dură a unor posibile răscoale din partea populației autohtone.

Odată cu împărțirea în trei provincii s-a perpetuat unitatea de comandament militar prin conferirea unor atribuții supreme guvernatorului din Dacia Apulensis. Acesta deținea **titlul de consularis et dux trium Daciarum**.

Titulatura „dux” reprezintă etalarea atribuțiilor excepționale conferite pe plan militar care, de regulă, erau recunoscute exclusiv șefilor militari supremi pe timp de război.

Guvernatorul Daciei era investit cu **imperium** deoarece guverna în numele imperatorului. Drept consecință, guvernatorul putea adopta orice fel de măsuri cu caracter administrativ, militar sau jurisdicțional.

Pentru o bună guvernare a provinciei, guvernatorul Daciei dădea un **edict provincial** care prevedea normele juridice în temeiul cărora erau reglementate raporturile dintre cetățenii romani, dintre cetățenii romani și peregrini precum și raporturile dintre peregrini.

Guvernatorul avea aptitudinea de a judeca în materie penală și de a dispune executarea sentințelor, inclusiv a celor care prevedeau pedeapsa cu moartea (**Jus gladii**).

Cetățenii romani din Dacia nu se aflau sub autoritatea guvernatorului cât privește infracțiunile pedepsite cu moartea.

Așa fiind, cetățenii romani aveau dreptul de a solicita să fie judecați la Roma (**provocatio ad populum**).

După Constituția imperatorului Caracalla din anul 212 e.n., când dreptul la cetățenia romană a fost recunoscut tuturor locuitorilor Imperiului Roman (cu excepția peregrinilor dediticii), senatorii orașelor (decurionii) aveau dreptul de a fi judecați la Roma.

Consiliul consultativ

Funcționa pe lângă guvernatorul Daciei, fiind consultat în chestiunile deosebite intervenite în conducerea provinciei.

Consiliul provinciei

Concilium provinciae (denumit mai târziu Concilium trium Daciarum) era prezidat de către preotul provinciei Dacia (flamen provinciae, sacerdos provinciae sau coronatus trium Daciarum).

Consiliul provinciei includea delegații unităților administrative din Dacia (**civitates**).

Atribuția fundamentală a acestui consiliu consta în organizarea și supravegherea permanentă a cultului imperial.

Cultul imperial, fiind o practică de ordin religios, avea scopul de a determina locuitorii provinciei să adopte o poziție de atașament în raport cu persoana imperatorului roman, acesta din urmă reprezentând un simbol al unității Imperiului Roman.

Civitates (unitățile teritorial – administrative) prin trimiterea delegațiilor își asumau și obligația unor contribuții financiare necesare pentru întreținerea cultului imperial.

Pentru cetățenii care s-au evidențiat în administrarea provinciei, consiliul propunea să se ridice statui.

* *
*

Din cele trei organe centrale de conducere a provinciei Dacia doar guvernatorul provinciei concentra puterea de stat, Consiliul Consultativ și respectiv Consiliul Provinciei aveau

atribuții restrânse, majoritatea de ordin consultativ (facultative).

În provincia Dacia existau și **organe de conducere la nivel local**.

Cum am mai amintit, teritoriul dac încorporat Imperiului a fost împărțit în unități administrativ-teritoriale denumite **CIVITATES**. Aceste unități includ atât **teritorii urbane** cât și **teritorii rurale**, după cum centrul administrativ al regiunii se află într-un **oraș** sau într-un **sat**.

D). Unități administrativ - teritoriale urbane.

Colonii și municipii – teritorii urbane

Coloniile și municipiile erau orașe care constituiau reședințele teritoriilor urbane.

Coloniile – erau orașe cu populație formată din **cetățeni romani** sau din **latini**, care beneficiau de quasi - totalitatea drepturilor conferite cetățenilor romani, cu excepția dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole.

În provincia Dacia primele colonii au fost: Ulpia Traiana (Sarmizegetusa); Apulum (Alba – Iulia); Napoca (Cluj); Potaissa (Turda) și Dierna. Cu timpul și alte orașe au dobândit statutul de colonie: Drobeta (Turnu – Severin); Romula etc. Teritoriile atribuite coloniilor dobândeau condiția „jure italico” fiind scutite de plata impozitelor către stat.

Municipiile – constituiau centre urbane în care majoritatea populației era formată din autohtoni, existând în minoritate și cetățeni romani și respectiv latini. Municipiile dobândeau anumite drepturi stabilite prin legi speciale.

Conducătorii așezărilor urbane (colonii și municipii) erau aleși din rândurile aristocrației locale.

Se constituia un **senat al orașului – ordo decurionum** – asemănător senatului roman. Membrii senatului local erau stabiliți, prin recensământ special, din 5 în 5 ani, fiind înscrși pe o listă denumită **album decurionum**. Aceștia trebuiau să aibă minim 25 de ani și să dețină magistraturi importante.

Senatorii orașului răspundeau cu propria lor avere pentru strângerea impozitului datorat statului de contribuabili. Calitatea de decurion (membru al senatului orașului) s-a transmis, la un moment dat, pe cale ereditară din dispoziția autorităților romane.

Decurionii aveau ca atribuții principale: investirea și revocarea din funcții; controlul finanțelor orașului; organizarea instanțelor pentru judecarea amenzilor; stabilirea prestațiilor în natură din partea contribuabililor; fixarea zilelor de celebrare a sărbătorilor și pentru desfășurarea spectacolelor. Aceștia posedau anumite privilegii concretizate în: dreptul de a purta ornamente în vederea distingerii rangului lor și dreptul ca, în ipoteza condamnării, decurionilor să nu li se aplice pedepse infamante ori să fie supuși torturii.

Nu puteau dobândi calitatea de decurion foștii sclavi (liberții) și condamnații (infames).

Un alt organ municipal de conducere l-a constituit **ordo angustalium** din care puteau face parte și liberții (spre deosebire de ordo decurionum)

Acest organ asigura cheltuielile impuse pentru întreținerea cultului imperial și pentru organizarea jocurilor publice.

Magistrații municipali – erau aleși dintre decurioni și aveau rolul de conducători ai întregii vieți publice a orașelor colonii sau municipii, după caz.

Magistrații orașelor nu aveau imperium.

În colonii, adunările decurionilor erau conduse de către **duumviri**.

Conducerea supremă a coloniilor era încredințată celor doi magistrați denumiți duumviri. Atribuțiile acestora erau limitate și se circumscriau la controlul gestiunii financiare și la administrarea generală a orașului. Din punct de vedere jurisdicțional judecau procese civile (pretenții având quantum relativ redus) și luau măsuri privind detenția în procesele penale.

Existau și alte categorii de magistrați în teritoriile urbane, respectiv **edilii** și **chestorii**.

Edilii (duumviri aediles) – câte doi supravegheau lucrările edilitare și asigurau buna funcționare a piețelor.

De asemenea, edilii aveau dreptul de a soluționa litigii civile (până la valoare de 1000 de sesterți).

Chestorii (quaestores) – aveau în atribuții controlul fondurilor bănești a coloniei sau a municipiului.

Curatorii – nu constituiau o categorie de magistrați propriu-ziși. Erau desemnați de imperator pentru a verifica gestiunea finanțelor orașului.

II). Unități administrativ – teritoriale rurale

În această categorie includem așezările rurale cu regiunea adiacentă.

Satele mari erau denumite **vici** iar satele mici (cătunele) erau denumite **pagi**. Terenul dependent de aceste așezări era denumit **territorium**.

Unele sate s-au dezvoltat devenind comune urbane precum: Porolissum, Rotaissa, Ampium sau Tibiscum. Altele au rămas în continuare centre rurale ajungând să dețină o importanță economică pregnantă (ex: Cumidava, Sucidava, Micia, ș.a.).

Conducerea centrelor rurale era asigurată de **consiliul comunal**, denumit **ordinul curialilor (curiales)**. Acesta asigura administrarea intereselor localității prin intermediul persoanei care îl prezida, persoană denumită **magister vici** sau **princeps loci**.

Secțiunea III: Dreptul în provincia romană Dacia

După cucerirea romană Dreptul în provincia Dacia s-a manifestat atât sub forma dreptului scris cât și sub forma cutumei (obiceiului juridic).

Evident că după cucerire romanii au introdus în provincie normele dreptului roman (Jus Civile).

Locuitorilor Daciei le erau acordate în raport de statutul personal, anumite drepturi, cele mai importante fiind: **drepturile politice și drepturile civile**.

* **Drepturile politice** – erau acordate exclusiv cetățenilor romani.

Acestea se concretizează în: dreptul de a alege (**jus sufragii**); dreptul de a fi ales în funcții de conducere politică (magistratură) – **jus honorum**; dreptul de a face parte din cadrele armatei romane (**Jus militiae**), ș.a.

Sistemul drepturilor politice avea menirea de a prezerva toate funcțiile politice în favoarea **cetățenilor romani**.

Doar unele drepturi politice erau acordate și locuitorilor liberi din Imperiu aduși în Dacia în calitate de coloniști. Acești locuitori se numeau **latini**.

Majoritatea populației daco-gete din cadrul frontierelor provinciei romane Dacia era lipsită de drepturile politice. Dacii, nefiind cetățeni romani, nu puteau fi decurioni, augustali sau curali. Or, numai dintre aceste categorii erau aleși magistrații.

Concluzia este limpede: populația autohtonă constituie o categorie socială aparte numită **plebe**.

Din punct de vedere juridic locuitorii autohtoni ai satelor dace posedau statutul de **peregrini**, fiind oameni liberi, lipsiți de calitatea de cetățeni (până în anul 212 e.n.) dar supuși ai Imperiului Roman.

* **Drepturile civile** – erau recunoscute cetățenilor romani formând, în principiu, conținutul dreptului roman (drept privat). Astfel, cetățenii romani aveau o serie de drepturi subiective: dreptul de a încheia în mod valabil o căsătorie conform legilor romane (**Jus connubii**); dreptul de a încheia acte juridice conform Dreptului Civil (jus quiritium) – **jus commercii**; dreptul de a testa în forma romană (**testamenti factio**).

Remarcăm faptul că cetățenii romani au dobândit și **jus italicum**. Solul provinciei, printr-o ficțiune, a fost considerat ca fiind italic și ca atare susceptibil de a face obiectul unui drept de proprietate quiritară.

Aceste drepturi civile acordate cetățenilor romani erau recunoscute și latinilor, cu excepția lui *jus connubii*.

Populația dacă neavând cetățenia romană, era exclusă de la exercițiul drepturilor civile. În relațiile dintre daci sau dintre daci și cetățenii romani era aplicabil dreptul peregrin, respectiv normele dreptului ginților (*jus gentium*).

Populația autohtonă utiliza, în mod cert, și obiceiul juridic care era recunoscut ca fiind valabil de autoritățile romane.

Instituțiile juridice peregrine de sorginte dacică

Dreptul roman recunoștea unele instituții peregrine și, în consecință, făcea trimitere la obiceiuri peregrine (*secundum leges moreque peregrinorum*).

Dădeau naștere la efecte juridice aceste instituții peregrine? Răspunsul nu poate fi decât afirmativ suportând o oarecare nuanță. Aceasta în sensul că efectele juridice produse erau „**inferioare**” celor izvorâte din dreptul civil roman.

Sclavia, spre exemplu, era recunoscută peregrinilor fiind reglementată și de *jus gentium*. Dacă un peregrin, proprietar de sclavi, elibera un sclav, avea asupra acestuia drepturi mai reduse sau mai „inferioare” decât cele recunoscute de dreptul roman (*jus civile*).

Peregrinilor li se recunoștea dreptul de proprietate imobiliară dobândit exclusiv prin **tradițiune**. Acest drept putea fi apărat prin intermediul acțiunii posesorii (ficticii). Dacă peregrinul a dobândit cu just titlu un teren în provincia Dacia și dacă l-a stăpânit o perioadă necesară pentru uzucapiunea de lungă durată (10 sau 20 de ani), acesta putea să intenteze acțiuni de apărare a posesiunii împotriva oricărei tulburări sau putea să revendice acel bun imobiliar (în baza acțiunii ficticii).

Se putea transmite dreptul de proprietate către descendenți dar nu putea utiliza formele recunoscute de dreptul civil roman deoarece peregrinul nu avea *jus commercii*. Deci nu se putea realiza un *testamenti factio*.

Peregrinii daci aveau la îndemână posibilitatea de a testa în temeiul obiceiurilor locale iar unul dintre aceste obiceiuri era utilizarea testamentului oral. Mai târziu, în plină epocă

medievală, dacii romanizați – românii – au identificat legatul oral cu „testarea cu limbă de moarte”.

Așa fiind, în Dacia romană obiceiul regional sau obiceiul provincial (*mos regionis* / *mos provinciae*) constituia un veritabil izvor de drept între peregrini dar chiar și în anumite situații pentru cetățenii romani.

Secțiunea IV. Domeniile imperiale. Organizarea financiară a provinciei Dacia

Domeniile imperiale cuprindeau minele din care se extrăgeau metale (aur, argint, fier), pășunile și latifundiile din zona Banatului și, probabil, din Câmpia Dunării. Ele erau administrate de împuterniciți ai imperatorului, denumiți **procuratores** sau de arendași, denumiți **conductores**.

O parte din teritoriul Daciei a fost donat veteranilor sau a fost atribuit legiunilor staționate în provincie.

Terenurile nefertile, izolate sau periferice au continuat să fie stăpânite de autohtoni în schimbul redevențelor. Majoritatea teritoriului provinciei a fost arendat cetățenilor romani sau vândut coloniștilor.

Ca urmare a acestor operațiuni s-au obținut venituri substanțiale de către Imperiu.

O altă sursă de venit era reprezentată de **impozitul funciar** numit **cens**. De la plata acestui impozit erau scutite loturile deținute de cetățenii romani, loturi care beneficiau de „**jus italicum**”.

Censul reprezenta un impozit egal cu 1% din valoarea fondului funciar.

Capitația – reprezenta un impozit care trebuia plătit de orice persoană care împlinea vârsta de 25 de ani.

Existau pe lângă aceste două forme de impozitare directă și impozitele indirecte: **vicessima hereditatis** în cuantum de 5% din valoarea succesiunii; **vicessima libertatis** în cuantum de 5% achitat de un proprietar în momentul eliberării unui sclav.

Vânzările de mărfuri erau impozitate cu 1% din prețul obținut.

Statul roman a constituit monopoluri pe anumite domenii de activitate. Cel mai important, desigur, îl constituia monopolul instituit pe exploatarea aurului. Această activitate era încredințată unor procuratori speciali (**procuratores**

Augusti aurarium Daciarum) aceștia fiind mandatarii ai imperatorului roman.

Existau și alte monopoluri, cum ar fi cele ale exploatării sării, a pășunilor, a minelor pentru extragerea fierului. Acestea erau arendate unor persoane particulare denumite „conductores”: conductores salinarum; conductores ferariorum, ș.a.).

O importantă sursă de venit o reprezentau **vămile**. Acestea, de regulă, se arendau.

Interesant de remarcat este faptul că provincia **Dacia**, din punct de vedere al administrației vamale, forma o singură unitate alături de provincia **Iliria**.

Secțiunea V. Starea militară a provinciei Dacia romană

Legatul imperial era comandantul trupelor din fiecare unitate teritorial – administrativă a Daciei.

Organizarea militară a trupelor era, în mod evident, cea existentă în armata romană (legati, tribuni, militum).

În toată perioada anexării Daciei la Imperiul Roman în provincie a staționat legiunea a XIII-a Gemina, având sediul la Apulum.

Până la finalizarea celor două războaie de cucerire în Dacia a fost cantonată legiunea I Adiutrix.

Legiunea a IV-a Flavia a rămas în Dacia de la cucerire și până la prima împărțire, în anul 119 e.n. când a fost retrasă în Moesia.

Pe lângă legiuni în provincia Dacia existau corpuri de armată auxiliare denumite **cohortes** – pedestrași sau **alae** – călăreți. De asemenea, existau și corpuri neregulate, cu caracter militar, formate din barbari, având fie organizare proprie – **numeri** – fie organizare romană – **vexillationes**.

Toate unitățile militare dobândeau terenuri extinse din interiorul provinciei. Veteranii obțineau loturi de pământ în deplină proprietate.

Fiind o provincie de margine și sfâșiata de dese războaie ale populației autohtone, Dacia a necesitat prezența permanentă a unui număr însemnat de soldați și ofițeri ai armatei romane.

Nu credem că este hazardată afirmația potrivit căreia de la cucerire / anexare și până la abandonare / părăsire, în Dacia a staționat, an de an, aproximativ **10%** din **totalitatea trupelor Imperiului Roman**.

Secțiunea VI. Abandonarea Daciei de către romani

În anul 271 e.n. autoritățile romane, armata, administrația, negustorii și proprietarii de pământuri și de sclavi împreună cu alți cetățeni romani și cu alte categorii sociale legate din punct de vedere economic de Imperiu au părăsit provincia Dacia, retrăgându-se în sudul Dunării.

Imperatorul Gallienus (253-258 e.n.) a rezistat atacurilor combinate ale dacilor liberi și a altor popoare (marcomani, quzi, goți, gepizi, roxolani, bastarni, heruli, iazigi și sarmați) menținând Dacia în orbita Imperiului. Dovada o reprezintă ultimul document epigrafic din Ulpia Traiana Sarmizegetusa din anul 255 – 258 e.n. precum și ultima emisiune monetară din Dacia din anul 256 e.n.

Deși a respins atacurile „barbarilor” recucerind provincia, Gallienus nu a reușit să stabilizeze frontiera nordică a Daciei.

Imperatorul Aurelian a încercat să acopere „rușinoasa” retragere înființând în sudul Dunării două provincii purtând numele de „Dacia”, respectiv: **Dacia Ripensis**, cu capitala la **Ratiaria** și **Dacia Mediterranea**, cu capitala la **Serdici**, actuala **Sofie**.

Practic, Dacia a fost sacrificată din rațiuni politice superioare privitoare la siguranța statului roman. Dar la fel de adevărat este faptul că provinciile Imperiului erau categorisite în raport de veniturile imediate aduse Romei.

Deși Imperiul era promotorul universalismului, al „**imperiului universal**”, Dacia a fost părăsită lăsând în mâinile „popoarelor barbare” o populație romanizată. Este prima abandonare oficială a unei provincii romane ceea ce nu a reprezentat și o rupere totală a dacilor romanizați în raport cu lumea romană. Intenția Imperiului a fost aceea de a-i considera pe cei părăsiți oficial la nordul Dunării ca fiind proprii cetățeni, nevoiți a se apăra singuri.

Desigur, de retragerea aureliană au beneficiat, în primul rând, dacii liberi, care au luat, în mod nestingherit, contact cu

dacii din fosta provincie romană. Acest fapt a determinat o **omogenizare lingvistică și culturală** pe întreg teritoriul daco-get.

Lipsit de instrumentul său de aplicare – **statul roman** – reprezentat **de administrație și de armată – Dreptul Roman** nu a mai fost utilizat pe teritoriul fostei provincii decât în mod sporadic iar folosirea normelor juridice a continuat doar în primele două – trei decenii după părăsirea Daciei. Din punct de vedere economic Dacia se ruralizează în mod accentuat, vechile orașe fiind în mare parte abandonate. Sub aspect social populația băștinașă reia vechile tipare de conviețuire în obști teritoriale sau satești care existau și anterior anexării la Imperiu. Aceste forme de agregare și de organizare socială, adevărate „**ROMANII POPULARE**”, cum le denumea marele istoric român Nicolae Iorga au conservat, timp de un mileniu, „ființa” materială și spirituală a daco-romanilor și mai apoi a protoromânilor, pentru ca aceasta să renască viguroasă, în sec. al XIII-lea și al XIV-lea prin superba manifestare a întemeierii Țărilor Române. Și iată, toți domnitorii moldoveni și munteni de la întemeierea Țărilor și până în 1453 au privit către „**împărăția a toată lumea**” cu încrederea că în **Constantinopol** se regăsește o **nouă Romă, o Romă orientală și ortodoxă prin excelență**. Iar după căderea ultimului bastion al bătrânului Imperiu Roman, tot Țărilor Române din estul și din sudul Carpaților le-a revenit misiunea de a continua opera imperatorilor romani, și a bazileilor romano-bizantini, păstrând vie și nepieritoare amintirea „**împărăției universale**”.

CAPITOLUL II

CONTINUITATEA DACO – ROMANĂ

Teoria roesleriană are ca punct important faptul că în anul 271 e.n. imperatorul Aurelian a retras din Dacia traiană, în urma înfrângerii suferite în fața goților **armata, administrația și ÎNTREAGA POPULAȚIE.**

În general acestei teze i se aduc următoarele argumente:

- I. Informațiile păstrate din antichitate (cea mai importantă aparținând lui Flavius Vospicus);
- II. Existența provinciei Moesia în care imperatorul Aurelian a format o nouă provincie, denumită Dacia;
- III. Asemănările existente între limba română și limba albaneză;
- IV. Existența enclavelor românești în sudul Dunării;
- V. Lipsa informațiilor literare despre prezența daco-romanilor în nordul Dunării.

Față de această teză istoricii români și străini au contrapus teza continuității daco-romane după anul 275 e.n., aducându-se argumente care probează, în mod științific, prezența populației daco-romane în nordul Dunării.

În analiza noastră – succintă de altfel – vom avea drept repere argumentele teoretice roesleriene prezentate cu litere romane.

I. Jordanes împreună cu alți istorici antici au susținut că imperatorul Aurelian ar fi retras din Dacia armata, administrația și o serie de cetățeni care erau legați organic de administrația romană. Trebuie să punem mai multă bază pe informațiile istoricului Jordanes deoarece era originar din Moesia și era un fin cunoscător al realităților de la Dunăre.

II. O mișcare de asemenea factură cu o mutare a unei populații atât de numeroasă ar fi trebuit să lase urme adânci în conștiința contemporanilor, dar cu excepția a două informații nu s-a păstrat nimic în legătură cu eventuala mutare în sudul Dunării. Nu apare nici o inscripție și nici un monument funerar care să dea indicii despre o mutare a populației. Dacă am admite că, totuși, imperatorul Aurelian ar fi mutat populația în sudul Dunării, în noua provincie Dacia Aureliană, dimensiunile

acestei provincii erau mult reduse pentru a putea primi un număr atât de mare de locuitori.

Săpăturile efectuate de istoricii și arheologii sârbi nu demonstrează o prezență atât de numeroasă în sudul Dunării și nu există vreo reformă agrară elaborată în acea perioadă care să fi dat de lucru unei populații numeroase de agricultori. Daco-romanii au fost căutați în orașele sud-dunărene, dar în această perioadă istoricul Procopius din Cezareea, în lucrarea sa „De edificis” menționează o decădere a orașelor asociată cu o scădere masivă a populației.

În plus, se poate adăuga faptul consemnat și de un istoric român: ce memorie ar fi avut strămoșii noștri ca după opt sau nouă secole să se reîntoarcă la vechile lor locuri de viață?

III. Cele mai puternice argumente în momentul de față sunt argumentele arheologice. Pe teritoriul Dobrogei sau al Daciei traiane există, până acum, 1500 de așezări, cetăți și cimitire daco-romane și românești care acoperă perioada cuprinsă între sec. al IV-lea și sec. al XI-lea, după cum urmează:

- în sec. IV-V ↔ 300 de astfel de așezări;
- în sec. VI-VII ↔ 160;
- în sec. VIII-IX ↔ 435;
- în sec. X-XI ↔ 623.¹⁾

Cele mai importante dintre acestea sunt în Transilvania unde s-au descoperit un număr de 630 de așezări și de cimitire. În Dobrogea ele sunt mult mai numeroase dar trebuie să remarcăm că acest spațiu geografic a rămas între granițele Imperiului până în sec. al VII-lea.

Cele mai numeroase așezări s-au descoperit în lumea satelor, descoperirile fiind explicabile prin mutarea centrului de greutate economică din orașe la sate și prin faptul că orașele, în mod firesc, reprezentau obiectivele principale ale atacurilor populațiilor migratoare.

¹⁾ Numerele rezultă din săpăturile și raportările efectuate până în anii 1990-1993

Totuși în fosta provincie Dacia, în orașele acesteia, sunt dovezi ale vieții sociale pentru sec. al IV-lea – al V-lea așa cum s-a descoperit la Apulum, Napoca, Potaissa și Sarmizegetusa.

IV. Cu privire la documentele epigrafice în perioada sec. al IV-lea – al XIII-lea numărul lor nu este prea mare în comparație cu perioada stăpânirii romane. Acest fenomen este însă valabil pentru toate provinciile care au făcut parte din Imperiul Roman. Explicația rezidă din faptul că, centrul de greutate, fiind în lumea satelor practica inscripțiilor a fost treptat abandonată.

Există o serie de inscripții cu caracter latin, cele mai multe fiind în Dobrogea, Oltenia și Banat, acestea acoperind perioada dintre sec. al IV-lea și sec. al VI-lea. Merită menționate inscripțiile descoperite la Sucidava, Slăveni, Romula (jud. Olt), la Drobeta (în Mehedinți) și la Potaissa. În aceste inscripții se întâlnesc nume utilizate și astăzi în onomastică, cum sunt: Pricopie, Petre, Iosif, Gheorghe.

V. În ceea ce privește religia creștină aceasta conferă numeroase argumente cu privire la continuitatea daco-romană. Creștinismul a pătruns în Dacia odată cu coloniștii romani dar și cu misionarii veniți din sudul Dunării care predicau și scriau în limba latină. Unii dintre ei au avut o soartă tragică; spre exemplu Sava Goticul care, în anul 372 e.n. a fost înecat în apa Buzăului deoarece a fost prins de goți făcând propagandă noii religii. Cel mai mare misionar care a lăsat și cele mai bogate informații despre populația autohtonă a fost Niceeta din Ramesiana. El a trăit la sfârșitul sec. al IV-lea – începutul sec. al V-lea predicând aproape o jumătate de veac creștinismul în nordul Dunării. Acest misionar amintește în lucrările sale despre romanii „*care trăiesc în nordul Dunării și care sunt urmașii lui Traian*”. Tot datorită acestui fenomen s-a păstrat din limba latină cele mai importante cuvinte din patrimoniul religios: biserică, Dumnezeu, cruce, creștin, înger, botez, rugăciune, Crăciun, Paște. Venirea slavilor urmată de creștinarea acestui popor i-a determinat să preia această

terminologie latină păstrând-o până astăzi. Terminologia creștină de origine slavă s-a format mai târziu și este în legătură cu organizarea bisericească.

Cele mai vechi urme paleocreștine sunt de la sfârșitul sec. al III-lea și începutul sec. al IV-lea; ele s-au descoperit la Turda.

Alături de donariul de bronz de la Biertani mai există unul la Porolissum în care apare următoarea inscripție: „*Ego Paulus votum posui*”. Cele două descoperiri atestă, în mod concludent, existența unei populații vorbitoare de limbă latină. Pe teritoriul României s-au descoperit cimitire creștine dovedind existența unei populații creștine, înainte de venirea maghiarilor în Transilvania (**Ciumbrud, Blandiana, Deta și Sălacea**).

VI. Pe teritoriul țării noastre există 161 de localități unde s-au descoperit tezaurе monetare care acoperă perioada cuprinsă între sec. al III-lea și sec. al V-lea.

Aceste tezaurе sunt formate din monede mărunte de bronz care erau utilizate de populația băștinașă. Populațiile migratoare foloseau monedele de aur și de argint, mai prețioase, sau nu cunoșteau monedele ca mijloc de tranzacționare.

Aceste monede descoperite cuprind emisiuni anterioare anului 275 e.n. dar și emisiuni bătute după acest an, ceea ce, în mod indubitabil, atestă legăturile continue existente la acea vreme între nordul și sudul Dunării precum și faptul că acest fluviu nu a constituit o graniță ermetică.

VII. Din punct de vedere lingvistic originea cuvântului „**păcură**” din limba română care are drept corespondent cuvântul „**picula**” din limba latină – de unde de altfel derivă – este edificatoare. Aceasta întrucât este singurul cuvânt pe care nu îl mai întâlnim în celelalte limbi neolatine (romance). Acest termen nu se putea forma în sudul Dunării deoarece în acest spațiu geografic nu există rezerve de petrol. Savantul și domnitorul moldovean Dimitrie Cantemir a sesizat acest

aspect, relatând despre originea acestui cuvânt în monumentală sa lucrare „Descriptio Moldaviae”.

VIII. Informațiile literare – atât de citate de adepții teoriei imigraționiste – există, e drept puține la număr, dar concludente în sensul continuității daco-romane.

Astfel, Priscus pomeneste utilizarea la curtea lui **Atila** a limbii latine de către unele căpetenii venite să aducă tributul hunilor.

Există o știre din perioada **imperatorului Justinianus (527 – 565 e.n.)** care menționează despre existența unui slav în câmpia munteană care vorbea limba latină. Nu se pune problema slavilor în perioada imperatorului Justinianus și mai mult ca sigur este vorba de un reprezentant al populației autohtone.

Izvoarele atestă existența unor martiri „**goți**” care au avut de suferit de pe urma creștinismului dar aceștia poartă **nume latine!!!**

Cea mai importantă informație literară apare în lucrarea – **tratat** – a lui **Maurikios – „Strategicon”** în care se amintește despre existența unor romani trăind alături de slavi și care erau utilizați drept călăuze de către aceștia din urmă.

Punctarea câtorva repere în favoarea tezei continuității daco-romane în spațiul carpato-danubioano-pontic poate fi considerată ca lipsită de importanță în raport cu titlul **ales** acestei lucrări.

După modesta noastră opinie nimic nu e mai fals decât acest punct de vedere, anterior enunțat. Continuitatea daco-romană, mai corect spus continuitatea dacilor romanizați, reprezintă unul dintre punctele esențiale – alături de formarea poporului român și de formarea, peste secole, a națiunii române – cu valoare **sine qua non** în afirmarea politică, socială și bineînțeleles juridică a românilor.

CAPITOLUL III

CÂTEVA ASPECTE – CONSIDERATE ESENȚIALE – REFERITOARE LA FORMAREA POPORULUI ROMÂN ȘI A LIMBII ROMÂNE (ETNOGENEZA ROMÂNEASCĂ)

Într-o serioasă expunere a chestiunii în discuție ar trebui temeinic analizate următoarele probleme: istoriografia etnogenezei; cucerirea Daciei de către romani; continuitatea dacilor după anul 106 e.n.; raporturile autohtonilor cu coloniștii și romanizarea dacilor; retragerea aureliană – continuitatea daco-romană după anul 271 e.n.; continuarea procesului de romanizare după anii 271-275 e.n.; raporturile populațiilor migratoare cu autohtonii; venirea slavilor pe teritoriul țării noastre; semnificația numelui de „vlah”; românii în izvoarele medievale; prezentarea teoriilor imigraționiste și a argumentelor pe care se sprijină și demonstrarea netemeinicieii teoriilor imigraționiste.

Tema propusă spre dezbateri nu ne permite abordarea tuturor acestor aspecte. Autori din domeniul științei istorice, atât în lucrări de istorie politică a statului cât și în lucrări de istorie a dreptului, au analizat, în mod exhaustiv, acest vast subiect.

Noi vom încerca, fără a avea pretenția de a reuși, să punctăm doar câteva probleme.

* *

*

Departe de a fi „un miracol și o enigmă” cum s-a exprimat un istoric francez, etnogeneza românilor a trezit interesul istoricilor români și străini. Există astăzi numeroase teorii și ipoteze care încearcă să explice cum s-a format acest popor, perioada de formare și aria de etnogeneză. Toate aceste teorii se pot clasifica în două mari categorii în funcție de răspunsurile pe care le dau la problemele fundamentale ale etnogenezei.

***. teoriile imigraționiste** care susțin că poporul român s-a format numai în sudul Dunării și de aici ar fi urcat la nord de fluviu, începând cu sec. al IX-lea.

*. **teoriile autohtonismului** care susțin că poporul român s-a format atât în nordul cât și în sudul Dunării, cu centrul de greutate în nordul fluviului.

Teoriile imigraționiste s-au născut începând din sec. al XVIII-lea în Imperiul Austriac când autoritățile, sesizând renașterea poporului român, au încercat să le conteste românilor drepturile imprescriptibile asupra Transilvaniei. Primul doctrinar care a elaborat o teorie imigraționistă a fost **Schultzer**, elvețian de origine, jurist de profesie care a scris o lucrare intitulată „**Istoria Daciei transalpine**”. În această lucrare autorul susține că întreaga populație dacică a fost masacrată în urma războaielor și că în anul 271 e.n. imperatorul Aurelian a mutat întreaga populație în sudul Dunării unde s-a format poporul român. Din sudul Dunării această populație a urcat în nordul fluviului, în sec. al XII-lea – sec. al XIII-lea. Trebuie **remarcat** că după ce a venit în Transilvania și a cercetat numeroase, documente, autorul nu a mai susținut, într-un final, lipsa continuității daco-romane după anul 271 e.n.

Un al doilea adept al teoriei imigraționiste a fost **Engel**, ungur din naștere, funcționar al Imperiului Habsburgic. Acesta a reluat teoria predecesorului său – Schultzer – numai că i-a adus pe români din sudul Dunării în secolul al IX-lea.

Cea mai completă și mai unitară teorie a imigraționismului a lăsat-o **Robert Roesller** în lucrarea sa „Studii romanice”. Doctrinarul sus-citat a fost adeptul distrugerii dacilor în războaiele daco-romane din anii 101-102 e.n. și 105-106 e.n. insistând asupra importanței romanizării **în cei 165 de ani de ocupație**. Autorul considera că daco-romanii au fost mutați în sudul Dunării de unde au revenit în sec. al X-lea.

Teoriile imigraționiste au fost reluate după prima conflagrație mondială, când Transilvania s-a unit cu România.

După al doilea război mondial aceste teorii au fost reluate, inițial, de transfugii unguri dintre care cel mai important istoric a fost **Olfödy** care și-a desfășurat activitatea

la Munchen. În fața argumentelor zdrobitoare privind continuitatea dacilor acesta a abandonat teza distrugerii dacilor dar, în schimb, a încercat să demonstreze imposibilitatea romanizării în cei 165 de ani de ocupație romană a Daciei.

Teoriile imigraționiste au fost reluate și în **Republica Ungară** după 1956 și au culminat cu cele **două volume** editate de **Academia Maghiară** intitulate „**Istoria Transilvaniei**”. În această masivă lucrare sunt reluate în totalitate teoriile imigraționiste, afirmându-se că poporul român, venit din sudul Dunării, s-a înmulțit rapid în Transilvania datorită faptului că se hrănea cu brânză și cu lapte și datorită faptului că atât epidemia de ciumă cât și invazia tătaro-mongolă i-a ocolit pe români.

Argumentele care sunt aduse în favoarea tezelor imigraționiste sunt în sinteză următoarele:

- *. interpretarea *eronată* a unor scene de pe columna traiană și a unor informații literare privind distrugerea dacilor în urma războaielor din anii 101-102 e.n. și 105-106 e.n.;

- *. lipsa de informații literare privind populația daco-getă după anul 106 e.n.;

- *. lipsa unor inscripții numeroase privind existența dacilor după anul 106 e.n.;

- *. imposibilitatea romanizării în cei 165 de ani de ocupație a Daciei;

- *. retragerea întregii populații în timpul imperatorului Aurelian, bazată pe informațiile de tipul celei lăsate de istoricul antic Flavius Vospicus;

- *. lipsa unor informații literare și a unor inscripții care să îi ateste pe daco-romani la nordul Dunării după retragerea aureliană;

- *. existența Daciei Aureliene ca provincie de sine stătătoare în cadrul Imperiului Roman;

- *. așa-zisele asemănări între limba română și limba albaneză;

- *. enclavele românești existente în sudul Dunării;

*. faptul că în limba română nu există cuvinte de origine germanică, ca urmare a prezenței neamurilor germanice pe teritoriul țării noastre.

Toate aceste „argumente” care se bazează pe informații trunchiate, pe interpretarea forțată a un unor documente cel puțin îndoielnice dar în special pe lipsa informațiilor scrise nu pot să confere acestor ipoteze și teorii imigraționiste un caracter științific.

Istoricii români și unii istorici străini au sesizat **interesul politic** urmărit de aceste doctrine care încearcă să explice tendința de dominare asupra teritoriului Transilvaniei. Acest fapt a fost sesizat și de istoricii maghiari realiști care au luat atitudine față de variantele teoriilor imigraționiste.

Cea mai interesantă afirmație ne-a lăsat-o filosoful Lucian Blaga care susținea că „noi am dispărut din izvoare pentru a rămâne în istorie”.

Faptul că românii apar în izvoarele medievale relativ târziu este explicabil, în momentul actual, dacă ne gândim la faptul că diversele cronică abordau probleme de ordin politic și militar fără să intereseze viața unor popoare pașnice care se ocupau cu agricultura și cu păstoritul și care nu au intervenit în diferitele conflicte.

Nu este cazul numai al poporului român ci și a altor popoare care nu au fost menționate sau menționarea lor a fost târzie dar căroră nu li s-a contestat existența.

Poporul și limba română s-au format în același mod și în același sens cu popoarele romanice (neolatine), cu particularitățile inerente fiecărei zone geografice în parte.

*

*

*

Teoria autohtonismului - reprezintă una din cele mai vechi teorii cu privire la etnogeneza românească. Una din cele mai vechi variante ale acestei teze apare în opera cronicarilor.

Aceștia susțineau originea latină a poporului român, continuitatea noastră pe aceste meleaguri și unitatea poporului român.

În sprijinul acestor teze cronicarii aduceau argumente lingvistice, istorice și de bun simț. Mai târziu savantul și domnitorul moldovean Dimitrie Cantemir a reluat etnogeneza românească aducând noi argumente istorice alături de cele arheologice. Marele om de știință a susținut – în plus – că trebuie reținută în discuție influența slavă.

Reprezentanții Școlii Ardelene în interesul luptei lor naționale au sacrificat adevărul științific **fiind de acord cu teza distrugerii dacilor și cu teza originii pur romane a poporului român**. S-a mers cu exagerarea până la extrem în sensul că s-a încercat înlăturarea cuvintelor care nu erau de origine latină din vocabularul limbii române.

Primul mare istoric care a luat atitudine împotriva teoriilor imigraționiste, indiferent de variantele lor, a fost **A.D. Xenopol** în sinteza sa „**Istoria românilor în Dacia traiană**” și în alte lucrări. Acest istoric aduce argumente privind continuitatea dacică, continuitatea daco-romană și susține teza formării românilor atât în nordul cât și în sudul fluviului Dunărea.

Istoricul Vasile Pârvan adâncește argumentele în domeniul continuității dacilor susținând rolul jucat de geto-daci în etnogeneza românească.

Cel mai mare istoric român și unul dintre cei mai mari istorici ai lumii, **Nicolae Iorga** a produs și cele mai consistente răspunsuri la chestiunea etnogenezei românești.

Marele istoric a afirmat că în urma romanizării s-au format „**romaniile populare**” care au conservat limba, religia, tradițiile și cutumele care au cristalizat latura spirituală și morală a poporului român.

Istoricul Constantin C. Giurescu a adus argumente importante privind locul și rolul creștinismului în procesul romanizării, iar **istoricul Gheorghe Brătianu** a adunat

documente literare din arhivele străine care se refereau la daco-romani și la români.

Petre P. Panaitescu, istoric de renume european, a elaborat „teoria pânzelor de populație”. Potrivit acestei teorii din nord până în sud – în spațiul carpato-pontic – există o pânză de populație daco-romană peste care s-a suprapus o pânză de populație slavă.

Dacă în nordul Dunării slavii au fost asimilați formându-se poporul român, în sudul fluviului slavii au asimilat (în mare parte) contribuind la formarea popoarelor din Peninsula Balcanică.

După al doilea război mondial datorită ideologiei staliniste și a dogmatismului s-a motivat de către istorici, străini de spiritul românesc, **că poporul român este de origine slavă** și că daco-romanii ar fi fost asimilați de populațiile slave datorită „superiorității” acestora. Această teză ne-a produs și încă ne mai produce multe „necazuri”. Abia **după anul 1964 acad. Constantin Daicoviciu** a elaborat teoria „vetrei de populație”. Conform acestei teorii, în etnogeneza românească două componente sunt fundamentale: cea dacică și cea romană. Se susține că poporul român s-ar fi format exclusiv în Transilvania de unde ar fi „plecat” în celelalte regiuni românești.

Trecând peste exagerările din ultimele decenii istoricii au izbutit, eludând celebrele „documente de partid” să poată prezenta în mod științific etnogeneza poporului nostru.

*

*

*

Etnogeneza poporului român și a limbii române reprezintă o chestiune studiată, pe bună dreptate, de științele istorice și de științele lingvistice.

Am elaborat câteva considerații, sumare desigur, deoarece „**actul de naștere**” **al poporului român** nu poate să

nu constituie un „moment” (cam îndelungat ce-i drept) cu semnificații extraordinare asupra dezvoltării social-politice dar și juridice ulterioare.

Etnogeneza românească rămâne, credem cu sinceritate, pilonul fundamental al întregii noastre istorii.

Dacă există un „**moment zero**” al tuturor instituțiilor politico-juridice românești, în întreaga lor evoluție, acesta este – pe drept cuvânt – reprezentat de procesul formării poporului român, care rămâne totuși „o enigmă și un miracol istoric”.

CAPITOLUL IV

***ORGANIZAREA SOCIAL-POLITICĂ ȘI
JURIDICĂ ÎN PERIOADA MEDIEVALĂ***

După retragerea administrației romane din Dacia, pe teritoriul actual al României orânduirea sclavagistă decade, în locul ei impunându-se relațiile social-politice și economice de tip feudal.

Baza raporturilor de tip feudal o constituia proprietatea feudalului (a nobilului) asupra bunurilor imobile, în special asupra terenurilor arabile completată cu proprietatea incompletă (**quasi proprietatea**) asupra producătorului iobag.

Ia naștere un tip de relații speciale caracterizate prin subordonare, întemeiate pe constrângere de natură economică dar și un tip de constrângere rezultat din dependența personală a iobagului în raport cu nobilul.

Perioada medievală în istoria politică a românilor ia naștere după **anul 271 e.n. și se întinde, cronologic vorbind, până la mijlocul sec. al XIX-lea.**

Secțiunea I. Trecerea de la sclavagism la feudalism

După părăsirea Daciei de către Imperiu s-a mărit considerabil ponderea proprietății private. Foștii sclavi au devenit oameni liberi care au întemeiat gospodării individuale pe pământul pe care forțat îl lucraseră și care aparținuse marilor latifundiari sau, după caz, statului roman.

În cadrul obștilor teritoriale s-a trecut la constituirea proprietății private. De altfel, obștile sătești, în mare parte, s-au descompus în mici proprietăți private ceea ce a determinat o **stratificare socială**, generând în mod obiectiv și apariția dar și accentuarea unor inegalități de tip social.

În cadrul obștei o parte din pământuri era cultivată individual constituind proprietatea privat – individuală iar o altă parte din fondul funciar este cultivată în comun de membrii comunității.

S-a dovedit în mod indubitabil că, în timp, „războinicii” au uzurpat proprietatea comună precum și prestațiile efectuate

în folosul acesteia. Împreună cu clericii acești războinici dobândesc demnități cu caracter politic fiind apărați de cete militare fapt ce determină instituirea unei autorități.

Reședințele acestor demnitari sunt întărite, fortificate fiind adevărate centre regionale din care un empiric aparat administrativ exercită controlul asupra unui ținut determinat.

Descompunerea sclavagismului a fost favorizată în mod direct și de legăturile stabilite de populația autohtonă cu migratorii. Populațiile migratoare erau, fără îndoială, interesate de procurarea unor produse necesare fie dobândite prin schimb, în mod pașnic, fie impunând predarea bunurilor prin violență. Indiferent de modalitatea de dobândire a valorilor materiale conducătorii migratorilor au fost nevoiți să apeleze la **o categorie de reprezentanți** ai populației autohtone în vederea străngerii și predării bunurilor.

Primele valuri de năvăliri au provocat imense distrugeri dar după așezarea migratorilor – chiar și numai temporară – aceștia au intrat în contact nemijlocit cu populația locală.

Astfel, dintre populațiile migratoare care au stăpânit teritoriul Daciei și bineînțeles au dobândit variate bunuri menționăm: goții și hunii (375 e.n.); gepizii (454 e.n.); longobarzii și avarii (566 e.n.). Organizațiile quasi-statale întemeiate de migratori erau conduse de regi, ajutați de aristocrație. Toate formele de organizare statal-politică impuse de migratori au avut un caracter vremelnic și nu au implicat cu nimic populația autohtonă. Aceasta din urmă a continuat să trăiască în obști sau în uniuni ale acestora denumite în doctrină **confederații de obști**.

Școala istorică germană a prezentat influența goților ca fiind determinantă asupra feudalismului timpuriu românesc.

Considerăm că asupra populației daco-romane sau mai corect spus asupra dacilor romanizați a avut o influență mai deosebită populația migratoare denumită **anți**, încă din sec. al II-lea e.n. *Anții* sunt strămoșii slavilor iar în secolele al III-lea și al IV-lea s-au stabilit în nordul Daciei. Slavii au avut, în

general, raporturi pașnice cu autohtonii. Influența acestor populații a crescut în mod considerabil începând cu sec. al VI-lea e.n. odată cu pătrunderea slavilor propriu-zisi.

Ca urmare a contactului îndelungat cu băștinașii în limba română a pătruns un număr însemnat de cuvinte de origine slavă referitoare la nume de persoane, la viața militară, la organizarea politică, ș.a.

Totodată populațiile slave prezentau diferențieri sociale tipice orânduirii feudale având o pătură conducătoare guvernată de un conducător denumit **cneaz**.

Stadiul avansat al feudalizării slavilor care au conviețuit cu dacii romanizați în Dacia a accelerat stratificarea societății autohtone.

Secțiunea II. Feudalismul timpuriu pe teritoriul actual al României (sec. X-XIV)

Organizarea politică a primelor organizații statale autohtone – cnezatele și voievodatele – prezintă interes în demersul nostru.

Remarcăm că vârfurile ierarhiei feudale în cnezate și în voievodate erau alcătuite din cnezi și voievozi.

Între acești conducători s-au stabilit **raporturi de suzeranitate**, ceea ce demonstrează, cu prisosință, instaurarea feudalismului în perioada sec. al X-lea și a secolelor următoare pe teritoriul fostei Dacii.

Practic, un voievod avea mai mulți cnezi vasali. În timp de război cnezii erau obligați să lupte sub ordinele voievodului suzeran.

Termenii care denumesc conducătorii politici (voievod; cneaz) sunt de origine slavă, probând influența slavilor asupra autohtonilor²⁾.

Piramida feudal-medievală se completa prin existența, la nivelul conducătorilor, a nobililor denumiți maiores terrae (marii, puternicii țării). Aceștia erau proprietari tipic feudali aflați în raporturi de vasalitate cu cnezii. Puterea lor politică derivă din puterea economică pe care o dețineau, concretizată în stăpânirea unor mari moșii. După constituirea statelor medievale românești această categorie de feudali nobili a fost denumită clasa feudală a boierilor.

Existau desigur și țărani dependenți de acești maiores terrae. Aveau aceste entități statale funcții specifice unei organizări statale?

Din punct de vedere al **stabilității interne** și voievozii și cnezii dispuneau de un aparat de represiune³⁾ necesar pentru a se impune în raporturile cu categorii sociale inferioare. Construirea în interiorul unor cnezate și voievodate a unor întărituri atestă preocuparea clasei politice nu numai pentru

²⁾ Despre cnezatele și voievodatele care au existat pe teritoriul țării noastre – vezi Tratatul de istorie antică și medievală, indiferent de autor

³⁾ Denumit „*Aparatus bellicus*” ↔ în latină.

apărarea externă dar și pentru apărarea de atacurile sau de răscoalele populației autohtone aservite.

Cnezatele și vоеevodatele au exercitat, este drept discontinuu și marginal, și o **funcție externă**. Aceasta s-a concretizat în stabilirea legăturilor cu alte cnezate sau cu vоеevodate. Mai rare erau, desigur, contactele cu statele medievale puternice care dispuneau, în mod evident, de forțe militare însemnate.

Prezintă o importanță aparte influența exercitată de statele medievale vecine asupra dezvoltării entităților politice românești conservatoare a unor structuri de stat incipiente.

Din punct de vedere cronologic dar și ca însemnătate politică cea mai consistentă influență asupra quasi-statulețelor românești a avut-o, fără îndoială, Imperiul Roman de Răsărit.

După abandonarea Daciei, partea orientală a Imperiului a izbutit să aducă unele teritorii din fosta provincie în granițele sale.⁴⁾

Imperatorul **Teodosius I** proclamă religia creștină ca religie de stat prin edictul „De fide catholica” dat la Thesalonic în **anul 380 e.n. la 28 februarie**.

După moartea acestui imperator, survenită la **17.01.395 e.n.** Imperiul se divide; **partea de răsărit** cu capitala la **Constantinopol** având ca **imperator pe Flavius Arcadius** iar **partea de apus** cu capitala la **Ravenna** fiind atribuită **imperatorului Flavius Honorius**.

Niciodată ideea unității Imperiului nu a suferit de pe urma acestei împărțiri care totuși s-a dovedit a fi permanentizată până în sec. al V-lea e.n. Spunem acest lucru deoarece în secolul al V-lea, mai exact în **28.08.476 e.n.** **imperatorul Romulus Augustulus** a fost detronat de **regele germanic al herulilor, Odoacru**. Acest rege a trimis **însemnele imperiale ale apusului la Constantinopol la 04.09.476 e.n.** recunoscând implicit ca unic imperator pe cel instalat în răsăritul Imperiului. De altfel, Odoacru și-a luat titlu de rege al Romei, guvernând o perioadă relativ scurtă întreaga Italie sub ascultarea imperatorului din Est.

⁴⁾ Este vorba de Oltenia, Banat și sudul Munteniei

Istoria consemnează astfel, nu o prăbușire a unei părți din Imperiu ci o reunificare prin absorbția provinciilor occidentale de către Imperiul organizat în răsărit. Evident, populația dacă romanizată a fost influențată **și cultural și politic iar după 16.07.1054** ⁵⁾ **și din punct de vedere religios** de Imperiul Roman restaurat (convențional intitulat Imperiul Roman de Răsărit).

Formarea **Imperiului Bulgar** în Peninsula Balcanică în sec. al IX-lea a întrerupt contactul direct și nemijlocit al populației românești cu Imperiul Roman (de Răsărit). În vremea țarului bulgar Boris, în sec. al IX-lea, frontiera nordică a Imperiului Bulgar era fixată în partea de nord a Ardealului. Acest fapt, atestat istoricește, conduce de la sine la ipoteza influențelor exercitate asupra organismelor statale românești.

De asemenea, în sec. al IX-lea în estul spațiului românesc s-a format statul rus, cu capitala la Kiev. În jurul anului **1116** cneazul rus **Vladimir Monomahul** include viitoare Moldova sub autoritatea sa. Acesta numește dregători în cetățile dunărene.

Menționăm doar faptul că în anul **971 e.n.** Imperiul Bulgar s-a prăbușit fiind ocupat în mare parte de romani. În aceste condiții **pecenegii** așezați în Bugeac din **anul 890 e.n.** și-au impus autoritatea asupra zonei geografice a viitoarei Muntenii.

„Clasa” politică din cnezate și din voievodate se sprijinea pe puterea statelor bulgar și rus, acordându-le acestora întreaga influență de care aveau nevoie asupra populației locale.

Ca urmare a fărâmițării statului rus (Rusia Kieveană) a apărut un nou stat, **Haliciul** în sec. al XII-lea mai exact în jurul anului **1140** care domina politic partea de nord a zonei geografice a Moldovei viitoare. În anul **1185**, după răscoala românilor (valahilor) și a bulgarilor din Imperiul Roman (de Răsărit), se formează în sudul Dunării **Imperiul Româno-Bulgar** sub dinastia **imperatorilor Asănești** (români sud dunăreni).

⁵⁾ Data formală a despărțirii celor două biserici creștine ecumenice: ortodoxă și catolică.

Popoarele migratoare cum sunt **cumanii și pecenegii** nu au exercitat o stăpânire efectivă asupra stăruțelelor românești, ei fiind la un moment dat fie asociați cu populația majoritară, fie conduși de către români.

Năvălirea mongolico-tătară, în anul **1241**, pune teritoriul de la estul Carpaților în stare de dependență efectivă. În sudul Carpaților dominația tătară are un caracter nominal fiind și intermitentă.

Nu întâmplător vom trata în finalul acestui capitol pătrunderea **ungurilor (maghiarilor)** în zonele geografice care vor forma mai târziu **Transilvania**.

Această populație fino-ugrică la venirea pe continentul european era grupată în 108 ginți, alcătuind șapte clanuri.

Când au pornit să cucerească Pannonia ungurii au format o uniune tribală cu un conducător unic.

După ce a pătruns în Transilvania uniunea tribală s-a „teritorializat”, luând pământurile de la autohtonii români după lupte grele. Sfatul căpeteniilor tribale se transformă în „**consiliul princiar**” iar căpeteniile de triburi devin „**nobili**”.

Ungurii au pătruns în Transilvania în **secolele al XI-lea și al XII-lea** și au cauzat întreruperea procesului de formare a unui stat medieval românesc independent. Ruinarea feudalilor români și maghiarizarea acestora precum și colonizările masive cu populații străine au constituit o practică adoptată și continuu aplicată de regii unguri.

Cu toate acestea, Transilvania s-a constituit într-o unitate statal-politică autonomă, având în frunte un voievod (**voievozii Roland și Ladislau Borșa au fost români neaoși**), în care a predominat, din punct de vedere numeric dar și ca vechime, populația românească.

Secțiunea III. Perioada feudalismului dezvoltat (sec. al XIV-lea până la jumătatea sec. al XVII-lea)

Formarea statelor medievale românești ⁶⁾ constituie un efect al dezvoltării orânduirii feudale și al luptei pentru stoparea ingerințelor puterilor străine.

Întemeierea Țărilor Române a fost menționată în tradiția populară în strânsă corelație cu acțiunea unor personaje de sorginte transilvană: Negru-Vodă din Făgăraș pentru Țara Românească și respectiv Dragoș din Maramureș pentru Țara Moldovei.

Unii istorici români printre care A.D. Xenopol, D. Onciu, Gh. Brătianu au acceptat teza așa-ziselor „descălecări”, considerând că au avut loc intense imigrări ale populației românești din Transilvania în viitoarea Țară Românească și respectiv în Țara Moldovei.

Alți istorici apreciază că Țara Românească s-a format ca urmare a acțiunilor energice a voievodului Basarab care și-a subordonat toate entitățile politice învecinate.

Apariția Țărilor Române a fost intim legată de existența celor două mari drumuri comerciale, de importanță europeană, care străbăteau viitoarele țări (state) extracarpătice. Marele nostru istoric Nicolae Iorga dar și istoricii Petre P. Panaitescu și Gheorghe Brătianu au afirmat că apariția statelor românești s-a datorat necesității de a asigura păzirea acestor mari drumuri.

Indiferent de teza împărțită formarea Țărilor Române a reprezentat un proces obiectiv, o necesitate logică în dezvoltarea poporului român.

Istoriografia românească este puternic atrasă de subiectul întemeierii Țărilor Române din dorința de a răspunde la o

⁶⁾ Analiza detaliată a formării Țărilor Române fiind o chestiune de istorie pură o regăsim, cu lux de amănunte, în tratatele marilor noștri istorici. Acest subiect nu formează obiectul efectiv al temei luate în discuție (N.A.)

întrebare fundamentală: De ce un singur popor a ajuns să constituie trei state medievale românești?

S-a acreditat ideea că datorită munților Carpați și a orientării acestora au apărut cele trei state românești.

Cercetări de dată mai recentă au demonstrat că nu Carpații au influențat hotărâtor destinul poporului român ci factorii externi, respectiv invazia maghiară în Transilvania și dominația tătar-mongolică pentru Țara Românească și pentru Țara Moldovei.

§.1. Viața social – economică a Țărilor Române

Viața economică se caracterizează, în perioada menționată, prin existența unei **stări de dependență** datorată stratificării sociale.

Principala sursă de venit o reprezenta producția de cereale și creșterea animalelor. Dajmele erau stabilite în raport cu aceste categorii de bunuri.

Producția artizanal-meșteșugărească era în strânsă corelație cu domeniile boierilor unde lucrau țărani dependenți, meșteri străini sau robi pentru prelucrarea diferitelor produse.

În Transilvania meșteșugurile sătești dar și cele organizate la curțile medievale fie laice, fie bisericești s-au dezvoltat începând cu **sec. al XII-lea**. Aceste îndeletniciri iau o amploare deosebită în **sec. al XIV-lea**, crescând numărul breslelor și organizând producția de comandă. În **sec. al XVI-lea** se realizează și o oarecare specializare pe meserii și tot în această perioadă se organizează **breslele**.

Țara Moldovei și Țara Românească înregistrează în al XVI-lea veac o creștere a producțiilor agricole și meșteșugărească. Totuși în raport cu Transilvania creșterea economică este mai redusă iar centrele de producție specializate nu apar în peisajul economic.

Comerțul – ca element important în dezvoltarea economico-socială, se exercita de negustori români și străini în bâlciuri și în târguri. Existau puncte de vamuire internă

utilizate ca surse de venit pentru domnie și pentru marii boieri. Acestea au dispărut abia în sec. al XVI-lea, când se constată în orașele țărilor extracarpătice puncte sau centre de negoț permanente.

Comerțul exterior era axat, cu precădere, către statele din centrul și vestul european.

Începând cu sec. al XVI-lea se constată instituirea monopolului otoman asupra comerțului Țărilor Române cu alte state, monopol concretizat în primul rând asupra exportului de grâu și de vite.

Comerțul impus de otomani se realiza la prețuri fixe, păguboase pentru români (cam $\frac{1}{4}$ din valoarea bunurilor exportate).

Fără îndoială în viața social-economică au jucat un rol excepțional și anumite **instituții juridice**. De departe cea mai importantă instituție era reprezentată de **proprietate**.

În Țările Române existau simultan multiple forme de proprietate.

*, **Proprietatea feudală** însumând toate dezmembrămintele dreptului de proprietate, fiind **absolută** și **perpetuă** se manifesta asupra pământurilor. Există și o proprietate **sui generis, incompletă** asupra țăranilor dependenți. Această formă de proprietate caracterizează practic epoca medievală și s-a format înainte sau după întemeierea statelor românești. Izvorul acestei forme de proprietate se materializează, în principal, în acapararea pământurilor aparținând obștilor. Alte izvoare erau constituite din: achiziții, formarea de noi sate, danii din partea domnitorilor, ș.a.

Proprietatea feudală, având în vedere pe titular, se prezenta sub trei mari forme: proprietate domnească, proprietate boierească și proprietate a mănăstirilor.

O parte din proprietatea feudală se împărțea țăranilor pentru folosire în schimbul rentei feudale ce trebuia prestată proprietarului. Restul proprietății era cultivată de stăpân (boier) prin intermediul țăranilor dependenți (claca).

Pentru a putea fi lucrată orice proprietate feudală deținea unul sau mai multe sate locuite de țărani dependenți (vecini în Țara Moldovei; rumâni – în Țara Românească; iobagi sau șerbi – în Transilvania).

*. O altă formă de proprietate o reprezenta **proprietatea în devălmășie a obștii sătcești**. Loturile agricole erau trase la sorți până în sec. al XV-lea. Ulterior loturile sunt atribuite în proprietate privată membrilor obștii care le cultivă.

Pădurile, apele, iamașurile rămân, în continuare, în proprietate comună.

*. **Proprietatea individuală a țărănilor** era specifică țărănilor liberi care nu erau membri ai obștei. Această formă de proprietate cuprindea, de regulă: gospodăria țărănilor, uneltele agricole și o suprafață de pământ determinată, pentru practicarea agriculturii.

*. **Proprietatea individuală asupra uneltelor necesare meșteșugarilor** – se materializa cum era și firesc asupra tuturor uneltelor sau pieselor necesare pentru practicarea meșteșugului respectiv.

Vom încerca în cele ce urmează să „aruncăm o privire” specială asupra unei modalități a proprietății feudale, respectiv asupra **proprietății domnești**.

Aceasta întrucât domnitorul țării era stăpânul întregului teritoriu al statului. Așa fiind șeful statului avea atribuții suplimentare cu privire la pământurile deținute de alți proprietari.

Domnitorul administra un *domeniu numit domnesc* compus din pământuri fără proprietar, din sate domnești, din confiscarea averilor (terenuri și sate) boierilor vinovați de trădare, din robii domnești și din robii fără stăpân.

Dar domnitorul deținea simultan și *domeniul său privat*, în calitatea sa de mare feudal.

Erau cele două domenii distincte sau exista o confuzie între patrimoniul statului și patrimoniul privat al domnitorului privit ca mare feudal?

Deși nu erau greu de delimitat cele două patrimonii credem că – cel puțin până în sec. al XVII-lea și chiar al XVIII-lea – acestea se confundau în mod voit de titularul lor. Cine ar fi putut și ar fi avut curajul să atragă atenția, domnitorului Moldovei sau al Valahiei, că un anumit bun aparține domeniilor statului și nu patrimoniului său privat? Aceasta cu atât mai mult cu cât domnitorul era considerat funciarmente și originar ca fiind stăpânul țării, cu tot ceea ce cuprindea aceasta.

§.2. Structura socială existentă în Țările Române în perioada sec. al XIV-lea până în sec. al XVII-lea

În Țările Române, ca de altfel pe întreg continentul european, exista o stratificare socială puternic conturată.

*. **Clasa** caracterizantă, specifică, era alcătuită din **feudali** fiind compusă din: domnitor, familia domnitorului, boierii țării și înaltul cler.

În Țara Moldovei și în Țara Românească boierii au fost categorisiți în **boieri mari** și **boieri mici**. Existau și **nemeși – mici boieri** – care aveau obligații de ordin militar în raporturile cu domnitorul țării.

O consecință a întemeierii Țărilor Române a fost și necesitatea exercitării atribuțiilor statului prin intermediul boierilor. Domnitorul conferea dregătorii; persoanele care exercitau funcții statale fiind denumite **dregători**. Aceștia erau considerați „**boieri de curte**” spre a-i deosebi de boierii lipsiți de dregătorii, care erau denumiți „**boieri de țară**”.

Pe bună dreptate istoricul Constantin Giurescu apreciază că nu orice proprietar de pământ era considerat membru al clasei feudale a boierilor. Apartenența la clasa boierească presupunea pe lângă deținerea unor mari suprafețe de terenuri și investirea persoanei fizice cu o serie de drepturi speciale și cu imunități.

Spre deosebire de țările extracarpatice, în Transilvania suprapunerea dominației ungurești a determinat apariția **marii nobilimi**, proprietari de moșii și de iobagi, compusă din: **conți**

– titulari de funcții administrative și **baroni**. Împreună cele două categorii alcătuiau clasa așa-zisilor **magnați**.

După cucerirea Ardealului marea nobilime includea nobili de toate etniile: maghiari, sași, secui și români. Ulterior **după anul 1291**, nobilimea română își pierde pozițiile datorită, în principal, apartenenței religioase la Biserica Răsăritului.

În Transilvania existau și **nobili eclesiastici**, exponenți ai Bisericii Apusene, aprigi luptători împotriva „**schismaticilor**” de confesiune creștin ortodoxă.

În perioada analizată exista și o **mică nobilime** compusă din cavaleri secui, persoane aflate în slujba conților sau baronilor și cnezi români.

*. **Țăranii dependenți** – de stăpânii feudali sunt denumiți diferit în fiecare din Țările Române. În secolul al XV-lea se cristalizează noțiunea de „**vecini**” în **Țara Moldovei** și de „**rumân**” în **Țara Românească**, pentru a-i desemna. Strămutarea țăranilor dependenți – în țările extracarpătice – era permisă în condiții grele de răscumpărare ajungând ca în sec. al XVI-lea să fie prohibită.

În Ardeal, țăranii dependenți, numiți **iobagi**, au fost legați de glie la începutul sec. al XVI-lea.

*. **Țărani liberi** erau proprietari pe suprafețe de pământ relativ mici fiind denumiți **răzeși** în Țara Moldovei, **moșneni** în Țara Românească și **liberți** în Transilvania.

Țăranii liberi, din punct de vedere juridic dar fără a fi proprietari de pământ, erau numiți **săraci** în țările extracarpătice și **jeleri** în Transilvania.

*. **Târgoveții** sau **orășenii** erau meșteșugari și negustori sau alte persoane fizice care dețineau în proprietate imobile – terenuri și case – în ocoalele târgurilor. În țările extracarpătice orășenii se aflau într-o **stare de relativă dependență** în raport cu domnia. Dimpotrivă, orășenii transilvăneni se aflau într-o **stare de autonomie** în raport cu puterea centrală.

*. **Robii** reprezentau categoria socială cea mai inferioară, compusă din țigani și din tătari. Deși aparent, noțiunea de

„rob” este utilizată, în vorbirea curentă, neacademică, ca fiind echivalentă cu noțiunea de „sclav”, trebuie specificat că „statutul” robilor din Țara Românească și din Țara Moldovei era diferit, fiind net superior, în raport cu „statutul” sclavilor din antichitatea greco-romană. Astfel, *robii* dețineau bunuri în proprietate privată. Proprietarii robilor **nu aveau dreptul de dispoziție materială** asupra robilor în sensul că **nu-i puteau ucide**. Aceștia păstrau un drept de **dispoziție juridică** având aptitudinea de a **înstrăina prin acte între vii sau pentru cauză de moarte pe robi**. Dacă țărani dependenti puteau fi înstrăinați numai odată cu moșia pe care lucrau, robii puteau fi înstrăinați în orice condiții, separat de **moșii** sau de **sălașuri**.

Persoanele fizice ajunse în stare de robie aparțineau feudalilor: *domnitorului*, *boierilor* sau *mănăstirilor*. Este interesant de remarcat că, în pofida condiției juridice, această categorie socială beneficia de un *drept* special parte a Dreptului obiectiv (pozitiv), denumit „*Dreptul robilor*”.

§.3. Raporturile de vasalitate specifice, în perioada sec. al XIV-lea până la jumătatea sec. al XVII-lea

Raporturile sau relațiile de vasalitate constituiau legături de subordonare, de ierarhie, între feudali (suzeran și vasal).

Conținutul acestor raporturi era format din drepturi și obligații corelative acordate respectiv asumate de subiecte.

Noi vom analiza, desigur succint, raporturile instituite în perioada menționată pe teritoriul Țărilor Române.

Pe *plan intern*, erau conturate **raporturi de vasalitate între domnitorul țării și boieri** precum și **raporturi de vasalitate existente între domnitor și slujitorii domnești, recrutați, din rândul micilor boieri**.

Pe *planul relațiilor internaționale*, s-au instituit **raporturi de vasalitate între domnitorii moldoveni sau munteni și respectiv suveranii străini**.

Drepturile și obligațiile părților raportului de vasalitate constituiau conținutul acestui raport și se concretizau în:

- dreptul, respectiv obligația de ajutor armat;
- dreptul de consiliere manifestat prin prezența vasalilor (boieri) în sfatul domnesc, convocat de suzeran (domn).
- executarea întocmai a poruncilor suzeranului (a domnului, de pildă);
- obligația de protejare a vasalului și a bunurilor acestuia;
- răsplătirea vasalului, prin „**milă domnească**”, pentru slujire credincioasă.

În mod aproximativ identic se prezenta și conținutul raportului de vasalitate instituit pe plan extern, între un domnitor și un monarh străin.

§.4. Caracterul orânduirii de stat existentă în Evul Mediu între sec. al XIV-lea și sec. al XVII-lea în Țările Române

Statele românești extracarpatice – Țara Moldovei și Țara Românească – se afirmă plenar în plan extern fiind recunoscute ca entități statal-politice independente. Precizăm că patriarhul Constantinopolului se adresează voievodului Nicolae Alexandru cu titulatura „*domn*”. Regele ungar Ludovic îl recunoaște drept „*domn*” pe urmașul lui Nicolae Alexandru, Vladislav, după victoria reputată în anul 1369 asupra armatei maghiare.

În mod asemănător Roman I (1391-1394) se intitulează „*domn*” al Țării Moldovei, de la munte până la mare.

Rolul decisiv în organizarea tinerelor state și în consolidarea domniei a revenit domnitorilor români Mircea cel Bătrân și Vlad Țepeș în Țara Românească și respectiv

Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare și Sfânt în Țara Moldovei.

Domnitorii români din estul și din sudul Carpaților s-au preocupat de dezvoltarea relațiilor economico-comerciale cu statele străine, acordând privilegii și protejând dezvoltarea meșteșugurilor în țările lor. Simultan aceștia au fost animați de intenția organizării unui puternic front antiotoman pentru salvarea ființei Țărilor Române. Succesele repute pe câmpul de luptă au sporit autoritatea și prestigiul internațional al domnitorilor și a statelor românești conduse de aceștia.

Organele puterii de stat. Autoritățile centrale

*. În Țara Românească și în Țara Moldovei șeful suprem al statului era **domnitorul (domnul)**.

Domnitorul dispunea de prerogative largi cu privire la conducerea politică și administrativă, îndeplinind și funcțiile legislativă și judecătorească a statului.

Din punct de vedere **legislativ** voința domnitorului era asimilată *legii*. Au apărut astfel hrisoave cu caracter legislativ începând cu sec. al XVII-lea. Acestea conțineau norme juridice empirice cu un caracter de maximă generalitate.

Sub aspect **executiv – administrativ** atribuțiile domnului erau absolute în sensul că acesta decidea în mod suveran asupra tuturor problemelor, cum ar fi: împărțirea teritoriului în unități administrative (ținuturi; județe; ocoale; plăși); încasarea dărilor; investirea dregătorilor, baterea monedei proprii statului, etc. De asemenea, domnul încheia, în numele statului, tratate politice cu statele străine, declara pace sau stare de război cu o terță putere sau acredita reprezentanți pe lângă alți suverani.

Competențele militare ale domnitorilor români reprezintă doar o componentă a atribuțiilor executive, e drept, cu un caracter specific, Domnitorul era, de jure, conducătorul armatei (a oștii), fapt demonstrat de menținerea **titlului de voievod** în titulatura domnească. De facto, domnitorul asigura

coordonarea armatei compusă din „*steagurile*” marii boierimi (vasali ai săi). Treptat centralizarea puterii de stat și concentrarea ei în mâinile domnitorului a condus la instituirea unei **armate proprii**, separate de corpurile armate ale boierilor, și la înființarea unor funcții militare de comandă, denumite generic **dregătorii militare**.

Autoritatea judecătorească în Țările Române era un apanaj al domnitorului. Considerat a fi judecătorul suprem al tuturor vasalilor și supușilor, domnitorul avea aptitudinea de a condamna la moarte și de a confisca averea imobilă și mobilă a vinovatului.

În viața cotidiană, șeful statului delega atribuțiile de judecată unor dregători. Neexistând, în mod firesc pentru acea epocă, principiul puterii (autorității) de lucru judecat, succesorii la Tron puteau rejudeca oricând procesele și să modifice hotărârile pronunțate de domnitorii anteriori. Pe timpul vieții domnitorului sau în perioada cât deținea titlul de domn hotărârile pronunțate de acesta erau opozabile erga omnes – tuturor subiecților de drept.

Reținem, în concluzie, că în persoana domnului se realiza o confuzie sau o contopire a atribuțiilor din domenii variate.

Succesiunea la Tron se realiza în baza ideii că orice persoană, rudă în linie directă sau colaterală, cu un domnitor anterior putea pretinde calitatea de șef al statului. Erau exceptați totuși претенdenții cu defecte fizice evidente sau cei care îmbrățișau alte culte decât cel creștin ortodox.

Până la instaurarea regimului dominației otomane *domnitorul* era ales de boieri, de șefii armatei și de capii clerului.

Acest sistem de succesiune la Tron fiind unul **electiv-ereditar** implica intervenția boierilor pentru dobândirea de privilegii sau pentru menținerea celor deja obținute de la domnii anteriori. În consecință, deși unii domnitori au impus încă din timpul vieții un succesor, nu se poate accepta teza constituirii unor dinastii în Țările Române.

Când domnitorul uns era minor se instituia o regență caz în care atribuțiile domnului, ca șef de stat, erau exercitate de către mama domnitorului minor sau de un mare boier, dregător la curtea domnească.

După instaurarea regimului de dominație otomană alegerea domnitorului a devenit formală, acesta urmând să fie investit de suzeranul său, sultanul otoman. Începând cu a doua domnie a lui Petru Rareș în Țara Moldovei, domnitorii sunt numiți de Poarta Otomană fără a mai fi, în prealabil, aleși de feudalii locali.

. *Divanul domnesc. (Sfatul domnesc).

Participarea boierimii la conducerea treburilor statului s-a concretizat prin intermediul *Sfatului domnesc*. Această instituție constituia un organ central colegial care funcționa pe lângă șeful statului, având atribuții bine conturate.

Astfel: asista domnul la judecarea cauzelor penale sau civile exprimând o opinie și întărind judecata domnească; garanta, alături de domnitor, executarea tratatelor încheiate cu puterile străine, vizând raporturi suzerano-vasalice; consilia domnitorul atunci când acesta solicita; întărea toate categoriile de acte juridice împreună cu domnitorul (transfer de proprietăți; dării domnești; acte de imunitate etc.).

După întemeierea Țărilor Române Sfatul domnesc era alcătuit din marii proprietari funciari, denumiți **jupani** sau **pani** în Țara Românească respectiv în Țara Moldovei.

Odată cu sporirea autorității domnitorilor rolul membrilor Sfatului era acela de **martori** la hotărârile adoptate de șefii de stat.

Se mai produce încă o mutație în sensul că dacă până în sec. al XV-lea membrii Sfatului moldovean (spre exemplu) erau mari proprietari fără dregătorii, de la jumătatea amintitului veac acest „**organ colegial**” este compus din „**boierii de curte**”, deținătorii de dregătorii domnești.

Nu doar boierii erau reprezentați în Sfatul domnesc; biserica își trimitea conducătorii pentru luarea deciziilor majore ce interesau statele românești extracarpătice.

Din secolul al XVI-lea Sfatul domnesc este, în totalitate, alcătuit din boierii dregători ai statului.

Întotdeauna acest „*organ de conducere*” era convocat și prezidat de domnitorul țării. Hotărârile adoptate de Sfatul domnesc nu erau obligatorii; pentru domn ele aveau cel mult un caracter consultativ.

***. Adunările cu caracter excepțional**

Sunt cunoscute în istoria politică a Țărilor Române situații în care erau consultate adunări mari, alcătuite din membri ai stărilor privilegiate (boieri mari, boieri mici, cler, dregători, slujitori ai curții), micii proprietari de pământ și din orășeni sau târgoveți.

Petru Aron a convocat o astfel de adunare în **anul 1456 la Vaslui**, pentru a se decide un răspuns la cererea sultanului otoman de a i se plăti tribut.

Adunările erau organizate extrem de rar când situația cu adevărat excepțională o solicita. Ele seamănă din anumite trăsături cu „Statele generale”, sau „Cortezurile” convocate în Europa apuseană dar nu au avut o activitate permanentă și nici anumite atribuții delimitate care să le revină în competență.

***. Dregătorii domnești**

Instituționalizarea dregătoriilor domnești și particularizarea fiecărei dregătorii s-au realizat, pe deplin, în timpul domniilor lui **Mircea cel Bătrân** în **Țara Românească** și a lui **Alexandru cel Bun** în **Țara Moldovei**.

Dregătoriile domnești din Țările Române au constituit o „*imitație*” – în sensul pozitiv al termenului – a dregătoriilor existente în Imperiul Roman (de Răsărit). Desigur, transmiterea rolului și a locului fiecărei dregătorii s-a realizat prin intermediul statului bulgar, care despărțea geografic Țările

Române de Imperiu. Dintre dregătoriile mai importante precizăm: logofătul, vornicul, postelnicul, spătarul (hatmanul), vistierul.

Logofătul – era șeful cancelariei domnești și păstrătorul arhivelor și documentelor emise de domnitor.

Vornicul – conducea pe slujitorii domnești, judeca anumite infracțiuni și supraveghea frontierele statului prin subordonați. În Moldova existau un vornic pentru Țara de Sus și un vornic pentru Țara de Jos. În interiorul acestor mari unități administrative vornicii erau șefii armatelor dislocate.

Postelnicul – sau *stratornicul* – era interpretul (traducătorul) domnitorului. Se îngrijea de relațiile cu puterile străine și judeca anumite pricini ivite între slujbașii de la curtea domnească (aprozi; curieri).

Spătarul în Țara Românească – păstra spada domnitorului. Era comandantul călăreților iar în timp de război avea atribuții de comandă asupra întregii armate. **În Țara Moldovei hatmanul** avea competențe similare fiind comandant al armatei și portar al capitalei Suceava, începând cu domnia lui Ieremia Movilă.

Vistierul – avea în atribuții strângerea dărilor și ținerea socotelilor ocazionate de întreținerea curții domnești și a armatei. Se ocupa, din dispoziția domnitorului, de plata haraciului către Înalta Poartă Otomană.

Dregătorii domnești **nu erau salariați de domnitor**. Pentru activitatea depusă dobândeau moșii donate de suzeran precum și diverse privilegii. Spre exemplu un dregător putea primi veniturile obținute într-un anumit ținut sau județ.

Existau și alt dregători de mai mică importanță precum și o serie de slujbași de rang inferior care își exercitau atribuțiile fie la curtea domnească, fie în ținuturi sau în județe ori în orașele târguri.

Începând cu secolul al XVI-lea dregătorii componenți ai Sfatului domnesc își adaugă la titlurile deținute și apelativul „**mare**” (mare logofăt, marele vornic etc.) cu intenția de a se

distinge de subordonații în ierarhie, care purtau aceeași titulatură (logofăt, vornic etc.).

Organizarea curților domnești și instituirea dregătoriilor reprezintă, din punctul nostru de vedere, o embrionară întemeiere a demnităților și a funcțiilor publice consacrate, în mod efectiv, prin intrarea în vigoare a Regulamentelor Organice ⁷⁾.

Organizarea administrativ - teritorială. Organele de conducere cu caracter local

Atât în Țara Românească cât și în Țara Moldovei au existat anumite particularități sau specificități între diferitele zone geografice.

În **Țara Românească** este atestat un **Banat al Severinului**, ca unitate administrativă, încă de la fondarea statului. Mai târziu sub domnitorul Radu cel Mare teritoriul din partea dreaptă a râului Olt se bucura de autonomie, fiind cunoscut sub denumirea de **Banatul Olteniei**, cu reședința la Craiova. Chiar în momentele de maximă centralizare a Țării Românești autonomia Olteniei a persistat.

În **Țara Moldovei** a existat o divizare a teritoriului, partea de nord fiind denumită „**Țara de Sus**” iar partea centrală și de sud purtând denumirea de „**Țara de Jos**”.

„Țara de Sus” era pusă sub administrația unui mare vornic situat pe scara ierarhică a dregătorilor, în timp ce „Țara de Jos”, care cuprindea un teritoriu intrat mai târziu în competența statului, era administrată de un alt mare vornic, care pe lângă comanda armatei din această zonă a țării avea primul loc în ierarhia dregătorilor Țării Moldovei.

Pe lângă aceste mari diviziuni existente, în ambele țări extracarpătice (care nu au condus la o secesiune a statelor sau la o autonomie quasi totală în raport cu autoritatea domnitorilor) existau așa-zise unități administrativ-teritoriale

⁷⁾ La 01.07.1831 în Muntenia și respectiv la 01.01.1832 în Moldova

(accepțiunea contemporană a noțiunii) materializate în ținuturi pentru Țara Moldovei și în județe pentru Țara Românească.

În Țara Moldovei avem atestate următoarele *ținuturi*: Vaslui, Suceava, Neamț, Cârligătura, Tutova, Țeținului, Troțuș, Adjud, Horinca, Bârlad, ș.a. Denumirile acestor unități teritorial-administrative au fost împrumutate de la numele orașelor, târgurilor și cetăților de reședință.

În Țara Românească sunt atestate următoarele *județe*: Jaleș (Tg. Jiu), Motru, Gilort, Județul de Baltă, Mehedinți, Romanați, Gorj (ultimele trei în Oltenia), județul Pădureț, Săcuieni, ș.a.

În Țara Moldovei existau subdiviziuni ale ținuturilor, denumite **ocoale**, care cuprindeau mai multe sate, sub autoritatea unui părcălab.

În Țara Românească existau ca subdivizini ale județelor așa-numitele **plase**, cu sensul originar de porțiuni de moșie funciară.

Orașele – unități teritoriale ale Țărilor Române extracarpătice

Vechile târguri existente încă înainte de fondarea Țărilor se dezvoltă din punct de vedere economic ⁸⁾. Apar noi orașe ⁹⁾ întemeiate prin voința domnitorilor români. Altele s-au dezvoltat ca urmare a stabilirii, permanente sau temporare, a unor reședințe ale ținuturilor sau ale județelor ¹⁰⁾.

Orașele se aflau, din punct de vedere juridic, sub stăpânirea și patronajul domnitorilor. Spunem aceasta întrucât teritoriul de care era amplasat orașul sau târgul era proprietate domnească.

⁸⁾ **Ex.:** Tg. – Jiului, Tg. – Snagov, Buzău (Țara Românească); Tg. – Troțușului, Tg. Moldovei sau Baia, Vaslui, Bârlad, Suceava (Țara Moldovei).

⁹⁾ **Ex.;** Mihai Viteazul fondează orașele *Ploiești* și *Caracal* – în Țara Românească; Roman I fondează orașul Roman – în Moldova.

¹⁰⁾ **Ex.:** Iași, Neamț, Bacău, Tecuci – toate în Țara Moldovei.

Conducerea administrativă a orașelor oglindea atât interesele orașenilor dar și interesele domniei, concentrate la nivelul sfaturilor târgurilor compuse din județ sau șoltuz ¹¹⁾ și 12 pârgari.

Pe măsura centralizării statelor conducerea orașelor este încredințată unor dregători: **vornici, pristavi, vameși** în Țara Românească și respectiv **staroști și vornici** în Țara Moldovei.

Orașele beneficiau și își asumau anumite **drepturi și obligații** stabilite prin actele emise de domn (privilegii sau urice). Alteori aceste drepturi și obligații erau recunoscute în virtutea cutumei, a obiceiului / tradiției).

Sfaturile târgurilor (județul /șoltuzul împreună cu pârgarii) dețineau o serie de privilegii și de drepturi.

Astfel aveau:

- dreptul de dispoziție juridică asupra fondului funciar accesoriu orașului, dreptul de a administra ogoarele și averea orașului;
- dreptul de confirmare a tranzacțiilor relative la proprietățile private cu locația în oraș;
- dreptul de reprezentare a orașului în fața autorităților statului;
- dreptul de a judeca pe orașeni privitor la litigiile relative la proprietăți imobiliare;
- dreptul de a deține și utiliza pecetea proprie a orașului, ș.a.

Această organizare corelată cu drepturile conferite a reprezentat „piatra de temelie” pe baza căreia, peste câteva secole, orașele de pe teritoriul României se vor dezvolta – în epoca modernă – atât din punct de vedere social cât și din punct de vedere economic.

¹¹⁾ **Județ** sau **sudeț** ↔ în Țara Românească, **șoltuz** ↔ în Țara Moldovei.

Secțiunea IV: Organizarea politică și socială a Voievodatului Transilvaniei

În continuare vom încerca să analizăm dezvoltarea și organizarea politică a Voievodatului Transilvaniei, de la constituirea sa (sec. X – XI) și până în anul 1541.

Demersul ne apare cât se poate de firesc întrucât, în primele trei secțiuni ale capitolului al IV-lea, ne-am raportat aproape exclusiv la Țările Române extracarpătice.

§.1. Organele centrale existente în Transilvania

Având o organizare autonomă Transilvania a beneficiat de organe proprii de conducere, atât la nivel local cât și la nivel central.

Organul suprem, din punct de vedere al administrației, era *Voievodul*. În documentele epocii se utiliza pentru desemnarea sa și titlul de „*princeps ultrasilvanus*”. Unii dintre voievozii atestați la conducerea statului transilvănean erau de origine română. Astfel: Leucă, Roland, Ladislau Borșa, Ioan Corvin au fost voievozi români ai Transilvaniei.

În perioada anilor 1100-1315 o serie de voievozi și-au manifestat expres, prin acte publice, o stare de independență în raport cu Regatul Maghiar. Sunt de menționat, spre exemplu, preluarea titulaturii de „**Dux transilvanus**” de către voievodul Leustachius (1113-1176), investirea de către voievodul Roland Borșa (1284-1294) a fiului său în calitate de vicevoievod, ceea ce echivala cu subminarea autorității palatinului regelui ungar, ș.a.

Principalele atribuții voievodale se circumscriu **activității cu caracter administrativ**. Spre deosebire de domnitorii Țărilor Române extracarpătice voievodul transilvănean era limitat în exercitarea atribuțiilor administrative, fie de dregătorii locali investiți cu competențe speciale, fie de către atribuțiile regalității maghiare.

Sub aspectul **competențelor judecătorești** voievodul deținea un drept de jurisdicție limitat de îngrădirile impuse de

regele maghiar. Secuii și sașii **nu se aflau** sub jurisdicția voievodului transilvănean, aceștia fiind dependenți, sub aspect jurisdicțional de regalitate. Biserica romano-catolică avea drept de jurisdicție asupra satelor transilvănene dependente.

În îndeplinirea atribuțiilor administrative voievodul era comandantul armatei (a oștirii) transilvănene, drept recunoscut, fără alienări, sub toți regii maghiari.

§.2. Organizarea la nivel local a Voievodatului Transilvaniei.

Existau, în principiu, patru categorii de unități administrativ-teritoriale (în accepțiunea contemporană a termenului).

***. Subdiviziuni administrativ-teritoriale românești.** Populația românească și-a păstrat formele vechi de organizare. Districtele românești ¹²⁾ erau conduse de o adunare a nobililor și cnezilor iar autoritatea jurisdicțională se exercita de un complet compus din 12 jurați, conform vechilor cutume din jus valahicum.

O organizare quasi-identică era întâlnită în **Țara Făgărașului** și în **Țara Chioarului**.

În **voievodatul Maramureșului** exista o autonomie mai accentuată până la momentul constituirii comitatului în locul voievodatului (1349). Satele maramureșene, în mod tradițional, erau conduse de cnezi români.

Banatul – administrat de un *ban* poseda opt districte românești în care atât procedura de judecată cât și dreptul substanțial aplicabil era **jus valahicum**.

***. Zone administrative cu populație maghiară.**

În aceste regiuni forma de organizare teritorial-administrativă era aceea a **comitatelor**, conduse de un **comite**

¹²⁾ Hunedoara, Deva, Hațeg, Strei, etc.

și de o adunare a comitatului, denumită oficial în documente **congregație**, alcătuită din nobilimea locală.

*. **Scaunele secuiești** – aveau centrul la Odorhei și beneficiau de o organizare proprie. Constituirea acestora a avut în vedere asigurarea graniței provinciei.

Scaunele secuiești erau conduse de *comiți*, în calitate de reprezentanți ai regelui ungar. Atribuțiile judecătorești erau încredințate unor *căpitani*. În secolul al XV-lea a fost numit și un **judecător regal**, acesta constituind un organ de control al funcționarilor și fiind declarat **vicecomite**.

*. **Scaunele săsești** – erau organizate sub autoritatea unui comite, beneficiind de autonomie teritorială recunoscută de autoritatea centrală.

În fiecare scaun era numit administrator un **judecător regal**.

§.3. Organizarea orașelor și satelor transilvănene.

Așa cum am avut ocazia să menționăm anterior **orașele transilvănene**, în raport cu cele din Țara Moldovei și Țara Românească, s-au bucurat de o mai largă autonomie și de o dezvoltare economică mai accentuată.

Conducătorii orașelor erau denumiți *judex*, *bürgermeister* și administrau interesele comunității împreună cu un consiliu orășenesc alcătuit din 12 jurați.

Autoritățile centrale erau reprezentate la nivelul orașelor, de judecătorii regali.

Satele românești de pe teritoriul voievodatului Transilvaniei erau conduse de cnezi, cu atribuții jurisdicționale, având în competență soluționarea unor litigii de importanță relativ redusă.

§.4. Organizarea militară în Voievodatul transilvănean.

Armata din Transilvania a constituit practic un corp distinct, autonom în cadrul armatei regale, aflându-se sub comanda exclusivă a voievodului.

Armata era compusă din dregători, nobili subordonați marilor dregători feudali, corpuri de militari (ostași) organizați de orașele voievodatului sau de clasa feudalilor.

Începând cu anul **1435** armata se organizează sub forma **banderiilor** care nu erau altceva decât cete alcătuite din oșteni, având semne militare distincte. Acestea erau organizate de voievodat sau de marii dregători feudali care le subvenționau.

Tot în această perioadă în alcătuirea suscitatelor cete au intrat și **mercenarii**.

Orașele precum și scaunele secuiești și săsești au organizat și subvenționat corpuri de armată proprii.

În temeiul raporturilor de suzeranitate – vasalitate nobilii și clerul erau datori să contribuie la oastea regală maghiară cu un număr de militari, în mod direct proporțional cu întinderea feudelor (a moșiilor) deținute în proprietate privată.

Secțiunea V: Dreptul pozitiv (obiectiv) în perioada evului mediu dezvoltat (sec. al XIV-lea până în sec. al XVII-lea).

Cunoaștem de la disciplina „Teoria generală a dreptului” că **norma juridică** reprezintă o regulă de conduită generală și impersonală, creată ori sancționată de către organele competente ale statului, care poate fi aplicată, la nevoie, prin intermediul coerciției statale, cu ajutorul organelor etatice.

Fiind o regulă de *conduită generală și impersonală* rezultă că norma juridică, se adresează tuturor subiectelor de drept sau unei categorii din cadrul acestor subiecte. Chiar și atunci când norma juridică se adresează unui organ unipersonal, ea nu se referă la persoana fizică ce exercită, la un moment dat, acea demnitate sau funcție publică, ci are în vedere toate persoanele fizice care au aptitudinea de a ocupa respectiva demnitate sau funcție publică.

N.J.¹³⁾ poate fi **creată ori sancționată** de organele competente ale statului.

De principiu, organul competent să elaboreze legile este Parlamentul, ca titular al funcției (puterii) legislative.

Norma de drept poate fi **creată** adică elaborată efectiv de autoritatea publică sau poate fi doar **sancționată**, adică recunoscută cu valoarea de act normativ juridic de autoritatea publică competentă (ex.: norme moral – etice prin sancționare dobândesc caracterul obligatoriu devenind norme juridice).

Norma juridică poate fi aplicată de bună voie (cum se întâmplă în marea majoritate a situațiilor) sau se poate aplica, în caz de nerespectare, prin intermediul **forței coercitive a statului**.

Forța coercitivă etatică, ca forță materială, este superioară oricăror altor forțe manifestate ca acte de voință, deoarece ea derivă din **latura interioră a suveranității statului**, din **supremație**.

¹³⁾ Prin „N.J.” se înțelege în expunerea noastră noțiunea de „normă juridică”

În caz de nevoie coerciția statală se realizează cu ajutorul organelor etatice (statale). Aceste autorități sunt **special delegate (competente)** să intervină pentru realizarea echilibrului social în sensul restabilirii raporturilor juridice de conformare ¹⁴⁾; a restabilirii drepturilor subiective încălcate sau nerecunoscute ¹⁵⁾ și a reeducării persoanelor fizice care au încălcat prescripțiile legale ¹⁶⁾.

Această analiză a n.j. se realizează în condițiile dezvoltării *Dreptului contemporan*, reflectând sinteza tuturor concepțiilor, ideilor și teoriilor elaborate de valoroșii doctrinari din epoca modernă și cea contemporană.

Revenind la tema pe care o analizăm apar ca firești următoarele interogații: Exista un drept pozitiv (obiectiv) în perioada medievală în Țările Române? Era dreptul pozitiv sancționat în vreun fel de autoritățile statelor românești? Existau instituții juridice cristalizate la acea epocă? Au existat codificări (sau încercări de codificare) a dreptului scris?

Pentru început, trebuie precizat că, în conștiința populației, **legea țării** reprezenta **un drept vechi, o cutumă**, existentă fie dinainte, fie din momentul întemeierii Țărilor Române.

După întemeierea Țărilor cutumele juridice (sau mai corect moral-juridice) **au fost sancționate** de autoritatea de stat. Astfel, **legea țării** a devenit un „instrument” de consolidare a statelor întemeiate dar, totodată a servit – în mod indubitabil – și la apărarea, prezervarea pozițiilor social - politice și a celor economice a clasei feudalilor (boieri, cler respectiv nobili – pentru Transilvania).

¹⁴⁾ În Dreptul Penal Român contemporan

¹⁵⁾ În Dreptul Civil Român contemporan

¹⁶⁾ În Dreptul Execuțional Penal actualmente aplicabil.

Notă: scurta analiză a n.j. îmi amintește de anii studenției petrecuți în capitala Moldovei, la Iași. Mulțumiri și respect etern d-nei prof. univ. dr. Genoveva Vrabie care, alături de ceilalți mari profesori, mi-au destăinuit, în toată splendoarea sa, „*Știința Dreptului*”.

O îndelungată perioadă după fondarea statelor medievale, cutumele juridice nu au fost codificate și nici nu s-a manifestat vreo intenție în acest sens, așa cum s-a întâmplat în alte state medievale europene.

Lipsa codificării cutumelor (izvoare de drept originare) s-a datorat, probabil, marii varietăți a acestora și faptului că în fiecare zonă geografică, componentă a Țărilor Române, existau cutume diferite.

A existat, în Transilvania, o codificare a cutumelor prin decretarea așa-numitului „TRIPARTITUM” elaborat de juristul maghiar Verböczy (1517) care a servit exclusiv la întărirea influenței Regatului Ungar asupra țării și la consolidarea privilegiilor sociale ale nobilimii.

În Țările Române extracarpatice au apărut norme juridice scrise la mijlocul sec. al XVII-lea, după consolidarea instituției domniei și după centralizarea autorității de stat.

Aceste legiuiri scrise nu erau inspirate de cutumele juridice locale și, de aceea, ele nu pot fi considerate ca o tentativă de codificare cutumiară. Dreptul pozitiv scris a reprezentat o compilație a dreptului aplicabil pe teritoriul unor state mai avansate. Practic, modelul „legislației” românești l-a constituit legislația romană din partea răsăriteană a Imperiului (convențional denumită Imperiul Bizantin).

Obiceiurile sau cutumele juridice s-au aplicat în continuare în pofida adoptării dreptului obiectiv scris.

Apreciem că, în epoca analizată, cutumele au reprezentat un produs moral, spiritual și, nu în ultimă instanță, juridic efectiv (eminamente) românesc, în timp ce normele juridice scrise și edictate de puterea de stat au constituit o „adaptare” a unui drept oarecum străin, în raport cu spiritualitatea românească a acelor timpuri. Așa se explică, probabil, de ce după intrarea în vigoare a dreptului obiectiv scris și sancționat de stat, obiceiurile cu caracter moral-juridic (cutumele) s-au aplicat nestingherite, conducând practic la realizarea **unei diversități de soluții în aplicarea Dreptului.**

Cu privire la **fundamentul cutumelor (a legilor țării)** s-au formulat de către juriști și de către istoricii români multiple puncte de vedere. Merită, credem, să le nominalizăm pe fiecare dintre aceste teorii.

*. O primă teorie, susținută de istorici precum **B.P. Hașdeu, Pârvan, Tocilescu și alții**, susținea că dreptul nescris aplicabil în Țările Române (cutumele) sunt de origine romană. Această teorie a fost combătută energic susținându-se că dreptul roman și-a încetat aplicabilitatea din momentul abandonării Daciei de către Imperiul Roman.

*. O altă teorie, având ca adepți pe **D. Onciu, A.D. Xenopol și alții**, susținea originea slavă !!! a dreptului nescris românesc. Se pornea de la ideea unei – deosebit de intense – influențe din partea slavilor în ceea ce privește atât formarea limbii române cât și a obiceiurilor poporului nostru (inclusiv influența asupra obiceiurilor juridice).

Adevărată într-o anumită măsură această teorie nu poate explica, nici măcar satisfăcător, izvorul cutumelor românești întrucât acordă un rol hotărâtor influențelor străine (în speță – celor slave).

*. **Teoria originii trace** acordă un rol important influențelor exercitate de albanezi. Istorici precum **N. Iorga, I. Nădejde și alții**, care au susținut această teză, au precizat că teoria s-ar explica prin faptul că atât la formarea poporului român cât și la formarea poporului albanez au avut un rol hotărâtor elementele populaționale trace.

Este o teorie cel puțin forțată dar interesantă. Este forțată deoarece în momentul de față – și cu atât mai mult în epoca elaborării teoriei – nu ne sunt cunoscute instituțiile și obiceiurile juridice trace. O eventuală descoperire a acestor instituții și obiceiuri juridice la traci urmată de o comparare cu legea țării existentă la români ar demonstra „interesul” acestei teorii.

Cu modestie, precizăm că nu ne raliem nici uneia dintre aceste teorii, succint enumerate mai înainte.

În opinia noastră, izvorul sau fundamentul cutumelor juridice românești este reprezentat de dreptul roman aflat în continuă evoluție în partea răsăriteană a Imperiului (convențional denumită Imperiul Bizantin). Nu este vorba, nici pe departe, de dreptul roman clasic (jus civile / jus gentium) ci de **un drept roman sui generis**, transformat potrivit necesităților societății feudale, concretizat, în sec. al IX-lea – al XIII-lea, la Constantinopol și în provinciile răsăritene ale Imperiului. Este un drept în mare parte **canonic** datorită influenței Bisericii Răsăritene și **nu este sclavagist ci esențialmente feudal**, fiind adaptat într-o oarecare măsură la viața cotidiană.

Tocmai acest *Drept* a inspirat cutumele juridice românești, datorită **prestigiului său**: era un **drept roman**, era **un drept conform prescripțiilor ortodoxiei**, îmbrățișată și de români și, totodată, **era adaptat la viața economică și socială din Evul Mediu european**. Pe scurt, sursa cutumelor juridice românești a constituit-o, în opinia noastră, acel Drept - denumit de romaniștii și latiniștii noștri – „**Dreptul romano – bizantin**”

*

*

*

Secțiunea VI: Instituții juridice prevăzute în obiceiurile juridice (în cutume).

Cu adevărat, prima instituție reglementată de cutume – și îi dăm întâietate deoarece prezintă un loc central, vital chiar în cadrul raporturilor juridice, stabilite atât pe planul Dreptului public cât și pe planul Dreptului privat – o reprezintă o specie de raporturi juridice, respectiv **raporturile de suzeranitate – vasalitate**.

Aceste raporturi, tipice pentru întreaga perioadă medievală, proprii structurii social-politice din feudalism (în orice stat european) erau reglementate cutumiar în Țările Române.

În relațiile internaționale unui domnitor român, cu ocazia încheierii unui contract de vasalitate, au invocat obiceiurile statornicite de domnitorii anteriori.

La fel, boierii – vasali ai domnitorilor români – se angajau prin prestarea unui jurământ să sfătuiască pe suzeran pentru a ține „**aceleași obiceiuri** ca bătrânii voievozi ... dinaintea lui, din **acele obiceiuri** să nu iasă niciodată, până la moarte” ¹⁷⁾.

Drepturile și obligațiile care alcătuiau conținutul raportului juridic de vasalitate ¹⁸⁾ **erau consacrate de obiceiul țării, adică de cutume**.

În lucrare noi am preferat denumirea de **raporturi de vasalitate** în locul celorlalte titulaturi: **raporturi de suzeranitate** sau **raporturi de suzeranitate – vasalitate** (Cap. IV; Secț. III; § 3).

Este drept că ambele părți ale raportului aveau, cum este firesc, drepturi și obligații corelative. În consecință, s-ar părea

¹⁷⁾ Citat menționat de **I. Bogdan**, „Documentele lui Ștefan cel Mare” vol. **II**, pagina **289**.

¹⁸⁾ Văzut din perspectiva vasalului; poate fi considerat și un raport juridic de suzeranitate, privit din unghiul suzeranului feudal.

că cea mai corectă denumire ar fi - **raporturi de suzeranitate – vasalitate**.

Reținem că ambele părți prestează obligații specifice, caracteristice, dar **vasalul** efectuează acea **prestație caracteristică** care evidențiază chintesența întregii structuri sociale medieval-feudale, **care constă în executarea întocmai a poruncilor suzeranului**. Această poziție de ierarhizare – subordonare a vasalului, ne-a determinat să optăm pentru utilizarea noțiunii de „**raport juridic de vasalitate**”. Dar asupra acestei chestiuni, desigur, se mai poate discuta.

O altă instituție juridică, fundamentală în orice societate, deci și în societatea medievală românească **era instituția juridică a proprietății**.

Cutumele – obiceiurile juridice – au „*consfințit*” importanța proprietății cu precădere a proprietății feudalilor (boieri; cler).

Dreptul de proprietate deplin aparține domnitorului țării. Se recunoștea existența proprietății având ca titular pe feudalii vasali ai domnitorului (boierii).

Țăranii dependenți beneficiau de un drept de folosință asupra pământului (a lotului) pe care îl lucrau.

Dreptul de proprietate având ca titulari pe boieri (feudali) era însoțit, în mod accesoriu, de **imunități**.

Spunem că *imunitățile* constituiau **accesorii ale proprietății** întrucât erau conferite marilor proprietari de pământ. Totodată imunitățile se aflau într-o strânsă corelație cu proprietatea imobiliară funciară. Astfel, un boier moldovean sau muntean obținea de la domnitor **un drept de administrare politică și un drept de judecată asupra pământurilor pe care le avea în proprietate**. Sau, același boier român dobândește de la domnitor **dreptul de a se bucura de o quasi independență politică, asupra pământurilor proprietatea sa privată**. În temeiul acestei *imunități (sau privilegii)* acordate de autoritatea centrală supremă respectivul feudal (boierul) se

putea opune la desfășurarea anumitor activități, pe domeniile sale imobiliare, de către dregătorii domnești.

Exista în cursul Evului Mediu în Țările Române și o formă (modalitate) de **proprietate comună asupra pământului** exercitată de *obștile sătești*.

Se putea efectua un partaj al terenului aflat în proprietatea comună dar cu respectarea, în toate situațiile, a **dreptului de protimisis (de preemțiune)**. Acest drept de preemțiune, potrivit cutumelor, era recunoscut în favoarea rudelor și vecinilor proprietarului în ipoteza în care acesta dorea să înstrăineze, cu titlu oneros, dreptul său de proprietate.

Cu privire la **starea și capacitatea persoanelor fizice** – instituție importantă reglementată tot de cutume – ne rezervăm dreptul intangibil de a reveni cu o cercetare completă. Totuși vom remarca următoarele aspecte:

Cu privire la **statutul boierilor și a țăranilor dependenți, a țăranilor liberi, a târgoveților și a robilor** am făcut – din punct de vedere al *Dreptului public* în special – referiri în cadrul Cap. IV; Secț. III; § 2.

Din punct de vedere a *Dreptului privat* vom puncta în această secțiune doar situațiile în care prin intermediul unui **titlu juridic** o persoană fizică **intra** sau **ieșea** dintr-o stare de dependență în raport cu un feudal (boier).

***. Intrarea în starea de țăran aservit (vecin sau rumân).**

Se realiza prin încheierea unor contracte de drept privat sau în temeiul unei hotărâri judecătorești. **Hotărârea judecătorească** – putea obliga o persoană sau un grup de persoane la plata unor amenzi. Dacă sumele datorate cu titlu de amenzi nu erau achitate persoana sau grupul de persoane fizice pierdeau statutul de om liber și proprietatea privată asupra pământului.

Cu privire la **contracte** precizăm următoarele: prin **contractele de donație** sau **de vânzare – cumpărare** – un

țăran liber se închina (se dăruia) sau se vindea pe sine împreună cu pământul aflat în proprietatea sa.

Prin intermediul încheierii unui **contract de împrumut** se putea pierde starea de libertate dacă țăranul liber nu putea achita datoria la scadență și dacă în contract se specifica că în caz de neplată țăranul va deveni dependent de feudalul creditor.

***. Modalități de ieșire din starea de dependență personală**

Țăranul dependent putea fi „**iertat**” de vecinie sau rumânie adică i se ridica, **gratuit**, starea de dependență prin voința boierului feudal. Actul juridic îmbrăca fie **o formă testamentară** fie **forma unui act de donație**.

O altă modalitate de ieșire din starea de dependență a țăranilor aserviți o reprezenta **răscumpărarea din vecinie sau din rumânie**. Se realiza practic prin plata unor importante sume de bani efectuată de aservit în favoarea feudalului. Această modalitate de ieșire din starea de dependență se realiza numai dacă boierul era de acord cu plata sumei avansată pentru răscumpărare.

Hotărârile judecătorești – care stabileau, pe bază de probe, că țăranul a fost aservit prin constrângere. Principalul efect al stabilirii acestei situații de fapt era redobândirea libertății de către persoana fizică aservită.

Fuga de pe pământul boierului – deoarece prin fugă se urmărea pierderea statutului de țăran aservit (statut legal și adevărat) și dobândirea unui statut de țăran liber. Dacă erau recunoscute aceste persoane erau readuse forțat pe pământul feudalului, pierzând libertatea aparentă, în mod retroactiv.

Distrugerea titlurilor – se producea fie datorită calamităților (incendii, inundații), fie datorită răscoalelor țăranilor aserviți. De regulă, boierii dobândeau de la domnitorii țării noi titluri care le reconstituiau pe cele distruse sau pierdute.

*

*

În această primă parte a lucrării am analizat unele momente considerate importante în dezvoltarea politică și juridică a țării noastre.

Ne-am aplecat asupra următoarelor chestiuni: **Cap. I:** Organizarea politică, socială și juridică a Daciei în perioada înglobării în Imperiul Roman; **Cap. II:** Continuitatea daco-romană; **Cap. III:** Câteva aspecte – considerate esențiale – referitoare la formarea poporului român și a limbii române (etnogeneza românească); **Cap. IV:** Organizarea social – politică și juridică în perioada medievală.

PARTEA A II-A

SISTEMUL CONSTITUȚIONAL AL ROMÂNIEI ÎN PERIOADA ANILOR 1831 – 1989 VIAȚA POLITICĂ ȘI JURIDICĂ REGLEMENTATĂ DE ACTELE FUNDAMENTALE ÎN PERIOADA MENȚIONATĂ

CAPITOLUL I

ORGANIZAREA POLITICO-JURIDICĂ A PRINCIPATELOR ROMÂNE – MOLDOVA ȘI VALAHIA – ÎN TIMPUL PROTECTORATULUI ȚARIST (1828-1834). REGULAMENTELE ORGANICE – PRIMELE CONSTITUȚII MODERNE ALE PRINCIPATELOR. DOMNIILE REGULAMENTARE (1834 – 1848)

După revoltele popoarelor din Peninsula Balcanică îndreptate împotriva stăpânirii otomane, Imperiul Țarist a intervenit militar, armata rusă ajungând în apropierea Constantinopolului.

În Țările Române – Moldova și Valahia – armata țaristă a staționat din mai 1828. Principatele au fost conduse de guvernatori investiți de împăratul tuturor Rusiilor.

Astfel, la **22 februarie 1828, Pahlen** a fost numit guvernator al Principatelor de către țar fiind înlocuit de **generalul Jeltuhin** care a guvernat până în **noiembrie 1829**. În perioada **noiembrie 1829-1834** a fost numit guvernator al Principatelor **generalul rus Pavel Kiselev**.

Pentru ambele Principate a existat un singur guvernator având reședința la București, în capitala Valahiei, purtând titlatură de „**președinte plenipotențiar al divanurilor Valahiei și Moldovei**”.

În **anul 1828** în fiecare principat s-a instituit o comisie de redactare a unui regulament general, document prevăzut în **Convenția de la Akerman**.

Cele două comisii s-au întrunit la București fiind prezidate de **Minciaki, vicepreședinte pentru Principatul Moldovei**. Aceste comisii erau alcătuite astfel: **pentru Moldova**: Mihai Sturdza – vornic; C. Pașcanu – vistiernic; desemnați de imperialii ruși; Costache Conache – vornic și Iordache Cantacuzino – vistiernic, aleși de Adunarea Obștească a Moldovei. Secretar al comisiei era Gheorghe Asachi.

Pentru Valahia comisia era compusă din: Grigore Băleanu – ban; Gh. Filipescu – vornic; numiți de imperialii ruși; Ștefan Bălăcean – logofăt și Alexandru Vilara – hatman, aleși de Adunarea Obștească a Valahiei.

În contextul internațional dominat în această parte a Europei de rivalitățile țaristo-otomane, în **anul 1829**, Turcia a încheiat cu Rusia țaristă **Tratatul de la Adrianopol**.

Acest tratat încheiat de cele două puteri a cuprins dispoziții importante relative la Principate. Astfel se garanta

autonomia administrativă a acestora; frontiera dintre Principate și Imperiul Otoman era stabilită pe talvegul fluviului Dunărea ceea ce a implicat restituirea raialelor din stânga Dunării (Turnu, Giurgiu și Brăila) către Valahia. S-au înființat unități militare având ca atribuții menținerea ordinii interne și apărarea granițelor; s-a desființat monopolul otoman instituit asupra produselor agricole.

Principatele au fost reorganizate în temeiul regulamentelor intrate în vigoare în timpul administrației țariste, Turcia obligându-se să le recunoască valabilitatea. Imperiul țarist a dobândit „calitatea” de putere protectoare a Principatelor.

Ca urmare a desființării monopolului otoman asupra materiilor prime ale Principatelor, economia și în special comerțul se revigorează. Câteva date statistice sunt elocvente în acest sens. Astfel, în **1831** ambele țări au exportat bunuri în valoare de **32.955.671 de lei**, în **1832** s-a exportat până la valoarea de **60.813.585 lei**. În anul **1833** mărfurile exportate se ridicau la valoarea de **70.987.944 lei** pentru ca în **anul 1840** nivelul exporturilor românești să atingă cifra record de **aproximativ 100.000.000 de lei**.

Această explozie economico-comercială a generat, în mod firesc, o reorganizare a structurii sociale din țările noastre. **Clasa capitaliștilor** se întărește continuu, acumulându-se capital din negustorie și din arendarea pământurilor. Un efect direct l-a reprezentat și creșterea numărului **meseriașilor și a muncitorilor** din centrele urbane.

În **anul 1844** sunt eliberați robii proprietate publică a instituțiilor sau a statului.

§. 1. Organele centrale ale puterii de stat în Principatele Române

Au beneficiat de o reglementare nouă:

*. **Domnia** – ca instituție – devine electivă și cu caracter viager.

Totuși primii domni sunt numiți de Turcia și de Rusia – **Mihail Sturdza în Moldova (1834-1849) și Alexandru Ghica în Valahia (1834-1842)**

Domnitorul **era ales** dintre marii boieri, investit de Imperiul Otoman și comunicată această investire Imperiului Țarist.

Art. 27 din Regulamentul Organic al Moldovei prevedea: „Domnul se alege pe viață. El trebuie să aibă 40 de ani deplin și să fie din familie moldovană, a căruia evghenie să fie suitoare cel puțin până la bun, iar împământinirea sa până la tată. El să va alege numai între boierii cei mai vrednici, având ranguri de mare logofăt, de mare vornic al Țării de gios și al Țării de sus, de hatman sau de vistiernic sau cari, după punerea în lucrare a acestui regulament, ar avea ranguri potrivite cu cele sus însemnate, adică prezident al Înnaltului Divan și miniștri, deși aceștia nu s-ar afla în slujbă lucrătoare. Pe lângă acestea, cel mai mare fiu al Domnului carile la răposarea, abdicția paretisis sau discăunarea părintelui său ar fi agiuns la legiuita vârstă, după pravilile țarei, se va priimi în numărul candidaților la Domnie; să înțelege însă că și celelalte formalitate cerșute spre adiverirea mulțimei glasurilor și spre a face alegirea sa legiuită, vor fi deopotrivă și cătră dânsul păzite”.

Art. 44 din același regulament prevedea: „După alegire Domnului, mădulările Obștestii Ecstraordinare Adunări, în aceia sesie, vor iscăli după întâime rangurilor arzmazariu cătră Poartă, spre a se cere investitura (întărirea Domnului), precum și o notă oficială spre a înștiința pe Curtea proteguitoare despre alegirea Domnului. Însă, spre a se putea închiia toate aceste operații în aceiași sesie, caimacamii să vor îngriji de a alcătui amândoa arătările acturi, lăsând loc spre a înscrie numile Domnului ales”.¹⁾

¹⁾ Paul Negulescu, George Alexianu, Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei, vol. I, București, 1944, pag. 173-184.

Dacă Tronul era declarat vacant se instituia o căimăcămie din care, de drept, făceau parte: marele logofăt, marele vornic al „trebilor dinăuntru” și președintele Divanului domnesc. La fel în situația decesului sau destituirii domnitorului (art. 18 din Regulamentul Moldovei; idem Regulamentul Valahiei).

***. Adunarea obștească extraordinară** era competentă să aleagă domnitorul. În Moldova era alcătuită din **132 de membri** iar în Muntenia cuprindea **190 de reprezentanți**.

***. Adunarea obștească ordinară** era compusă din **35 de membri în Moldova** (erau membri de drept: **mitropolitul și doi episcopi** și aleși **32 de boieri**), respectiv 42 de membri în Valahia (erau membri de drept – 3; 20 boieri de rangul I, 18 boieri aleși dintre boierii fiecărui județ, un reprezentant al Craiovei). **Membrii aleși aveau un mandat de 5 ani** (art. 48 și următorul din Regulamentul Moldovei; art. 45 și următorul din Regulamentul Valahiei).

Competența Adunării obștești ordinare respectă **principiul separației puterilor în stat**. Spre edificare cităm:

Art. 61: „Însușirile Obșteștii Obicinuite Adunări, însămnate la articurile de mai sus, în nici o întâmplare nu vor putea împiedica lucrarea puterii suverane de administrație și de pază bunei orânduiei și a liniștei publice, ce este dată Domnului, pe temeiul așezământurilor și a vechilor obiceiuri a țării”.

Art. 62: „Obșteasca Obicinuită Adunare nu va putea de acum înainte a avea nici o putere giudecătorească, fiindcă aceasta este dată de acum înainte unui osebit Divan sau unui Înnalt Tribunal giudecătorească, de cările să va vorovi la al XIII cap al acestui reglement”.²⁾

Deci, rezultă fără putință de tăgadă, că se interzicea Obișnuitei Obșteștii Adunări să se amestece în exercitarea

²⁾ Articole din Regulamentul Organic al Moldovei, conform Paul Negulescu, George Alexianu, Opere citate pag. 184 și următoarele.

atribuțiilor executive sau judecătorești, atribuții date în competența unor alte organe nominalizate efectiv !!!

Legea devine un rezultat al **acordului de voință** între Adunare și domnitor, încetând astfel competența domnului de a legifera, în mod exclusiv.

Iată deci că Regulamentele Organice nu impun doar separația puterilor constituite în stat dar **obligă** organele centrale ale statului (puterile) **să colaboreze, în vederea înfăptuiri unei bune guvernări !!!**

***. Administrația centrală.**

Domnitorul reprezenta, conform dispozițiilor regulamentare, **întruchiparea puterii executive** fiind șeful suprem al acestei puteri.

El avea în atribuții numirea / învestirea și respectiv revocarea dregătorilor (adică, a demnitarilor), recrutați dintre boierii țării.

Dregătorii erau în număr de **șase** și aveau atribuții corespunzătoare miniștrilor, instituți mai târziu ³⁾. Aceste dregătorii, menționate de Regulamentele Organice, erau conduse de: **vornicul dinăuntru** (ministrul al administrației și internelor), **vistierul** (ministrul de finanțe); **logofătul dreptății** (ministrul justiției) **logofătul pricinilor bisericești** (ministrul instrucțiunii și al cultelor); **spătarul** (ministrul apărării naționale) și **postelnicul** (ministrul afacerilor externe).

Acești dregători, adevărați demnitari ai statului, se întruneau, în caz de nevoie, sub președinția domnitorului Țării și coordonau întreaga putere executivă precum și administrația publică.

***. Sfatul administrativ** – se întrunea de două ori pe săptămână și era compus din: **vornic** – în calitate de președinte, **vistier** și **postelnic** - ca secretar. Acest sfat soluționa treburile administrative curente.

³⁾ După 1848 dregătoriile s-au numit „departamente” iar după **unirea Principatelor Române** s-au numit „ministere”.

Comparând cu instituțiile existente în contemporaneitate Sfatul administrativ ne apare ca un cabinet restrâns, abilitat cu rezolvarea chestiunilor urgente. Dregătorii întruniți sub președinția domnitorului prefigurează organizarea de mai târziu a Consiliului de Miniștri (actualmente Guvern).

§. 2. Administrația locală potrivit dispozițiilor regulamentare.

Ținuturile și județele, moldovene respectiv valahe, sunt menținute. La data de **13 – August – 1831** a fost desființată **căimăcămia Craiovei**. Unele unități teritorial – administrative sunt desființate ⁴⁾ și s-au realizat modificări de delimitare a ținuturilor și a județelor.

Orașele Principatelor sunt conduse de **sfaturi** alese dintre boieri. **Sfaturile** aveau în atribuții administrarea veniturilor, protecția comerțului, amenajarea urbană. În așezările urbane se înființează **comisariate de poliție**.

Satele românești nu cunosc mutații spectaculoase păstrându-se vechea organizare medievală.

§. 3. Armata Principatelor Române.

După intrarea în vigoare a Regulamentelor Organice se formează corpurile de armată ale Principatelor. Satele sunt datoare să predea un număr de tineri care sunt încorporați timp de **6 ani**.

Dintre negustorii și meseriașii primiți în rândurile armatei se aleg **subofițerii**, în timp ce dintre boieri sunt aleși **ofițerii**.

Armele care compuneau forța armată erau: artileria, cavaleria și infanteria.

⁴⁾ În anii 1831-1832 s-au desființat **ținuturile: Hârlău, Herța și Cârligătura** și respectiv **județul Săcuieni** (absorbit de județele Buzău și Prahova).

Efectivul militar era de **4700** de soldați în Valahia și **1554** de soldați în Moldova.

§. 4. Sistemul de învățământ

Așezămintele educaționale oficiale cuprindeau patru grade: **școli începătoare** (3 – 4 clase); **umanitoare**; **complementare** (de grad mediu); și **cursuri cu caracter și nivel academic** (durata de doi ani).

Deși pentru epoca modernă și contemporană va exista – **la finalul lucrării** – un capitol dedicat organizării judecătorești în România, trebuie să analizăm incidența Regulamentelor Organice asupra puterii judecătorești și asupra organizării judiciare.

§. 5. Organizarea judecătorească instituită de Regulamentele Organice

Regulamentele Organice prevedeau că puterea judecătorească era separată de puterea „ocârmuitoare” cu scopul de a se asigura o „bună rânduială în pricini de judecată și pentru paza dreptăților particularilor”.

Inamovibilitatea judecătorilor a fost consacrată dar nu a fost introdusă decât parțial și cu caracter temporar.

Cu privire la organizarea ierarhică a instanțelor și la specializarea acestora, remarcăm succint următoarele:

***. Tribunalele sătești de împăciuire** erau alcătuite din preot și trei jurați, câte unul pentru fiecare categorie țărănească (fruntaș, mijlocaș și codaș). Soluționau litigiile între săteni. Părțile puteau să se adreseze tribunalelor județene în caz că nu se împăcau. Precizăm totodată că litigiile dintre țărani și boieri erau în competența unor alte instanțe.

***. Ispravnicii ținuturilor (județelor) și zapcii ocoalelor (plășilor)** erau funcționari administrativi care păstrau în competență atribuții specifice puterii judecătorești în litigii de poliție (adică privind ordinea publică) care erau sancționate cu pedepse până la 3 zile de închisoare și până la 50 de lovituri.

Judecau litigiile fiscale și abaterile de serviciu săvârșite de slujbașii de rang inferior precum și plângerile boierilor în care pârâți figurau țăranii clăcași.

*. **Tribunalele poliției îndreptătoare** – funcționau în capitalele Principatelor, la Iași și la București; erau tribunale administrative care au preluat atribuțiile și competențele instituțiilor desființate – agia și spătăria.

*. **Tribunalele ținutale (Moldova) și județene (Valahia)** erau instanțe speciale constituite în locul vechilor ispravnici judecători. Aceste tribunale judecau în complete formate din: un președinte, doi membri și un procuror. Competența acestor instanțe era generală, având plenitudine de jurisdicție în cauze civile, comerciale și corecționale.

Dacă tribunalul judeca cauze comerciale, în compunerea completului intrau doi negustori. Judecau, de asemenea, plângerile țăranilor clăcași formulate împotriva boierilor.

Tribunalele ținutale (județene) aveau competența de a soluționa litigii patrimoniale, cu petitul până la 1500 lei, cu drept de apel la divanurile judecătorești.

*. **Divanurile judecătorești** își desfășurau activitatea la Iași, la București și la Craiova; aveau **o secție civilă** și **o secție criminală**. La Iași nu exista secția criminală dar funcționa un **Tribunal al pricinilor criminalicești**.

Divanurile judecătorești judecau în **primă și ultimă instanță**, în materie civilă, până la valoarea petitului acțiunii de **5000 lei**. Judecau și peste această valoare litigiile patrimoniale dar cu **drept de apel în termen de o lună la Înaltul Divan**. Judecau în calitate de instanțe de apel.

Compunerea divanurilor judecătorești era: un președinte, patru asesori și un procuror.

*. **Tribunalele apelative de comerț** – aveau sediul la **București, Craiova și Iași**. Cel de la Iași a fost mutat la Galați în **anul 1833**. Faptele de comerț care intrau în competența acestor instanțe erau: vânzările de mărfuri, întreprinderile de

manufacturi, transport și comision, cambia, vasele de navigație, ș.a., fiind prevăzute de **art. 335 din Regulamentul Organic**.

Compunerea completelor era identică cu cea a divanurilor judecătorești, cu unica diferență că trei dintre asesori erau aleși din rândul negustorilor.

*. **Înaltul Divan** cu sediul la Iași și la București judeca toate pricinile în ultimă instanță (erau venite în apel de la divanurile judecătorești). Era compus astfel: un președinte (marele ban în Valahia), patru membri numiți de domnitor și trei membri aleși de Adunarea Obștească Obișnuită a Principatului.

Membrii Înaltului Divan erau aleși pentru un mandat de **3 ani**, iar pe durata mandatului se bucurau de inamovibilitate (art. 281 din Regulamentul Organic).

*. **Divanul domnesc în Moldova** era prezidat de domnitor. Soluționa cazurile de greșită aplicare a legii de către celelalte instanțe, dacă decizia Înaltului Divan nu era luată cu unanimitate de voturi sau când această decizie contrazicea jurisprudența într-o materie.

*. În anul 1833 Divanul domnesc a fost contopit cu Înaltul Divan sub denumirea de **Divan domnesc**, prezidat de domnitor. Aceasta a reprezentat o sporire a amestecului divanului în atribuțiile puterii judecătorești, implicând un regres în aplicarea faptică a principiului separației puterilor în stat.

*. În Țara Românească (Valahia) o competență identică cu a Divanului domnesc inițial din Moldova o avea **Înalta Curte de Revizie**. Domnitorul trimitea la această instanță pricinile de judecare fără a avea atribuții judecătorești cum avea domnitorul Moldovei. Instanța era compusă din nouă membri din Înaltul Divan sau din Divanul Judecătoresc.

Pe lângă domnitorii Țărilor Române extracarpatiche sunt numiți **legiști ai statului** care aveau ca atribuții asigurarea corectei interpretări a legilor de către instanțele judecătorești.

§. 6. Dreptul și știința dreptului în perioada Regulamentelor Organice.

În acest paragraf ne vom mărgini doar asupra evoluției Dreptului Public și în mod deosebit a Dreptului Constituțional și a Dreptului Administrativ deoarece aceste ramuri – și științele corespunzătoare lor – reglementează și respectiv studiază – cu prioritate - evoluția politico-juridică a statului.

Cele două regulamente organice au constituit un exemplu clar de identitate legislativă. În consecință, cele două țări au beneficiat de o organizare politică identică.

Aceste **legi fundamentale** au introdus: separația puterilor statului, au limitat prerogativele domnitorilor, au înființat un quasi regim parlamentar, au prefigurat constituirea Guvernului, ca organ conducător al administrației publice, au desființat în mare măsură dreptul domnitorilor de a judeca pe proprii supuși etc.

Sub imperiul Regulamentelor Organice **capitalismul** începe să se dezvolte la noi, iar **burghezia** obține drepturi politice și administrative. Este adevărat că aceste legi fundamentale mențin rânduielile feudale împreună cu privilegiile boierilor, fapt care va genera ulterior (momentul 1848 este edificator) o luptă dusă pentru înlocuirea acestora.

* *

*

Regulamentele Organice constituie, în opinia doctrinarilor români, profesori de Drept Constituțional și Instituții politice, prima lege fundamentală de organizare a Moldovei și a Valahiei. Deși consacră puterea boierimii române asupra domeniilor vieții social-politice a țărilor prin intermediul acestor legi fundamentale au pătruns elementele clasei capitaliștilor (aflată în dezvoltare) la conducerea vieții politice. Regulamentele Organice au introdus marile principii constituționale, necesare pentru modernizarea societății

românești, principii care erau deja consacrate în majoritatea statelor europene. Ele au schimbat însăși regimul politic din Principate prin limitarea puterii domnești și prin precizarea atribuțiilor și competențelor în privința tuturor organelor centrale de conducere a Țărilor Române extracarpătice.

Apreciem că, după intrarea în vigoare a Regulamentelor Organice regimul politic, la noi, s-a transformat din **monarhie absolută** în **monarhie temperată cu caracter constituțional**.

Deși au fost elaborate cu încuviințarea a două mari puteri (Imperiul Țarist și Imperiul Otoman), fără consultarea maselor largi, datorită faptului că au „revoluționat” societatea românească ⁵⁾ și au asigurat autonomia internă a Principatelor, Regulamentele Organice, apreciem, că pot fi considerate primele noastre Constituții.

⁵⁾ Vezi argumentele expuse mai înainte.

CAPITOLUL II

***ASPECTE RELATIVE LA MOMENTUL DE LA
CARE SE POATE DISCUTA DESPRE APARIȚIA
CONSTITUȚIONALISMULUI ÎN
ȚĂRILE ROMÂNE***

Acest capitol poate ar fi trebuit să constituie capitolul I al părții a doua a lucrării sau poate chiar să constituie un capitol introductiv al întregii lucrări.

Introducerea capitolului de față în acest loc este intim legată de chestiunea tratării **Regulamentelor Organice ca așezăminte fundamentale (legi fundamentale) sau, după caz, ca fiind veritabile Constituții ale Principatelor.**

Prin așezarea problematicii regulamentare la începutul părții a II-a am exteriorizat intenția noastră de a le considera adevărate Constituții.

Cum majoritatea celebrilor doctrinari ⁶⁾ nu consideră Regulamentele Organice veritabile Constituții am apreciat că este necesară o tratare, după puterile noastre, a chestiunii momentului inițial de la care începe dezvoltarea constituțională în România.

Problema este corelată cu **ciclurile sau valurile de constituționalism**, teză dezvoltată de renumiți profesori de Drept Constituțional și Instituții politice ⁷⁾ din România.

Reținem că în doctrina juridică constituțională, teza ciclurilor constituționale nu este îmbrățișată de toți doctrinarii ⁸⁾.

De-a lungul timpului cu referire la țara noastră, au existat opt mari **valuri sau cicluri constituționale**. Astfel: **primul** ar fi cuprins între sec. al XIV-lea și sfârșitul sec. al XVIII-lea; **al doilea** include perioada dintre adoptarea Regulamentelor Organice (1831-1832) și Convenția de la Paris (1858); **al treilea val (ciclu)** este cuprins în perioada 1858-1866 (de la

⁶⁾ Ne referim la teoreticienii Dreptului Constituțional: a se vedea: Prof. dr. Genoveva Vrabie – Drept constituțional și instituțiile politice, Ed. Chemarea Iași, 1992; Prof. dr. Tudor Drăgan, Drept constituțional și instituții politice, Ed. Lumina Lex, București, 1998; Prof. dr. Ioan Muraru - Drept constituțional și instituții politice, Ed. Actami, București, 1995.

⁷⁾ Prof. dr. G. Vrabie, Opere citate, pag. 172-178.

Prof. dr. Cristian Ionescu, Drept constituțional și instituții politice, Ed. a II-a, Ed. All Beck, București, 2004, pag. 300-304.

⁸⁾ Prof. dr. I. Muraru, Opere citate, pag. 104-130.

Convenția de la Paris până la publicarea Constituției); **al patrulea val** include perioada 1866-1938 (datele se referă evident la cele două Constituții române), **al cincilea** – perioada 1938-1940 (septembrie) – regimul dictaturii regale; **al șaselea** - declinul democrației parlamentare (31.08.1944 până la 30.12.1947); **al șaptelea** – privește organizarea constituțională în regimul socialist (1948 – 1989) și în sfârșit, **al optulea ciclu** reprezentat de adoptarea Constituției României, prin referendum național, la 08.12.1991.

Faptul că primul val de constituționalitate se referă la perioada Evului Mediu românesc justifică, într-o anumită măsură tratarea realizată în partea I a acestei lucrări.

Totuși, considerăm că până la adoptarea Regulamentelor Organice nu se poate vorbi de existența unui **curent constituționalist** în Țările Române.

Se poate însă vorbi despre existența unei organizări administrativ – politice și instituțional – juridice a Țărilor noastre, **ceea ce determină concluzia existenței** - în perioada menționată, respectiv în Evul Mediu – **a unor raporturi de drept constituțional axate, în principal, pe corelarea competențelor organelor centrale ale statelor.**

Pentru că indiferent dacă era sau nu constituită ramura Dreptului Constituțional sau / și a științei juridice corespunzătoare acesteia există o „îndatorire de onoare” de a analiza raporturile care în orice perioadă istorică, fie și în „întunecatul” **Ev Mediu**, au asigurat instituirea și exercitarea puterii de stat. Pentru același raționament, deși nu putem vorbi de un veritabil „**proces**” **de dezvoltare constituțională în epoca feudală**, ne revine obligația de a încerca să deslușim, cu toate nuanțele necesare, instituțiile politice care au fost configurate, în acea epocă relativ îndepărtată.

Faptul că „începuturile constituționalismului românesc” sunt legate de diverse acte cu dublu caracter politic și juridic (Proclamația de la Islaz; Convenția de la Paris din anul 1858; momentul 1864 – legea electorală; poate, înaintea acestora,

adoptarea Regulamentelor Organice etc.) nu împietează cu nimic asupra analizării vieții social-politice și juridice (chiar și economice și culturale) a poporului român în îndelungata, bimilenara sa istorie ⁹⁾.

⁹⁾ Evident, această **nobilă îndatorire** revine doctinarilor consacrați, profesorilor de Drept Constituțional dar și profesorilor de Drept Administrativ și știința administrației și de Istoria Dreptului Românesc, din cadrul **Facultăților de Drept din țara noastră**.

CAPITOLUL III

CONVENȚIA DE LA PARIS. STATUTUL DEZVOLTĂTOR AL CONVENȚIEI DE LA PARIS.

Valul revoluționar din anul 1848 a zguduit din temelii întreaga Europă. În anul 1849 Rusia și Turcia au încheiat Tratatul de la Balta Liman la data de 19 aprilie / 1 mai (1849) care încălca autonomia Moldovei și a Valahiei. Domnitorii urmau să fie numiți de cele două puteri – Turcia și Rusia. Se prevedea desființarea adunărilor obștești și înlocuirea acestora cu divanuri (art. I și art. II din tratat).

În anul 1853 izbucnește un nou război ruso-turc finalizat prin Tratatul de pace de la Paris din anul 1856. Acest tratat ¹⁰⁾ conferă un statut nou Principatelor Române.

Tratatul prevedea: „19. În schimb de orașele, porturile și teritoriile enumerate în art. 4 al acestui tractat, și spre a asigura mai bine libertatea navigațiunii Dunărei, Majestatea Sa Împăratul tuturor Rușilor, consimte a se rectifica fruntaria sa, în Basarabia.

Noua fruntarie va pleca de la Marea Neagră, la un kilometru spre est la lacul Burna – Sola, va întâlni perpendicular calea Akermanului, va urma această cale până la valul lui Traian, va trece spre sud de Bolgrad, se va urca în lungul gârlei Ialpuk, până la culmea de la Saratsika și va sfârși la Katamori pe Prut. În sus de acest punct, vechea fruntarie, între cele două imperii, nu va încerca nici o modificare.

Delegații puterilor contractante vor fixa în amănuntele sale linia noii fruntarii.

21. Teritoriul, cedat de Rusia, se va anexa la Principatul Moldovei, sub suzeranitatea sublimiei Porți.

Locuitorii după acest teritoriu se vor bucura de drepturile și privilegiile asigurate principatelor, și, în timp de trei ani, le va fi permis de a transporta în altă parte domiciliul lor, dispunând liber de proprietăților lor.

22. Principatele Valahiei și Moldovei vor continua a se bucura, sub suzeranitatea Porței și sub garanția puterilor contractante, de privilegiul și imunitățile pe cari le posedă. Nici

¹⁰⁾ Încheiat la 18 / 30 Martie 1856.

o protecțiune exclusivă nu se va exercita asupra lor de către una din puterile garante. Nu va exista nici un drept particular de ingerință în afacerile lor interioare.

23. Sublima Poartă se angajează a conserva ziselor Principate o administrațiune independentă și națională, precum și deplină libertate de cult, de legislațiune, de comerț și de navigațiune.

Legile și statutele astăzi în vigoare se vor revizui. Spre a se stabili un complet acord asupra acestei reviziuni, o comisiune specială, asupra compunerii căreia se vor înțelege înaltele puteri contractante, se va aduna, fără întârziere, la București, cu un comisar al sublimei Porți.

Această comisiune va avea de misiune a examina starea actuală a principatelor și a propune bazele viitoarei lor organizațiuni.

24. Majestatea Sa Sultanul promite de a convoca imediat, la fiecare din cele două provincii, un Divan ad-hoc, compus așa cum se constituie reprezentațiunea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societății. Aceste Divanuri vor fi chemate a exprima dorințele populațiunilor în ceea ce privește organizațiunea definitivă a principatelor.

O instrucțiune a congresului va regula raporturile comisiunei cu aceste Divanuri.

25. Luând în considerațiune opiniunea emisă de ambele Divanuri, comisiunea va transmite fără întârziere la reședința actuală a conferințelor, rezultatul propriei sale lucrări.

Înțelegerea finală cu puterea suzerană va fi consacrată prin o convențiune încheiată la Paris între înaltele părți contractante; și un Hati – Scheriff, conform stipulațiunilor convențiunei, va constitui definitiv organizarea acestor provincii, puse de acum înainte sub garanția colectivă a tuturor puterilor semnătoare.

26. Se stipulează că va fi în principate o forță armată națională organizată în scop de a menține siguranța interioară și

de a asigura pe aceea a fruntarelor. Nici o pedică nu se va putea aduce măsurilor extraordinari de apărare, ce ele vor fi chemate a lua, în acord cu sublima Poartă, spre a respinge orice agresiune străină.

27. Dacă liniștea interioară a principatelor s-ar afla amenințată sau compromisă, sublima Poartă se va înțelege cu celelalte puteri contractante asupra măsurilor de luat spre a menține sau a restabili ordinea legală. O intervențiune armată nu va putea să aibă loc fără un acord prealabil între aceste puteri”.¹¹⁾

Tratatul de pace de la Paris prezintă deci o importantă capitală asupra dispozițiilor relative la Principatele Române.

A fost desființat protectoratul Rusiei țariste, Principatele Române fiind trecute sub garanția colectivă a celor șapte puteri semnatare.

S-a dispus convocarea Divanurilor ad-hoc și consultarea românilor cu privire la organizarea definitivă a Principatelor (eventuala unire a lor). Divanurile au fost convocate în septembrie 1857 și au stabilit următoarele: respectarea autonomiei Principatelor conform vechilor capitulații din 1393, 1460, 1511 și 1634; unirea politică a Principatelor într-un singur stat sub numele de „România”: consacrarea pe tronul țării a unui principe străin ales din una din dinastiile europene; organizarea unui regim constituțional – parlamentar.

Drept urmare, la **07. 08. 1858**, a fost finalizată conferința ambasadurilor puterilor contractante prin încheierea **Convenției de la Paris**.

Convenția de la Paris – a reprezentat o **Constituție** stabilită de puterile europene celor două principate.

¹¹⁾ C. Hamangiu – Codul general al României. Legi uzuale, vol. II, pag. 6-8.

Puterile contractante nu au admis unirea efectivă a Principatelor și au stabilit ca fiecare țară să aibă organe de conducere distincte (domnitor, parlament).

Au fost create două instituții politico – juridice comune Principatelor: Comisia Centrală de la Focșani și instituirea Curții de Casație cu sediul în același oraș ¹²⁾.

Principatele au fost organizate avându-se în vedere principiul separației puterilor în stat. Astfel **puterea legislativă** era încredințată hospodarului (domnitorului), Adunării Elective și Comisiei Centrale de la Focșani.

Pregătirea legilor de **interes comun** se realiza de Comisia Centrală iar a celor de **interes special** de către hospodarul (domnitorul) fiecărui Principat. Legile erau supuse de domnitor Adunării pentru votare.

Puterea executivă – aparține hospodarului (domnitorului).

Puterea judecătorească – se exercita de judecători, numiți de hospodar, în numele acestuia.

În concluzie, reținem că puterea legislativă era încredințată domnitorului și Adunării. Adunarea Electivă era aleasă pentru un mandat de 7 ani. Era convocată de domnitor iar sesiunile durau 3 luni.

Comisia Centrală de la Focșani – era alcătuită din 16 membri: 8 moldoveni și 8 munteni, în fiecare Principat 4 membri fiind numiți de hospodar și 4 de Adunarea Electivă.

Proiectele de lege întocmite erau înaintate guvernelor Principatelor care le supuneau votului Adunărilor. Comisia și-a desfășurat lucrările până în anul 1862 elaborând proiecte de interes general comune ambelor Principate.

¹²⁾ Orașul Focșani, din Moldova, a reprezentat **prima capitală a Principatelor Unite**

Cu privire la puterea judecătorească precizăm că Înalta Curte de Casație și Justiție, cu sediul la Focșani a realizat unitatea deplină a puterii judecătorești. Aceasta exercita un control jurisdicțional asupra curților de apel și tribunalelor din Principate.

În esență, *Convenția de la Paris* instituia unitatea deplină a jurisdicției (a puterii judecătorești); o unitate quasi – totală în domeniul puterii legiuitoare și perpetua separația puterii executive (prin existența celor două guverne de la Iași și de la București) în Principate.

Acest act fundamental consacră și drepturi și libertăți cu caracter cetățenesc. **Articolul 46** prevedea egalitatea moldovenilor și muntenilor (ultimii denumiți români în textul original) în fața legii. Se instituia, de asemenea, principiul dreptului la proprietate privată și se desființau privilegiile cu caracter feudal.

*

* *

După înfăptuirea unirii Principatelor Române, guvernul prezidat de Mihail Kogălniceanu a demarat procedura revizuirii raporturilor dintre proprietarii de pământ și țărani.

Acestei reforme i s-au opus, în mod firesc, Adunările parlamentare (compuse din moșieri) fapt ce l-a determinat pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza să le dizolve, dând o proclamație către popor, la data de 02. 05. 1864.

Domnitorul a propus modificarea Convenției de la Paris și a legii electorale.

În aceste condiții, la data de 02. 07. 1864. a intrat în vigoare Statutul, confirmat prin plebiscit și recunoscut de puterile garante.

Potrivit **Statutului dezvoltător al Convenției de la Paris – Statutul lui Cuza** – parlamentul se organizează bicameral (Adunare electivă și Adunare ponderatoare). Cele două Adunări împreună cu domnitorul exercitau **puterea legislativă**.

Puterea executivă – aparținea exclusiv domnitorului. Acesta avea dreptul de inițiativă legislativă. Proiectele de legi erau susținute de miniștri sau de membri Consiliului de Stat în fața Parlamentului (Adunarea Electivă).

Corpul ponderator - Senatul – era condus de mitropolitul primar al României și era alcătuit din: mitropoliți; episcopi; întâiul președinte al Curții de Casație; cel mai vechi general de armată în activitate și alți 64 de membri numiți de domnitor.

Senatul avea în atribuții ocrotirea Constituției – realiza un control al constituționalității legilor.

Adunarea electivă – cameră inferioară a Parlamentului, era competentă să adopte bugetul statului.

Domnitorul – șeful puterii executive - guverna prin decrete – legi până la efectuarea unor noi alegeri legislative.

Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris preciza că legea fundamentală a României rămâne pe mai departe Convenția de la Paris.

Totuși pe bună dreptate se apreciază că Statutul lui Cuza reprezintă **o adevărată Constituție**. O Constituție care – pentru partea modificată din Convenția de la Paris – constituie un „produs” exclusiv național.

În temeiul Statutului s-au adoptat acte normative fundamentale pentru dezvoltarea social – juridică a României moderne: Codul Civil; Legea privind administrația publică și justiția, Legea instrucțiunii publice.

Legea electorală era anexată la Statut și stabilea drepturile electorale; condițiile necesare pentru exercitarea dreptului de vot și a dreptului de a fi ales precum și normele tehnice privind procedura desfășurării alegerilor.

Convenția de la Paris din 7 August 1858 și Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris din 02. 07. 1864. reprezintă nu doar Constituții ale românilor ci adevărate repere cu caracter constituțional. Cele două acte fundamentale se încadrează în **valurile de constituționalitate – al treilea** – existente de-a lungul istoriei în țara noastră ¹³⁾.

¹³⁾ Detalierea problemei valurilor (ciclurilor) constituționale vezi cap. II din partea a II-a a lucrării.

CAPITOLUL IV

CONSTITUȚIILE „CLASICE” ALE ROMÂNIEI

DIN ANII 1866; 1923 ȘI 1938.

Secțiunea I: Constituția adoptată la data de 30 iunie / 12 iulie 1866.

Constituția din anul 1866 a ignorat tradițiile constituționale românești fiind practic o „traducere” a Constituției belgiene din anul 1831.

Proiectul de constituție a fost elaborat de Consiliul de Stat (sarcină primită la 16 februarie 1866), depus de consiliul de miniștri pe biroul Adunării Constituante, cu adresa Locotenenței Domnești din 01. 05. 1866. A fost dezbătut de Adunare între 17 (29) iunie și 29 iunie (1 iulie), votată în unanimitate la data de 30.04.1866 și promulgată prin decretul numărul 1071/1866.

Este prima Constituție efectivă a Statului Român elaborată, votată și pusă în vigoare exclusiv de Națiunea Română fără patronarea și intervenția unei puteri străine.

Votarea din 29. 06. 1866 s-a realizat numai în Adunarea deputaților ¹⁴⁾, Senatul nefiind convocat.

Constituția din 1866 era compusă din opt titluri: I – Despre teritoriul României; II – Despre drepturile românilor; III – Despre puterile Statutului; IV – Despre finanțe; V – Despre puterea armată; VI – Dispozițiuni generale; VII – Despre revizuirea Constituției; VIII – Dispoziții tranzitorii și suplimentare.

Constituția consacră o serie de principii: principiul suveranității naționale (art. 31); principiul monarhiei ereditare (art. 82); principiul inviolabilității monarhului (art. 92); principiul guvernării reprezentative (art. 31); principiul responsabilității ministeriale (art. 92); principiul separației puterilor în stat (art. 32; art. 35; art. 36); principiul rigidității

¹⁴⁾ Datorită acestui fapt unii autori consideră procedura ca neconstituțională; a se vedea I. Ceterchi ș.a., Istoria dreptului românesc, vol. II, Ed. Academiei, București, 1987, pag. 67.

Constituției (art. 129) și principiul supremației Constituției (art. 128).

Tot în Constituție sunt menționate drepturile politice apărute în Declarația franceză de drepturi din anul 1789.

Statul Român a fost organizat în baza principiului separației puterilor în stat. În Titlul III – „Despre puterile statutului” – se pun bazele puterilor statutului exercitate prin organele etatice specializate.

Puterea legislativă – se exercita, de comun acord, de către domnitor și de Reprezentanța Națională – parlamentul țării. Reprezentanța națională era compusă din Adunarea Deputaților (cameră inferioară) și din Senat (cameră superioară).

Puterea executivă – era încredințată domnitorului. Se instituie regimul monarhiei ereditare (a dinastiei) prin stabilirea succesiunii la Tronul țării.

Puterea judecătorească – era exercitată de curți și de tribunale. Curtea de Casație și Justiție avea aptitudinea de a caracteriza un delict și a determina pedeapsa dacă un ministru era pus sub acuzare de către Adunări sau de domnitor, potrivit art. 101 (art. 102 din Constituție).

Domnitorul, în calitate sa de șef al puterii executive, dispunea de prerogative însemnate în cadrul puterii legislative.

Constituția din anul 1866 consacră marile principii stabilite de Revoluția franceză de la 1789: libertatea, egalitatea și fraternitatea, ocrotind libertatea fizică și morală a individului ca subiect de drept.

Constituția adoptată în anul 1866 este apreciată ca fiind o constituție rigidă.

În art. 129 al legii fundamentale sunt menționate modalități extrem de dificile pentru revizuire.

Marele doctinar P. Negulescu aprecia referitor la Constituție că, atunci „când o lege nu corespunde situațiilor de

fapt cărora se aplică, când ea nu răspunde unei nevoi a acelui monument ea riscă să rămână fără aplicație”¹⁵.

Tot cu privire la Constituția din 1866, marele nostru istoric Nicolae Iorga preciza: „Constituția de la 1866 este izvorâtă dintr-o simplă operă de traducere a unei Constituții apusene; ea n-are nici o legătură cu trecutul nostru propriu și nu reprezintă nici o elaborare particulară nouă.” Istoricul considera că actul adoptării Constituției din anul 1866 a fost „fără nici un efect aproape asupra vieții noastre politice decât acela de a introduce o ipocrizie mai mult.”¹⁶⁾

Au existat desigur și doctrinari care au salutat adoptarea Constituției din anul 1866 precum profesorul Constantin Dissescu¹⁷⁾. Acesta aprecia că pentru întâia oară țara și-a dat propria sa Constituție.

Constituția din 1866 a suferit de-a lungul timpului multiple modificări. La **19. 10. 1879.** a fost modificat **art. 7** pentru a se pune de acord Constituția cu prevederile **art. 44 din tratatul de pace de la Berlin.**

În anul 1884 s-au modificat articolele referitoare la denumirea șefului statului (denumit rege), la întinderea teritorială și la rangul țării (denumită Regatul României), la sistemul electoral și la regimul presei. De asemenea, trebuie menționată modificare efectuată în anul 1917 în vederea împrăștiării țăranilor, a introducerii votului universal pentru Cameră și pentru modificarea compunerii Senatului.

Cu toate criticele aduse Constituției adoptate în anul 1866 aceasta reprezintă în evoluția constituțională din

¹⁵⁾ P. Negulescu, Curs de Drept Constituțional Român, București, 1927, citat de G. Vrabie, Drept Constituțional și Instituții politice contemporane, partea I, Ed. Chemarea, Iași, 1992, pag. 227.

¹⁶⁾ G. Vrabie, Op. citate, pag. 224 (notă de subsol).

¹⁷⁾ G. Vrabie, Op. citate, pag. 224.

România, prima Constituție modernă în adevăratul sens al cuvântului.

Raportându-ne la valurile de constituționalitate, acesta se află la distincția, delimitarea valului trei, respectiv valului patru, la delimitarea unui vechi regim în raport cu unul nou.

Constituția din 1866 deschide ascensiunea unor constituții denumite „**burgheze**” care își vor pune amprenta pentru totdeauna asupra dezvoltării ulterioare a Statului. Concret menționăm că sub imperiul ei România și-a proclamat și ulterior a dobândit prin recunoaștere internațională **independența de stat**, țara obținând-o – **pe lângă supremația preexistentă** – pentru conturarea deplină a **suveranității de stat**.

Secțiunea a II-a: Constituția adoptată la data de 28 martie 1923

După înfăptuirea unității naționale în anul 1918, se impunea adoptarea unei noi Constituții care să fie conformă cu realitățile societății românești din acea perioadă și care să asigure procesul de dezvoltare generală a României.

În condițiile participării țării noastre la desfășurarea primei conflagrații mondiale s-a cristalizat, în provinciile aflate sub dominația Imperiului Austro – Ungar și a Imperiului Țarist, ideea autodeterminării românilor și a unirii acestor teritorii cu Vechiul Regat, patria mamă.

*. Altfel, prima provincie care s-a unit cu România a fost **Basarabia**, teritoriul dintre Prut și Nistru, încorporat de Imperiul Țarist în **mai 1812**, în urma încheierii păcii de la București între Imperiul Otoman și Imperiul Țarist.

După încorporare, Basarabia a deținut statutul de oblastie apoi din 1825 a devenit o gubernie țaristă. Autoritățile au încercat - și în parte au izbutit să deznaționalizeze populația românească și, în special, vechile familii boierești.

Ca urmare a prăbușirii țarismului și a anarhiei manifestate în provinciile din fostul Imperiu și în armata rusă, la data de 28.11. / 11.12.1917 Sfatul Țării a adoptat „Proiectul organizării ocârmuirii Basarabiei”¹⁸⁾.

Ulterior, la 1 / 16.12.1917¹⁹⁾ a fost proclamată Republica Democratică Moldovenească constituită pe teritoriul fostei gubernii a Basarabiei.

La data de 24.01.1918. (06.02.1918.) Sfatul Țării a emis o declarație de proclamare a independenței Republicii Moldovenești²⁰⁾ iar la 27 Martie / 09 Aprilie 1918 Sfatul Țării

¹⁸⁾ Publicat în ziarul de limbă română „Cuvântul Moldovenesc” din Chișinău, nr. 109 / 03.12.1917.

¹⁹⁾ Declarația Sfatului Țării publicată în „Cuvântul Moldovenesc”, nr. 110 / 06.12.1917.

²⁰⁾ Cuvântul Moldovenesc, nr. 15 / 20.01.1918.

cu 86 de voturi pentru, 3 contra și 36 de abțineri a votat rezoluția de unire a Republicii Democratice Moldovenești în granițele vechii Basarabii cu Regatul României.

La 27. 11. 1918. Sfatul Țării a anulat condițiile din actul unirii, declarând unirea necondiționată a Basarabiei cu România.

*. Românii din Imperiul Austro-Ungar s-au manifestat activ în favoarea întregirii naționale.

Astfel, românii din „**țara pădurilor de fagi**” dependenți de coroana austriacă din **anul 1775**, prin reprezentanții lor din Adunarea Constituantă au hotărât votarea Moțiunii relative la **unirea necondiționată a Bucovinei cu România** ²¹⁾, la data de **14 / 27.10.1918**.

Congresul general al Bucovinei a votat la data de 15 / 28.11.1918 unirea acestei provincii, în vechile ei hotare, cu Regatul României.

*. Transilvania, încorporată forțat în Regatul Ungar la 1867, și-a căutat identitatea națională iar românii din această provincie istorică au adresat popoarelor lumii un Manifest ²²⁾ în care își exprimau dorința de unire cu România.

Marele Sfat al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania a dispus la 07 / 20.11.1918 convocarea Adunării Naționale de la Alba-Iulia pentru 01.12.1918 ²³⁾.

La data de 18.11 / 01.12.1918 a fost votată unirea Transilvaniei cu Regatul României ²⁴⁾.

După Marea Unire din anul 1918, Constituția din anul 1866 nu a fost abrogată. Autoritatea Constituției a fost extinsă – prin

²¹⁾ Vasile Arimia și colab., Cartea Neamului, Marea Unire din 1918. Documente istorice. Editura Globus, București, 1993, pag. 146-147.

²²⁾ Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, București, 1 decembrie 1943, pag. 41-44.

²³⁾ Vasile Arimia și colab., Cartea Neamului, Marea Unire din 1918. Documente istorice. Editura Globus, București, 1993, pag. 175-177.

²⁴⁾ Vasile Arimia și colab., Opere citate, pag. 219-238.

adoptarea decretelor – lege de consfințire a Unirii – asupra noilor provincii.

Totuși din punct de vedere administrativ și judiciar teritoriile unite cu Vechiul Regat au beneficiat de un statut de autonomie, formându-se niște organe proprii de conducere, cu caracter autonom și regional. Aceste organe au fost desființate la 04.04.1920.

Astfel, **în Basarabia**, organele locale de conducere s-au numit „**Directorate**” iar provincia avea doi miniștri fără portofoliu în Guvernul de la București.

În Bucovina organele autonome de conducere administrativă erau denumite „**Secretariate**”. În Guvernul Regatului, Bucovina era reprezentată de doi miniștri fără portofoliu.

În Transilvania organul autonom de conducere era un „**Consiliu Diriginte**”, această provincie fiind reprezentată în Guvernul de la București de miniștri fără portofoliu.

Asupra tuturor provinciilor unite cu Vechiul Regat, pe perioada existenței organelor autonome, Guvernul Regatului Român a exercitat atribuții care prezentau importanță pentru unitatea statului: armată, afaceri externe, transporturi etc.

Unirea cea Mare a determinat atât din punct de vedere obiectiv cât și subiectiv o dezvoltare și un nou elan în scopul consolidării statului național unitar român.

Datorită acestui fapt s-a procedat la adoptarea unei noi Constituții care să asigure o nouă temelie națiunii române.

La 26 Martie 1923 a fost votată noua Constituție în Camera Deputaților iar la 27 Martie 1923 a primit și votul Senatului României.

Constituția a fost sancționată la 28 Martie 1923 și a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 282 / 29.03.1923.

Noua lege fundamentală era sistematizată în VIII titluri: I. – Despre teritoriul României; II. – Despre drepturile românilor; III. – Despre puterea statului; IV. – Despre finanțe; V. – Despre puterea armată; VI. – Dispozițiuni generale; VII. – Despre revizuirea Constituției; VIII. – Dispoziții tranzitorii.

Organizarea etatică a Regatului României s-a întemeiat – conform acestei Constituții – pe principiul separației puterilor în stat.

Au fost consacrate o serie de drepturi și libertăți fundamentale cu caracter cetățenesc.

Titlul I (art. 1-4) – se referă la teritoriul statului și la organizarea administrativ-teritorială.

Titlul II (art. 5-32) – consacră drepturi și libertăți și instituie garanții juridice în scopul protejării acestora.

Titlul III (art. 33-108) – analizează puterile constituite în Statul Român având ca temelie separația fiecărei puteri și totodată colaborarea autorităților în scopul desfășurării vieții politico-statale.

Puterea legislativă – a fost reglementată în cap. I (art. 42-76) fiind încredințată Reprezentanței Naționale și Regelui.

Regele poseda dreptul de a sancționa legile și dreptul de a convoca și de a închide sesiunile Parlamentului.

Puterea executivă – a fost reglementată în cap. II (art. 77-100) fiind exercitată de rege și de miniștri. Doar miniștrii erau responsabili în fața autorităților legislative.

Erau reglementate atribuțiile îndeplinite de rege (art. 88) și instituția regenței (art. 83 - 85).

Puterea judecătorească – consacrată în cap. III „Despre autoritatea judecătorească” (art. 101 – 107) avea în atribuții exercitarea controlului constituționalității legilor și controlul actelor cu caracter administrativ. Era instituit juriul în materie criminală și pentru delictelor politice și de presă (art. 105).

Se interzicea înființarea unor instanțe extraordinare (art. 101 alin. 2).

*

*

*

Constituția din anul 1923 a consacrat caracterul unitar și național al statului român. Această sintagmă era net superioară în raport cu prevederea din Constituția din 1866 care menționa că Principatele Unite Române constituie un stat indivizibil.

Raportul dintre cele două Constituții poate fi privit și sub un alt aspect. Astfel, Constituția din 1923 are 76 de articole menținute din Constituția anterioară. Doar 25 de articole au fost modificate sau completate în raport cu vechea reglementare iar 7 articole au fost adăugate.

De aceea, se poate considera că în anul 1923 s-a procedat la o revizuire totală a Constituției din anul 1866, fără a se vorbi despre adoptarea unei noi Constituții.

Din punct de vedere legislativ chestiunea nu a fost tranșată. Spre exemplificare avem „Decretul Regal nr. 1626 / 31.08.1944 pentru fixarea drepturilor românilor în cadrul Constituțiunii din 1866, cu modificările din 29.03.1923”²⁵⁾.

Titlul decretului - regal amintit se referă *expressis verbis* la Constituția din anul 1866 ca fiind legea fundamentală care stabilește drepturile românilor. Totodată decretul regal nu se referă la „modificări ... din 29 martie 1923” ci menționează „cu modificările **Constituției** din 29 martie 1923”.

În consecință, deși recunoaște valabilitatea Constituției din 1866, actul normativ exemplificat recunoaște expres și existența Constituției din anul 1923.

Această interpretare credem că exprimă în modul cel mai clar cu putință legătura dintre cele două legi fundamentale, în sensul asigurării continuității unui proces constituțional unic existent în țara noastră în perioada 1866-1923.

Ca atare, în 1923 a fost adoptată o nouă Constituție care a adaptat și a dezvoltat, conform realităților social-politice existente după Marea Unire, dispozițiile cu caracter constituțional adoptate în iunie 1866.

²⁵⁾ Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 202 / 02.09.1944.

Secțiunea a III-a: Constituția adoptată și sancționată la 27 februarie 1938.

Această Constituție este cunoscută sub denumirea de Constituția Regelui Carol al II-lea al României. Ea inaugurează al cincilea val al constituționalismului românesc (vezi partea a II-a, cap. al II-lea) care mai include și actele cu caracter constituțional din septembrie 1940.

Acest val constituțional reprezintă un regres în dezvoltarea constituțională a țării noastre și se caracterizează prin investirea șefului de stat – monarhul – și mai apoi a conducătorului statului cu prerogative extrem de largite în conducerea politico-administrativă.

Regimul politic personal a fost instituit de regele Carol al II-lea la data de 10.02.1938.

La 20.02.1938 monarhul prezintă națiunii o proclamație prin care înfățișează o nouă Constituție „menită să așeze temelii mai solide și mai drepte Statului nostru ...”.

Corpul electoral a fost de acord cu Constituția impusă de suveran (4.297.581 voturi pentru și numai 5.483 voturi împotriva).

Decretul Regal nr. 1045 / 27.02.1938 a sancționat Constituția aceasta intrând efectiv în vigoare.

Constituția din februarie 1938 a păstrat structura Constituției anterioare dar au intervenit semnificative schimbări.

Astfel, **Titlul II** era intitulat „**Despre datoriile și drepturile Românilor**” indicându-se clar importanța obligațiilor cetățenilor în raport cu drepturile conferite acestora.

În **Titlul III** – „**Despre puterile Statului**” s-a dat prioritate normelor care reglementează instituția monarhică în raport cu puterea legiuitoare, care constituie organul reprezentativ suprem al națiunii.

Potrivit art. 30 „Regele este capul Statului”. Acesta este șeful puterii executive dar are atribuții sporite. Este titular al puterii legislative exercitate prin Reprezentanța Națională (art. 31 alin. 1); este titular al puterii executive exercitată prin guvern (art. 32).

Regele are aptitudinea de a sancționa judecătorii prin decret regal până la adoptarea legii privind inamovibilitatea acestora (art. 76).

Parlamentul României (Reprezentanța Națională) a devenit „purătorul de cuvânt” al unor categorii sociale. Aceasta deoarece, potrivit art. 61 **deputații** erau aleși de cetățenii români cu vârsta de 30 de ani care practicau una dintre următoarele îndeletniciri: agricultura și munca manuală; comerțul și industria; ocupațiuni intelectuale.

Senatorii erau de drept sau numiți de rege ori aleși prin vot obligatoriu (art. 63). Guvernul, respectiv miniștrii care îl alcătuiau, avea răspundere politică exclusiv în raport cu regele. Ministrii au devenit astfel simpli funcționari numiți și revocați de șeful statului.

Puterea judecătorească a fost văduvită de principiul inamovibilității judecătorilor care puteau fi sancționați prin decret - regal de șeful statului.

Libertatea de opinie a fost total îngrădită. Art. 7 prevedea că „nu este îngăduit niciunui Român a propovădui prin viu grai sau în scris schimbarea formei de guvernământ a Statului, împărțirea ori distribuirea averii altora, scutirea de impozite, ori lupta de clasă”.

Regimul autoritar instaurat de regele Carol al II-lea s-a prăbușit ca urmare a izolării României în relațiile internaționale, ceea ce a determinat imensele pierderi teritoriale suferite de țara noastră în vara anului 1940.

La 28 iunie 1940, în urma **notelor ultimative** formulate de guvernul U.R.S.S., România a cedat, fără luptă, Basarabia și partea de nord a Bucovinei dar și ținutul Herța din Vechiul Regat.

În urma „**arbitrajului**” puterilor Axei, al Germaniei și al Italiei la 30 August 1940 România a pierdut partea de nord-vest a Transilvaniei, Crișana și Maramureșul care au fost încorporate Ungariei.

Prin Tratatul de la Craiova partea română ceda Cadrilaterul (Durostor și Caliacra) în favoarea Bulgariei.

Regimul politic instituit de suveran „**nu s-a sfiit**” să impună o unică organizație politică – **Frontul Renașterii Naționale** în scopul „propășirii Patriei și de consolidare a Statului” (art. 1).

Art. 7: Orice altă activitate politică decât aceea a „Frontului Renașterii Naționale” va fi socotită clandestină, iar autorii ei pedepsiți cu degradarea civică, pe termen de 2 până la 5 ani²⁶⁾.

În pragul colapsului regimului autoritar și a dezmembrării României a fost publicat un decret – lege pentru transformarea „Frontului Renașterii Naționale” în **„Partidul Națiunii”**, la data de 22.06.1940. Partidul Națiunii era definit ca fiind un **„partid unic și totalitar” !!!**

Tot la 22.06.1940 a fost publicat un „decret - lege **pentru apărarea ordinii politice unice și totalitare a Statului Român**”.

*
* *

Actele cu valoare constituțională adoptate în perioada antonesciană.

Dezastrul provocat de amputările teritoriale ale României au generat din partea clasei politice o reacție în sensul silirii monarhului autoritar să părăsească Tronul.

Guvernul condus de patriarhul Miron Cristea își depune mandatul la 04.09.1940 iar regele îl numește în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri pe generalul Ion Antonescu (Decret Regal nr. 3051 / 05.09.1940).

Tot la 5 septembrie 1940 Constituția din 1938 s-a suspendat iar Corpurile Legiuitoare au fost dizolvate (Decretul Regal nr. 3052 / 05.09.1940).

Prin Decretul Regal nr. 3053 / 05.09.1940 președintele Consiliului de Miniștri exercită puterile Statului fiind investit cu depline puteri pentru conducerea Statului Român.

Ca urmare a solicitării generalului Ion Antonescu, printr-o scrisoare trimisă suveranului, acesta din urmă transferă prerogativele regale asupra fiului său Mihai, la data de 06.09.1940.

²⁶⁾ Legea pentru înființarea organizației politice a „Frontului Renașterii Naționale” din 16.12.1938.

În declarația făcută de generalul Ion Antonescu Regelui Mihai la 06.09.1940, cu prilejul depunerii jurământului de suveran, președintele Consiliului de Miniștri recunoaște că la 05.09.1940, respectiv 06.09.1940 s-au efectuat două lovituri de stat „care au înlăturat pentru totdeauna posibilitatea de a mai veni la cârma statului un regim ca acela care a fost spulberat”.

Fiind investit cu depline puteri președintele Consiliului de Miniștri își ia titulatura de „Conducătorul Statului Român”.

Prin două decrete regale ²⁷⁾ din 06.09.1940 și 08.09.1940, ambele pentru investirea cu depline puteri în conducerea statului regele își reducea prerogativele conferind depline puteri președintelui Consiliului de Miniștri.

Prin Decretul Regal nr. 3151 / 14.09.1940 ²⁸⁾ Statul Român devine Stat Național Legionar, Mișcarea Legionară fiind singura mișcare recunoscută în noul Stat.

Generalul Ion Antonescu a fost desemnat Conducătorul Statului Legionar și Șeful Regimului Legionar iar Horia Sima a fost numit Conducătorul Mișcării Legionare.

Tensiunile create între general și Mișcarea Legionară au culminat cu rebeliunea legionară din februarie 1941. Drept urmare, miniștrii legionari au fost demiși iar Statul Național Legionar a fost desființat ²⁹⁾.

Generalul Ion Antonescu a preluat, după părăsirea țării de regele Carol al II-lea, mai multe prerogative pentru ocrotirea regelui Mihai I, acesta fiind un **„regent” al suveranului**.

Fără îndoială, generalul Ion Antonescu a fost, cel puțin formal, un adept al formei de guvernământ monarhice. În raportul Conducătorului Statului Român către M.S. Regele, Antonescu se

²⁷⁾ Î.D.R. nr. 3067 / 1940 publicat în M.Of. partea I nr. 206 bis din 06.09.1940 și Î.D.R. nr. 3072 / 1940 publicat în M.Of. partea I, nr. 206 din 08.09.1940.

²⁸⁾ M. Of. partea I nr. 214 bis din 14.09.1940.

²⁹⁾ „D. Regal pentru abrogarea **Decretului Regal nr. 3151 / 14.09.1940**” din 15.02.1941 decretat cu Î.D. nr. 314 / 14.02.1941 – M. Of. partea I, nr. 39 / 15.02.1941.

consideră „**prea plecat și prea supus servitor**” al suveranului. El confirmă că a primit „**din partea regelui - puterea smerit**, cum primește credinciosul sfânta cuminecătură în fața altarului”.

Faptele Conducătorului statului atestă o altă realitate.

Regele a fost izolat în palatul regal având toate onorurile dar fiind lipsit de putere. Hotărârile cu caracter politic au fost luate de Conducătorul statului fără consultarea prealabilă a suveranului.

Două aspecte foarte controversate, în opinia noastră, confirmă faptul că instituția monarhiei a fost lăsată de Ion Antonescu în afara istoriei.

Deși a fost numit președinte al Consiliului de Miniștri și investit cu depline puteri de către rege – delegație dată nelimitat în considerația persoanei generalului, deci intuitu personae - Ion Antonescu, fără a avea consimțământul suveranului, a desemnat un înlocuitor al său în persoana prof. Mihai Antonescu.

Aceasta demonstrează că Antonescu nu respecta nici măcar competența rămasă suveranului, prevăzută în art. 2 lit „e” din Decretul Regal pentru învestirea cu depline puteri din 8 septembrie 1940.

Această competență se materializa în capacitatea regelui de a numi pe primul ministru, însărcinat cu depline puteri. Ori, firesc era ca monarhul să desemneze un eventual înlocuitor pentru această funcție, pe baza principiului fundamental de drept potrivit căruia cine poate mai mult poate și mai puțin.

În al doilea rând, un aspect și mai controversat reiese din Decretul Lege privitor la depunerea jurământului primului președinte, procurorului general și președinților de secție de la Înalta Curte de Casație și Justiție din 06.09.1940. **Art. 2** prevede în formula jurământului: „**Jur credință Șefului Statului Român**”.

Cine era – în acele momente – șeful statului: suveranul sau conducătorul statului? Dacă totuși mai sunt rezerve în privința titularului funcției supreme în stat, Decretul Lege privitor la

reglementarea succesiunii la Tronul României a Marelui Voievod de Alba-Iulia din 06.09.1940 pare a lămuri situația ³⁰⁾.

La **pct (art.) 2** din acest act normativ se prevedea că: „Jurământul de credință se va depune în prezența **Șefului Statului, președinte al Consiliului de Miniștri...**”

Cu alte cuvinte rezultă că Ion Antonescu era considerat, în terminis, șef al statului !!!

Faptul că regele putea numi președintele Consiliului de Miniștri era un aspect pur formal având în vedere că întreaga putere o concentra generalul Antonescu.

Probabil pentru a nu crea tulburări în țară sau din convingere generalul a preferat să mențină instituția monarhică, de facto, subordonând-o.

După deschiderea ostilităților germano-sovietice Ion Antonescu ordonă participarea armatei române la acest război având ca obiectiv recuperarea Basarabiei și a nordului Bucovinei.

Conducătorul Statului și-a asumat întreaga răspundere cu privire la politica dusă alături de puterile Axei.

La sfârșitul lunii iulie 1941 armata română eliberează teritoriul Basarabiei și a nordului Bucovinei, cele două provincii istorice fiind reîncadrate în granițele Statului Român.

Generalul Antonescu, devenit Mareșal prin Decretul nr. 2352 / 1941 – august – 21, dispune continuarea luptelor de către armata română alături de forțele militare germane peste Nistru, în interiorul U.R.S.S. deoarece nici Regatul României și nici Uniunea Sovietică nu au solicitat încheierea păcii.

Campania militară din Ucraina și sudul Rusiei (republici unionale în cadrul U.R.S.S. la acea dată) a fost confirmată prin adeziunea exprimată de națiune în plebiscitul organizat în noiembrie 1941.

Adolf Hitler, führerul Germaniei, a declarat după cucerirea Odesei (16.10.1941) că „pentru România, războiul este terminat”.

Guvernul german a solicitat guvernului român să instaleze o administrație teritorială în zona Nistru – Nipru. Ion Antonescu a

³⁰⁾ Publicat în M. Oficial nr. 206 bis din 06.09.1940

acceptat să administreze teritoriul dintre Nistru și Bug, încheindu-se o convenție româno-germană, la Tighina, în 30.08.1941.

România nu a proclamat anexarea Transnistriei și nu și-a extins suveranitatea de stat dincolo de Nistru.

Desfășurarea războiului fiind o chestiune de istorie politică și militară excede tema lucrării de față.

Totuși, cu privire la perioada 1940 – 1944 un aspect ar mai fi de analizat și anume acela al titlului de „**Conducător al Statului**” înșușit de generalul (apoi mareșalul) Ion Antonescu.

Acest titlu reprezenta, în opinia noastră, concentrarea întregii puteri în stat. Deși mareșalul Antonescu nu a semnat niciodată în calitate de șef al statului, de facto - cel puțin – calitatea de **conducător** era echivalentă cu cea de **șef de stat**.

Noțiunea de „**conducător al statului**” era o titulatură oarecum echivalentă cu cele adoptate de conducătorii principalelor state europene componente ale Axei: **Germania – führer** – și **Italia – duce**.

Ion Antonescu a guvernat România într-o perioadă de **stare de necesitate** dublată, după data de 22.06.1941, de instituirea **stării de război**.

CAPITOLUL V

ACTELE CU VALOARE CONSTITUȚIONALĂ

ADOPTATE ÎNTRE ANII 1944-1947

La data de 23 August 1944 mareșalul Ion Antonescu este arestat întrucât a refuzat în cadrul unei audiențe la Palatul Regal să încheie imediat armistițiul cu Națiunile Unite.

Partidele componente ale **Blocului Național Democratic constituit la 20.07.1944** – format din **Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc, Partidul Social – Democrat și Partidul Comunist Român** – au hotărât instaurarea unui regim democratic, constituțional, cu acordarea drepturilor și libertăților fundamentale tuturor cetățenilor.

Prin **Decretul Regal nr. 1626 / 31.08.1944** a fost repusă în vigoare Constituția din anul 1923 cu unele rezerve.

Astfel, **art. IV** preciza că: „o lege specială va statornici condițiunile în care magistrații sunt inamovibili”.

Art. III din actul normativ juridic menționat prevedea; „un decret dat în urma hotărârii Consiliului de Miniștri va organiza Reprezentanța Națională.

Până la organizarea Reprezentanței Naționale, puterea legislativă se exercită de către Rege, la propunerea Consiliului de Miniștri”³¹⁾.

Decretul – lege nr. 1849 / 11.10.1944 pentru modificarea Decretului Regal nr. 1626 / 31.08.1944 prevedea în articolul unic următoarele: „Legi speciale vor prevedea condițiunile în care vor putea fi urmăriți și sancționați toți acei care în orice calitate și sub orice formă au contribuit la dezastrul Țării, în special în legătură cu războiul purtat împotriva Națiunilor-Unite”³²⁾.

Acest decret – lege conferea puterii legislative dreptul de a înființa instanțe speciale pentru judecarea criminalilor de război sau a persoanelor fizice care, conform criteriilor prestabilite, erau asimilate criminalilor de război.

Legea nr. 86 / 07.02.1945 privind Statutul naționalităților minoritare prevedea că toți cetățenii români, indiferent de rasă,

³¹⁾ Publicat în M. Oficial, partea I, nr. 202 / 02.09.1944.

³²⁾ Publicat în M. Oficial, partea I, nr. 235 / 11.10.1944

naționalitate, limbă sau religie au drepturi civile și politice identice, putând ocupa funcții publice sau desfășura orice profesie,

Legea nr. 187 / 23.03.1945 – a inițiat exproprierea și trecerea forțată în proprietatea statului a pământurilor criminalilor de război, pactizanților cu puterile Axei și a oricăror proprietăți funciare mai mari de 50 de hectare. Proprietarii imobiliari nu obțineau nici un fel de despăgubiri din partea expropriatorului.

Decretul nr. 2218 / 1946 – a încredințat puterea legislativă regelui și Reprezentanței Naționale. Camera superioară a Parlamentului – Senatul – a fost desființată.

Legea nr. 560 / 1946 – a statuat asupra procedurii de desfășurare a alegerilor parlamentare. Erau reglementate: repartizarea mandatelor; incompatibilitățile și nedemnitățile; situațiile de incapacitate. În temeiul acestei legi dreptul de vot era dobândit la împlinirea vârstei **de 21 de ani** iar dreptul de a fi ales se putea exercita la împlinirea vârstei **de 25 de ani**.

Legea nr. 363 / 30.12.1947 a fost adoptată după abdicarea forțată a regelui Mihai I.

Această lege prevedea instituirea formei de guvernământ republicane. **Art. 3** prevedea: „România este Republică Populară”.

Denumirea statului Român este: << Republica Populară Română >>.”

„Constituția din 1866 cu modificările din 29 Martie 1923 și acelea din 1 Septembrie 1944 și următoarele, se abrogă” (**art. 2**).

Legea pentru constituirea Statului Român în Republică Populară Română institua o Adunare Constituantă pentru adoptarea unei noi Constituții – art. 5.

Art. 4 și art. 6 cuprindeau dispoziții referitoare la puterile legislativă și executivă.

„Puterea legislativă va fi exercitată de Adunarea Deputaților până la disolvarea ei și până la constituirea unei adunări legislative constituante care se va face la data ce se va fixa de Adunarea Deputaților”.

„Până la intrarea în vigoare a noii constituții puterea executivă va fi exercitată de un prezidium compus din cinci

membri aleși, cu majoritate, de Adunarea Deputaților dintre personalitățile vieții publice științifice și culturale ale Republicii Populare Române”³³⁾.

Membrii prezidiului trebuiau să depună jurământ de credință poporului, conform art. 7 din Lege.

De asemenea, toți funcționarii publici erau datori a depune jurământ de credință, potrivit dispozițiilor art. 8, în termen de 3 zile.

Legea nr. 363 / 30.12.1947 a fost ulterior modificată prin Legea nr. 32 / 25.11.1948 care a stabilit că puterea de a emite legi revine guvernului din momentul dizolvării Adunării Deputaților și până la formarea Adunării Constituante.

Acestea sunt actele normativ - juridice elaborate și intrate în vigoare în perioada 23.08.1944 – 30.12.1947.

Fiind acte normative care, în ansamblul lor, reglementau raporturi sociale din domeniul instituirii și exercitării puterii de stat, decretele și legile adoptate în perioada menționată reprezintă acte normativ – juridice cu valoare constituțională. Ele reflectă din punct de vedere politic „marile prefaceri” demarate odată cu ocuparea teritoriului țării de către armatele sovietice precum și sprijinul larg acordat de P.C.U.S. și de statul sovietic Partidului Comunist Român în lupta dusă pentru acapararea întregii puteri politico-statale.

Perioada 1944-1947 constituie **al șaselea val al constituționalismului românesc**, etapă marcată de declinul democrației parlamentare în România³⁴⁾.

* *

*

³³⁾ Monitorul Oficial, partea I, nr. 300 bis / 30.12.1947.

³⁴⁾ A se vedea partea a II-a, capitolul II din prezenta lucrare.

CAPITOLUL VI

CONSTITUȚIILE SOCIALISTE ALE ROMÂNIEI

DIN ANII 1948, 1952 ȘI 1965

Toate Constituțiile adoptate în perioada regimului socialist prezintă o serie de caracteristici proprii tuturor sistemelor totalitare de guvernare de sorginte marxist-leninistă.

În general, aceste trăsături caracteristice se concretizează în: abolirea principiului separației puterilor în stat; instituirea monopolului politic al partidului marxist; subordonarea organelor etatice către partidul unic; restrângerea drepturilor și libertăților cetățenești; controlul riguros și ierarhic al statului – sub conducerea partidului unic – asupra activităților economice și a vieții sociale și politice.

Desigur, nu toate aceste caracteristici sunt prezente cu aceeași intensitate în cele trei Constituții socialiste dar din punct de vedere politic aceste trăsături ale regimului socialist s-au perpetuat în întreaga perioadă cuprinsă între 1948 și 1989.

Constituțiile socialiste reprezintă al șaptelea val al constituționalismului românesc privit ca proces istoric.

Secțiunea I: Constituția adoptată la 13 aprilie 1948

Această constituție reprezintă prima lege fundamentală inspirată de ideologia marxist-leninistă din România.

Constituția prezintă următoarele **titluri**: I) Republica Populară Română; II) Structura Social-Economică; III) Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor; IV) Organul suprem al puterii de Stat; V) Organele Administrației de Stat: Consiliul de Miniștri și ministerele; VI) Organele locale ale puterii de Stat; VII) Organele judecătorești și Parchetul; VIII) Stema, Sigiliul, Drapelul și Capitala IX) Modificarea Constituției și X) Dispozițiuni tranzitorii ³⁵⁾.

Deși se instituie și se recunoaște existența mai multor forme de proprietate (art. 5) Constituția prevede în art. 6 alin. 2 și în art. 11 necesitatea etatizării principalelor mijloace de producție aflate în proprietatea privată.

Constituția consacră pentru prima dată în istoria României forma de guvernământ republicană.

Cu referire la organele statului Constituția din anul 1948 pregătește terenul consacrării a patru mari categorii de atribuții și competențe care revin efectiv unor autorități în stat constituite distinct: de exercitare a puterii de stat, în domeniile executiv și judecătorec și în domeniul „**supravegherii respectării legilor penale**” (parchetul).

Aceste autorități au fost organizate pe principiul marxist al centralismului democratic.

Procedura de modificare prevăzută de art. 103-104 caracterizează această Constituție ca fiind o lege fundamentală suplă.

³⁵⁾ Publicată în Monitorul Oficial, partea I, Nr. 87 bis / 13.04.1948.

Secțiunea a II-a: Constituția adoptată la data de 24 septembrie 1952.

După adoptarea Constituției din 1948 în țara noastră a fost accelerată construcția societății socialiste.

La data de 11.06.1948 au fost naționalizate principalele mijloace de producție aflate până atunci în proprietate privată (fabrici, uzine, ateliere, ș.a.). A fost începută colectivizarea locală, desființarea structurilor puterii judecătorești urmată de crearea unor noi structuri independente de instituțiile judecătorești, reorganizarea parțială a unităților administrativ - teritoriale, sub influența U.R.S.S., în sensul consacrării raionului și a regiunii ca unități cu caracter intermediar.

A doua Constituție a regimului socialist instaurat în România a fost o lege fundamentală eminamente impregnată nu numai de ideologia marxistă dar și de conceptele staliniste atât de dăunătoare vieții intelectuale și spirituale a poporului român.

Constituția din 1952 cuprindea următoarele capitole: unul introductiv; **cap. I** – Orânduirea socială (art. 1 – 15); **cap. II** – Orânduirea de stat (art. 16 – 21); **cap. III** – Organul suprem al puterii de Stat a Republicii Populare Române (art. 22 – art. 41); **cap. IV** – Organele administrației de Stat ale Republicii Populare Române (art. 40-art 50); **cap. V** – Organele locale ale puterii de stat (art. 51 – art. 63); **cap. VI** – Instanțele judecătorești și procuratura (art. 64 – art. 76); **cap. VII** – Drepturile și datoriile fundamentale ale cetățenilor (art. 77 – art. 92); **cap. VIII** – Sistemul electoral (art. 93 – 101); **cap. IX** – Stema, Drapelul și Capitala Republicii Populare Române (art. 102 – 104) și **cap. X** – Procedura de modificare a Constituției Republicii Populare Române (art. 105).

Pentru a caracteriza dependența Republicii Populare Române de U.R.S.S. lecturarea capitolului introductiv din această Constituție este pe deplin edificatoare.

Osanalele adresate Uniunii Sovietice se completează cu tentativa unor „lingviști” de a slaviza limba națională și a unor „istorici”, precum acad. Mihail Roller, care se străduiau să

„dovedească” **originea slavă a poporului român**, rolul civilizator al populațiilor slave (migratoare) exercitat asupra protoromânilor !!!; „prietenia și colaborarea” Imperiului Rus cu poporul român în cursul deselor ocupații a Țărilor Române !!!; caracterul progresist al eliberării Basarabiei la 1812 de către Imperiul Țarist !!!; subjugarea populației moldovenești a Basarabiei de burghezia și moșierimea română între 1918-1940 !!!; acordul (care ??) româno – sovietic din 28 iunie 1940 privind **liberarea** Basarabiei și Bucovinei de Nord de sub dominația română și alipirea acestor provincii la U.R.S.S., cu asentimentul localnicilor !!!; faptul că provinciile sus menționate ar fi populate în principal de ucrainieni!!! etc.

Asemenea jicniri aduse Națiunii Române și Statului Român nu vor putea fi trecute cu vederea nici peste un mileniu !!!

Este evident că asemenea exagerări și minciuni, cu caracter insultător la adresa poporului român, au fost făcute datorită constrângerii morale exercitată de noul țarism roșu din Răsărit.

Prezența unităților militare sovietice pe teritoriul românesc a accentuat starea de dependență a țării în raport cu U.R.S.S.

Lupta dintre cele două facțiuni din P.C.R. (devenit P.M.R.) una condusă de Ana Pauker, alta condusă de Gheorghe Gheorghiu Dej a necesitat arbitrajul lui I.V. Stalin care a optat pentru o conducere formată din foști ilegaliști români, excluzând pe comuniștii moscoviți.

Conducătorul Partidului, Gh. Gheorghiu-Dej, a internat în lagărele morții pe oamenii politici aparținând partidelor istorice dizolvate și pe intelectualii de marcă ai țării.

Opoziția conducerii R.P.R. față de planul Valev privind crearea unei zone economice unice în lagărul socialist coroborată cu obținerea retragerii unităților militare sovietice din România (1958) a creat posibilitatea desovietizării treptate a României.

Revenirea la valorile culturale tradițional românești, eliberarea deținuților politici și redactarea celebrei „**Declarații de independență a P.M.R.**” (1964) au asigurat consacrarea țării noastre pe planul relațiilor internaționale.

Ca urmare a demascării crimelor staliniste de N. Hrusciiov în Raportul secret, Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a angajat pe o linie „națională” de dezvoltare a socialismului în România.

Pentru poporul nostru relativa relaxare ideologică și represivă a dus la conștientizarea fundamentalelor erori săvârșite de conducerea comunistă atât în U.R.S.S. cât și în România.

Vanitatea lui I.V. Stalin nu a fost cu nimic mai prejos decât paranoia lui A. Hitler.

În acest context – sumar și incomplet menționat – trebuie analizată Constituția din anul 1952.

Organizarea puterii de stat pe baza subordonării din treaptă în treaptă până la un organ la vârf – Marea Adunare Națională, consacrarea rolului conducător al P.M.R., îngrădirea și eliminarea proprietății privat – capitaliste au constituit principii de forță ale acestei Constituții (**art. 86 alin. 4; art. 11 alin 2**).

Organele puterii de stat, organele administrației de stat, organele judecătorești și organele procuraturii au reprezentat cele patru mari categorii de autorități recunoscute de legea fundamentală.

Din organele puterii de stat făceau parte Marea Adunare Națională și Prezidiul M.A.N., pe plan central și respectiv sfaturile populare, pe plan local.

Organele administrației de stat, atât cele de la nivel central (inclusiv Consiliul de Miniștri) cât și cele de la nivel local erau subordonate Marii Adunări Naționale.

Toate instanțele judecătorești trebuiau să apere „**dictatura proletariatului**”. În frunte cu Tribunalul Suprem acestea erau subordonate Marii Adunări Naționale, de facto.

De jure, **art. 70** prevedea că „judecătorii sunt independenți și se supun numai legii”.

Procuratura R.P.R. era organizată pe baza centralismului și a subordonării față de M.A.N..

Ca și cum nu ar fi fost de ajuns, această Constituție înființează Regiunea Autonomă Maghiară (**art. 19; 20; 21**)

Art. 18 prevedea împărțirea întregii țări în regiuni nominalizate efectiv în text.

Art. 5 consacra „trei formațiuni socialist-economice: formațiunea socialistă, mica producție de mărfuri și formațiunea particular – capitalistă”.

A fost afirmată voința politică a statului de lichidare „a formațiunii particular – capitaliste”, adică a proprietății private în Republica Populară Română (R.P.R.).

Secțiunea a III-a: Constituția adoptată la data de 21 August 1965

La data de 19 Martie 1965 încetează din viață primul secretar al P.M.R., președinte al Consiliului de Stat al R.P.R., Gheorghe Gheorghiu - Dej.

Încă înainte de decesul acestui lider comunist economia țării devenise, în totalitate, socialistă. Cooperativizarea forțată a agriculturii se încheiase în anul 1962. Proprietatea privată a fost practic lichidată în România.

De aceea, Constituția din anul 1965 era o constituție a socialismului victorios.

Față de Constituția anterioară, cea din 1965 cuprindea nouă titluri, sistematizate astfel: Titlul I – Republica Socialistă România (art. 1 – 16); Titlul II – Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor (art. 17 – 41); Titlul III – Organele supreme ale puterii de stat (art. 42 – 76); Titlul IV – Organele centrale ale administrației de stat (art. 77 – 85); Titlul V – Organele locale ale puterii de stat și organele locale ale administrației de stat (art. 86 – 100); Titlul VI – Organele judecătorești (art. 101 – 111); Titlul VII – Organele procuraturii (art. 112 – 115); Titlul VIII – Însemnele Republicii Socialiste România (art. 116 – 119) și Titlul IX – Dispoziții finale (art. 120 și art. 121).

Constituția din anul 1965 a schimbat denumirea Statului Român din **Republica Populară Română** în **Republica Socialistă România**. Astfel a fost consacrată finalizarea construcției temeliei fundamentale a socialismului în România.

În baza Constituției s-a adoptat Legea nr. 2 / 1968 privind organizarea teritorial – administrativă în: comune, orașe, municipii, municipii reședință de județ și județe.

În anul 1974 a fost instituit un nou organ suprem al puterii de stat – Președintele R.S.R.³⁶⁾.

³⁶⁾ Legea nr. 1 / 1974 publicată în Buletinul Oficial nr. 45 / 28.03.1974.

După modelul contopirii funcției supreme în partid cu funcția supremă în stat, în unitățile administrativ – teritoriale au fost create organe cu dublă natură de partid și de stat. Depășind sfera organelor instituite prin Constituția din anul 1965, au fost cristalizate trei niveluri structurale: de partid, de stat și de partid și de stat.

Ca în toate statele socialiste și în România s-a pus problema raporturilor dintre partid și Stat, mai ales că art. 3 consacră: „În R.S.R, forța politică conducătoare a întregii societăți este P.C.R.”³⁷⁾.

Partidul imprima Statului un caracter dinamic; partidul definește obiectivele în domeniile de interes pentru societate iar Statul legiferează. Statul socialist era reprezentantul Partidului Comunist în raporturile cu terțele state ale lumii, deoarece exclusiv statul deținea (și deține și în momentul de față) calitatea de subiect de drept internațional, titular de drepturi și de obligații corelative în relațiile internaționale.

Cu privire la organele judecătorești și cele ale procuraturii nu intervin schimbări substanțiale în raport cu prevederile Constituției anterioare.

Realitatea vieții sociale a demonstrat că după o relativă relaxare a vieții economice și sociale (1965-1971), care reprezenta o continuare a politicii de independență promovată în ultimii 5 ani de fostul lider Gh. Gheorghiu Dej (1960 – 1965), Nicolae Ceaușescu a revenit la metodele staliniste, ce-i drept mai voalate, de control asupra societății civile. După anul 1980 s-a accentuat penuria de materii finite și de produse alimentare și a fost exacerbat cultul personalității în ceea ce îl privește pe șeful de stat.

Deși căpătase prestigiu pe plan internațional (invadarea Cehoslovaciei în 1968; relațiile cu R.F.G., stabilirea relațiilor diplomatice cu Statul Israel; medierea în conflictul israeliano-egiptean etc.) președintele Nicolae Ceaușescu, prin politicile atât internă cât și externă, pe care le-a promovat, în anii ‘80 și-a pierdut

³⁷⁾ Buletinul Oficial, partea I, nr. 65 / 29.10.1986 (republicarea Constituției).

credibilitatea fapt ce a contribuit treptat la o oarecare izolare politică a României pe planul relațiilor internaționale.

Conflictul deschis avut cu Mihail Seerghievici Gorbaciov a determinat caracterizarea președintelui român ca fiind cel mai stalinist conducător comunist din Europa de Est.

Iritarea atât a puterilor occidentale (în special S.U.A.) dar și a U.R.S.S. aflată în plină reorganizare, suprapusă pe profunda nemulțumire a poporului român față de regimul politic dictatorial au determinat răsturnarea de la putere a lui Ceaușescu la 22 decembrie 1989.

La acea dată întreaga putere în stat a fost preluată de Consiliul Frontului Salvării Naționale.

Pe 25 decembrie 1989 fostul șef al statului Nicolae Ceaușescu, împreună cu soția sa au fost executați prin împușcare după un proces organizat în pripă și regizat de noua putere constituită la București.

CAPITOLUL VII

***PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA ORGANIZĂRII
PUTERII JUDECĂTOREȘTI ȘI A
CONSACRĂRII PRINCIPIULUI
INDEPENDENȚEI JUDECĂTORILOR ÎN
ROMÂNIA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ***

Cu toate că analiza procesului de dezvoltare constituțională a fost finalizată, așa cum am precizat anterior³⁸⁾, având în vedere chestiuni de ordin subiectiv concretizate în pregătirea noastră academică și în profesia exercitată, dar și aspecte de ordin obiectiv, intim legate de preocupările teoretice anterioare, vom încerca să tratăm organizarea instituțiilor puterii judecătorești în țara noastră, începând cu perioada sfârșitului secolului al XVIII-lea și până la Legea de organizare judecătorească nr. 58 / 1968.

Consacrarea principiului independenței judecătorilor în legislația românească

Aspecte de ordin istoric (1730 – 1831)

Necesitatea reorganizării judecătorești a apărut în Țările Române pentru a se evita extinderea regimului capitulațiilor în materie judecătorească.

Pentru început vom trata succint organizarea judecătorească și cristalizarea principiilor generale procesuale, începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și până la adoptarea Regulamentelor Organice.

Domnitorul Constantin Mavrocordat a introdus judecata veliților boieri, după cea a ispravnicilor de județ și mai înainte de cea a Divanului domnesc. Practic această judecată o putem asimila – în accepțiunea modernă – cu o judecată a unei instanțe de apel.

Împreună cu măsura adoptată de același domnitor în anul 1739, de numire a unor ispravnici judecători sau comisari-boieri, salariați de visteria statului, pentru a desfășura activitatea de judecată, aceste noi instanțe, deși nu au avut un caracter permanent, au marcat începutul specializării slujbașilor statului cu atribuții judecătorești, separate de cele administrative și constituirea unor instanțe cu caracter colegial.

³⁸⁾ A se vedea cap. I, § 4 alin. 2 din partea a II-a a prezentei lucrări.

Ocupația rusească a Țărilor Române din perioada războiului din 1768-1774 a favorizat urgentarea reorganizării judecătorești, prin introducerea de către comandamentul țarist, în ambele Principate, a unor măsuri după modelul instanțelor rusești, care ulterior au fost menținute și legiferate în Țara Românească de Alexandru Ipsilanti prin hrisovul din anul 1775³⁹⁾ și în Praviliceasca condică, iar în Moldova de domnitorul Alexandru Moruzi, în anul 1792.

Praviliceasca condică prevedea, în esență, din punct de vedere organizatoric următoarele instanțe de judecată:

I. Judecătoriile de la județe, care erau compuse dintr-un judecător, ajutat la ținerea condicilor de un logofetel și de alți doi slujitori pentru diverse treburi. Ispravnicul județului își păstrează în această perioadă dreptul de a judeca, fie singur, fie împreună cu judecătorul. Judecătorii aveau competență deplină, generală în soluționarea proceselor civile dintre țărani, scop în care aplicau obiceiul pământului și legile scrise privitoare la plugari. Judecătorii aveau aptitudinea de a efectua cercetări și în cauzele penale cu excepția infracțiunilor considerate de o gravitate sporită (cu un grad de pericol social ridicat).

Din aspectele menționate anterior reținem că în perioada de referință cristalizarea principiul separației puterilor în stat nu se conturase pe deplin deoarece, deși au fost instituționalizați judecători speciali, profesioniști, totuși s-a practicat și ulterior sistemul cumulării atribuțiilor administrative și judecătorești de către ispravnic.

II. O altă categorie de instanțe de judecată consacrată de Praviliceasca condică o reprezintă departamenturile.

După modelul rusesc, departamenturile au fost instanțe compuse din mai mulți judecători, cu competență specială, civilă sau penală.

Instanțele considerate a doua categorie de departamenturi

³⁹⁾ "Hrisov cu ponturi în ce chip să urmeze dumnealor boierii judecători de pe la rânduitele mese" (anul 1775).

erau instanțe cu competență în materie civilă.

La București existau două astfel de instanțe; un departament încadrat cu opt judecători și altul încadrat cu șapte judecători.

La Craiova există o judecătorie cu competență civilă, compusă din patru boieri, înființată în anul 1785 de domnitorul Mihail Șuțu.

Hotărârile civile erau duse la îndeplinire în Țara Românească de către marele hatman, dregătorie înființată în anul 1793 de Alexandru Moruzi.

La Iași, tot domnitorul Al. Moruzi înființează în anul 1792 departamentul al doilea pentru pricinile civile mai mici și divanul judecătoresc pentru cauzele de o importanță deosebită. Hotărârile acestor instanțe erau aduse la îndeplinire de către vornicul de aprozi, slujbă înființată în locul vechiului vâtaf de aprozi, de către domnitorul Al. Mavrocordat între anii 1782-1785.

În materie penală s-a înființat la București cel de-al doilea departament, numit “departamentul vinovățiilor” sau “criminalion”. O instanță similară s-a înființat și la Craiova, de către N. Caragea, în anul 1782, compusă din trei boieri împreună cu cel de-al doilea armaș.

Un “departament al afacerilor criminale” a început să funcționeze și la Iași începând cu anul 1793. Această instanță a fost reorganizată în anul 1820 de către domnitorul Mihail Șuțu. Un departament special deosebit de important o fost “departamentul străinilor pricini” din Țara Românească, înființat în anul 1812 iar la Iași “departamentul treburilor străine” destinat să judece procesele dintre supușii străini și localnici.

Pentru infracțiunile cu un grad redus de pericol social – cu caracter polițienesc – la București, s-a înființat, de către Pravilniceasca condică, spătăria și agia, prima pentru infracțiunile săvârșite în mahalale iar cealaltă pentru cele comise în zona rezidențială.

De principiu, în Moldova reforma departamenturilor s-a permanentizat mai greu din cauza condițiilor și structurilor feudale mai puternice.

III. Departamentul veliților boieri de la București, compus din boieri de rangul I în funcții și din trei mazili veliți precum și Divanul Olteniei de la Craiova, compus din cinci mari boieri, constituiau **prima instanță** de judecată pentru cauzele în care părțile litigante erau boieri și respectiv **instanță de apel** pentru hotărârile pronunțate de celelalte departamenteuri.

Apelul se putea declara în termen de 60 de zile.

IV. **Divanul domnesc** constituia instanța supremă și era compus din boieri veliți sub președenția domnitorului.

Înmulțirea proceselor în urma dezvoltării economiei și necesitatea de a finaliza cu celeritate procesele aflate pe rolul instanțelor a determinat o înmulțire a instanțelor judecătorești precum și inițierea unei specializări a judecătorilor în raport de materie și de competență.

Totuși boierii au monopolizat funcțiile judecătorești la toate instanțele de judecată.

Progresul realizat s-a concretizat în începutul separării atribuțiilor judecătorești de cele administrative, apariția completelor de judecată în locul judecătorilor unici și specializarea judecătorilor.

Înnoiri s-au făcut și în reglementarea desfășurării procesului, materializate în: introducerea condicilor de judecată la toate instanțele, obligativitatea redactării hotărârilor și a motivării acestora, cu indicarea temeiului de drept pe care se întemeiază soluția adoptată, ceea ce a condus la o îngrădire a arbitrarului judecătorilor.

Aceste situații concrete au determinat adoptarea unei politici de început de impunere a supremației legii.

Totuși judecătorii mai păstrează o largă autonomie de voință în aprecierea pedepselor penale, în special cu privire la individualizarea acestora.

Pentru înlesnirea tranzacțiilor, care devin mai numeroase, se permite reprezentarea în justiție în procesele civile prin “vechili”, adică mandatarî sau avocați, denumiți și “vechili de judecăți”.

În noile condiții de dezvoltare a tranzacțiilor se modifică și sistemul de probe. În locul vechilor “probe” cu caracter mistic, capătă întâietate dovezile cu acte, mărturiile martorilor oculari, cercetările întreprinse în instanță, cu oprirea utilizării torturii și a jurătorilor⁴⁰⁾, dar cu menținerea jurământului pentru situațiile în care proba nu se poate face printr-un alt mijloc de dovadă.

Tot o noutate în organizarea judecătorească o constituie obligativitatea judecătorilor de la județe de a ține condici pentru vânzările de moșii, transcriind zapisele și foile de zestre, toate acestea constituind începuturi de organizare a publicității tranzacțiilor imobiliare și a activității notariale.

Elemente noi în organizarea proceselor sunt concretizate în unele reguli și proceduri speciale.

Supunerea judecătorului față de lege, obligația de a motiva hotărârile și de a se adresa domnitorului țării pentru interpretarea dispozițiilor neclare ale legii, introducerea instituției recuzării judecătorului în situația în care acesta are interese comune sau este rudă cu una dintre părți, interzicerea de a exercita acte de comerț sau de a deține alte funcții, consacrarea salarizării judecătorilor și a pedepselor pentru infracțiuni de luare de mită, toate aceste reguli au creat judecătorului o poziție nouă, de independență și imparțialitate, caracterizată prin îngrădirea arbitrariului și încadrarea strictă în aparatul statului centralizat, astfel ca prin scoaterea lui de sub influențele exterioare, să asigure o bună desfășurare a activității judecătorești.

Sub aspect procesual, recunoașterea cu precădere a forței

⁴⁰⁾ Jurătorii se utilizau în mod exclusiv în procesele de hotărnicii (grănițuire).

probante a înscrisurilor, introducerea termenelor de prescripție a acțiunilor – pe lângă cele referitoare la proprietate și la dreptul de opțiune al moștenitorului, reglementate anterior – precum și reglementarea embrionară a autorității lucrului judecat,⁴¹⁾ urmăresc să asigure facilitarea circuitului civil general în condițiile dezvoltării economice.

Un aspect important în dezvoltarea organizării judecătorești și în cristalizarea principiului independenței judecătorului, îl reprezintă Proiectul de reformă elaborat în anul 1882 în Moldova, de boierii secundari, intrați în istorie sub denumirea de “cărvunari” și intitulat “Cererile cele mai însemnătoare ce se fac din partea obștei Moldaviei ... spre a sluji pământestii ocârmuiri de temelie”.

Acest proiect a prevăzut următoarele instanțe de judecată:

I. Ispravnicii împreună cu un judecător.

Judecata trebuia începută în primă instanță, la judecătoria ținutului unde se afla obiectul cauzei sau persoana fizică chemată în judecată. Această dispoziție avea drept scop suprimarea privilegiilor acordate boierilor mari de a fi judecați, în primă instanță, de instanțe judecătorești ierarhic superioare.

Ispravnicii, fără participarea judecătorului, erau competenți să judece doar cauzele referitoare la încasarea birurilor, economia recoltelor sau buna desfășurare a activității târgurilor.

În capitala Moldovei, la Iași, proiectul prevedea existența unui tribunal al agiei în componența căruia intrau aga și un judecător.

II. Instanța de apel în materie criminală (penală) era în concepția proiectului boierilor secundari, tribunalul penal, considerat ca primă instanță de codul domnitorului M. Șuțu, adică tribunalul criminalicesc din Iași, compus din cinci boieri de orice rang.

⁴¹⁾ Hotărârile întărite de doi domni și judecățile cercetate de trei domni nu mai pot fi atacate – Codul Caragea (VI, cap. 4, art. 9; art. 10).

Proiectul prevedea în materie civilă o instanță specială de apel, care să înlocuiască judecata veliților boieri, compus din cinci boieri de rangul al doilea.

În privința datei înfățișării la apel acesta urma să fie fixată de prima instanță, ca urmare a manifestării nemulțumirii în privința hotărârii pronunțate la fond, de oricare dintre părți.

III. A treia instanță urma să fie în locul vechiului divan domnesc, divanul întâi, compus din cinci boieri de rangul întâi și doi boieri din fruntea celor de rangul al doilea.

Această instanță era exclusiv o instanță de casare care urma să aibă în vedere doar conținutul actului de dispoziție al instanțelor inferioare.

Proiectul cărvunarilor mai prevedea, ca și legiuirea lui Alexandru Ipsilanti, condicari, pe lângă judecătoriile de ținuturi și logofeți pe lângă celelalte instanțe, precum și cancelarii ale judecătorilor, cu logofeți însărcinați cu evidența și conservarea dosarelor.

Atribuțiile și prerogativele Domnitorului Moldovei urmau să fie substanțial reduse.

Practic aceste prerogative erau menținute în situația în care între instanța de apel și instanța de casare exista un dezacord referitor la soluționarea pricinii.

Art. 34 din Constituția “Cărvunarilor” din 13 septembrie 1822:

“... Dacă însă de cuvinte de rezon a divanului întâi nu va fi vre-o nedumerire; iar fiind aceasta, atunci să facă iarăși raport la divanul întâi, trimițându-i și actul tot precum a fost și, divanul ori îl va întări, ori prin înfățișare a Domnului, care poate să adune și sfatul obștesc spre mai desăvârșită deslegare a pricinei, va face obșteasca izbăvire și va da hotărâre...”⁴²⁾

Un al moment important în dezvoltarea principiilor

⁴²⁾ Constituția “Cărvunarilor” în Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente, 1741-1991, Ed. Lumina Lex, 1998, autor Conf. dr. Cristian Ionescu, București.

moderne ale organizării judecătorești îl reprezintă Proiectul de constituție, elaborat de marele logofăt Dimitrie Sturza, în Moldova.

Potrivit acestui proiect, puterea executivă urma să fie separată de puterea judecătorească.

Puterea judecătorească era încredințată divanului pravilnicesc, compus din 15 boieri mari, care erau numiți pe viață.

În concepția inițiatorului proiectului, în Moldova, instanțele judecătorești urmau să fie organizate pe sistemul dublului grad de jurisdicție, respectiv:

- un tribunal alcătuit din trei judecători, aleși de boierii fiecărui ținut și
- divanul pravilnicesc, cu reședința la Iași.

Cu excepția celor două proiecte menționate precizăm că în anul 1827 s-a convenit un aranjament între domnitorul Moldovei Ioniță Sandu Sturza (1822-1828) și marea boierime care a consfințit privilegiul boierilor de orice treaptă de a fi judecați, în primă instanță, de Divanul veliților boieri.

Totuși acest act, deși a avut un caracter retrograd, a introdus în Moldova instituția autorității lucrului judecat.

O sentință pronunțată de Domn în divan, împreună cu mitropolitul, boierii mari și cu divanul veliților căpăta autoritate de lucru judecat sau după expresia utilizată în act “săvârșea totul în veci”.

Cristalizarea principiilor generale ale organizării judecătorești în perioada 1750 – 1832 precum și instituirea în formă incipientă a separației puterilor în stat și a independenței judecătorilor reprezintă o consecință a intenției manifestată de marea boierime în privința limitării puterii domnești.

§.1. Regulamentele Organice. Convenția de la Paris. Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris.

Regulamentele Organice reprezintă practic prima lege fundamentală de organizare a Țărilor Române – Moldova și

Muntenia – care au schimbat caracterul formei de stat și au favorizat trecerea lentă de la feudalism la capitalism, după modelul prusac, adică prin aplicarea noilor principii cu prioritate în favoarea claselor dominante.

Cele două regulamente organice au limitat prerogativele domnești și au precizat organele de conducere al fiecărui stat, în acord cu principiul separației puterilor în stat. Deși mai păstrează destule atribuții din cele anterioare, domnitorii Țărilor Române nu mai pot fi considerați, odată cu intrarea în vigoare a regulamentelor organice, monarhi absoluți.

De principiu, domnitorul trebuie să guverneze în conformitate cu legea, voința acestuia nu mai este considerată lege și pe cale de consecință țara și veniturile ei nu mai constituie proprietatea domnului.

Apreciem că sub regimul Regulamentelor Organice forma de stat a Țărilor Române s-a apropiat de monarhia constituțională.

Cu privire la organizarea judecătorească Regulamentele Organice prevedeau că puterea judecătorească este separată de puterea „ocârmuitoare”, motivând că aceasta este “de neapărată trebuință pentru buna orânduială în pricini de judecată și pentru paza dreptăților particularilor”.

S-a prevăzut în Regulamentele Organice principiul inamovibilității judecătorilor, care însă a fost introdus doar parțial și pe termen limitat.

Costache Conachi, purtătorul de cuvânt al protipendadei Moldovei împotriva amestecului domnului la judecată, membrul al Comitetului format pentru elaborarea Regulamentului Organic al Țării Moldovei s-a declarat împotriva inamovibilității tuturor judecătorilor, inclusiv a celor de la instanța supremă. În opinia sa judecătorii urmau să fie numiți în funcție pe o perioadă de zece ani, căci în acest fel nu vor fi “sub veșnica apărare despre pretențiile ce ar avea lumea asupra lor și pentru că ar lăsa perspective de înaintare Moldovenilor vrednici...prin câștigarea cunoștințelor și

învățăturilor trebuincioase la acest loc.”

Îmbunătățirile de substanță aduse de Regulamentele Organice, în ambele principate, privesc organizarea ierarhică a instanțelor și specializarea acestora.

Din acest punct de vedere prima instanță de judecată o formau **tribunalele sătești** de împăciuire, alcătuite din preot împreună cu trei jurați, câte unul din fiecare categorie țărănească (frunțași, mijlocași și codași), care erau competente să judece litigiile dintre țărani. În situația în care părțile nu se împăcau se puteau adresa tribunalelor județene (ținutale). Litigiile dintre țărani (indiferent din categoria din care făcea parte) și boieri nu erau de competența acestor instanțe.

Ispravnicii județelor sau ai ținuturilor și zapcii plășilor sau ai ocoalelor erau funcționari administrativi care mai păstrau atribuții judecătorești în pricini de poliție (sanctionate cu pedepse până la 3 zile de închisoare și până la 50 de lovături), cauze fiscale sau abateri de serviciu săvârșite de slujbași.

Ispravnicii județelor sau ai ținuturilor erau competenți să judece plângerile formulate de boieri împotriva țăranilor clăcași.

Tribunalele poliției îndreptătoare cu sediul în Iași și la București, erau tribunale administrative care au preluat competența spătăriei și agiei care au fost desființate.

Tribunalele județene și tribunalele ținutale – în Țara Românească și respectiv în Moldova erau instanțe speciale și funcționau în locul vechilor ispravnici judecători.

Aceste instanțe erau compuse din: un președinte, doi membri și un procuror. Ele aveau competență generală în materie civilă, comercială și corecțională.

Când se judecau litigiile de natură comercială, în compunerea tribunalului intrau doi negustori. Plângerile țăranilor clăcași împotriva boierilor se judecau de tribunalele județene (ținutale).

Aceste instanțe erau competente din punct de vedere material să soluționeze procesele civile până la valoarea de

1.500 lei, împotriva hotărârilor putându-se exercita calea de atac a apelului la divanurile judecătorești.

Divanurile judecătorești funcționau la Iași, București și Craiova, având fiecare câte o **secție civilă** și o **secție criminală**. La Iași în locul secției criminale funcționa un Tribunal al pricinilor criminalicești.

Ulterior s-au înființat mai multe secții civile ca urmare a volumului mare al dosarelor aflate pe rol.

Divanurile judecătorești judecau în primă instanță și respectiv ca instanță de apel în materie civilă.

Competența după materie, în primă și ultimă instanță, revenea divanurilor judecătorești în cadrul litigiilor civile în care se afirmau pretenții până la cuantumul de 5.000 lei.

Peste această valoare, judecau cu drept de apel în termen de o lună, cale de atac care putea fi exercitată la Înalțul Divan.

Divanurile judecătorești erau constituite din complete de judecată alcătuite din: un președinte, patru asesori și un procuror.

Tribunalele apelative de comerț erau instanțe specializate în materie comercială. Funcționau astfel de instanțe la București și la Iași.

În Moldova, tribunalul apelativ de comerț a fost mutat în anul 1833 de la Iași la Galați.

Art. 335 din Regulamentul Organic prevedea faptele de comerț care intrau în competența acestor instanțe: vânzările de mărfuri, întreprinderile de manufacturi, de comision și de transport, vasele de navigație, cambia ș.a.

Tribunalele apelative de comerț aveau același compunere ca și divanurile judecătorești cu particularitatea că, în mod obligatoriu, trei dintre asesori erau aleși dintre negustori.

Înalțul divan funcționa la Iași și la București.

Judeca toate cauzele în ultimă instanță, venite în apel de la divanurile judecătorești. Erau compuse din: un președinte (în Țara Românească era de drept președinte Marele Ban), patru membri numiți de domn și trei aleși de Obişnuita obştească

adunare.

Art. 281 din Regulamentul Organic prevedea că membrii Înalțului Divan sunt aleși dintre boierii proprietari de moșii pe termen de trei ani, iar pe timpul executării mandatului aceștia se bucură de inamovibilitate.

Divanul domnesc în Moldova era astfel denumit deoarece era prezidat de către domn. Judeca în cazurile de rea aplicare a legii de către celelalte instanțe, când decizia Înalțului divan nu era dată cu unanimitate de voturi sau când această decizie contrazicea jurisprudența statornicită anterior într-o anumită materie.

În anul 1833 Divanul domnesc a fost contopit cu Înalțul divan sub denumirea de **Divan domnesc**, prezidat de către domn, ceea ce a însemnat o creștere a amestecului divanului și implicit a domnitorului în afacerile judecătorești și deci un regres în aplicarea principiului separației puterilor în stat.

În Țara Românească aceeași competență atribuită Divanului domnesc în Moldova o avea **Înalta curte de revizie**, căreia domnul îi trimitea spre judecare cauzele, fără să aibă atribuțiile judecătorești cu care era investit domnul Moldovei. În compunerea Înaltei curți de revizie intrau nouă membri din Înalțul divan sau din Divanul judecătoresc.

Pentru corecta interpretare a legilor de către instanțele de judecată au fost numiți pe lângă domnitorii Principatelor, **legiști ai statului**. În situația în care legea era obscură sau în lipsa reglementării legale, domnitorul avea obligația să se adreseze Obșnuitei obștești adunări pentru ca aceasta să procedeze la interpretarea legală a textului sau eventual să complinească lipsa prin adoptarea unei norme juridice.

La data de 14 noiembrie 1857, s-au formulat plângeri în Divanul ad-hoc al Moldovei prin care s-a cerut independența puterii judecătorești în raport cu puterea executivă.

Sistemul cercetării sentințelor judecătorești de către domn a fost considerat abuziv și de către diplomații statelor străine acreditați la Iași și aceste aspecte au făcut obiectul unui

memoriu adresat marilor puteri, în anul 1858.

Conferința celor șapte mari puteri întrunită la Paris, în lunile mai-august 1858, stabilea, printr-o convenție, pe baza cererilor formulate de adunarea ad-hoc, statutul intern și internațional al Principatelor.

Din punct de vedere politic s-a nesocotit voința românilor de a se constitui într-un stat unitar, conferința dispunând organizarea unei uniuni statale sub denumirea de “Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești”.

Principatele Unite, menținute sub suzeranitatea Porții Otomane, aveau o autonomie garantată “colectiv” de cele șapte puteri (Imperiul Otoman, Imperiul Țarist, Imperiul Habsburgic, Anglia, Franța, Prusia și Sardinia).

Convenția de la Paris din anul 1858 a dat satisfacția opiniei publice din Moldova prin adoptarea hotărârii de a înființa o Curte de Casație – Înalta Curte de Justiție și Casație a Principatelor Unite – cu sediul la Focșani, care reprezenta forul judecătoresc suprem al noului stat.

Prin înființarea Înaltei Curți de Justiție și Casație au fost reduse considerabil atribuțiile judecătorești ale domnitorului, care se limitau din punct de vedere practic la două situații: dreptul de grațiere și dreptul de amnistie în materie penală.

În aceeași perioadă, în Muntenia, hotărârile Înaltului Divan erau supuse domnitorului țării de către marele logofăt al dreptății (ministrul justiției).

Domnitorul era obligat să confirme hotărârile Înaltului Divan în ipoteza în care erau date cu unanimitate de voturi sau în ipoteza în care deși erau date cu majoritate, erau conforme cu sentințele ambelor instanțe inferioare. (Tribunalele județene respectiv Divanurile judecătorești).

Partea interesată putea cere domnului revizuirea cauzei judecate iar acesta trimitea pricina unei a patra instanțe de judecată, respectiv la Înalta Curte de Revizie compusă din: marele logofăt al dreptății, membrii Înaltului Divan, președinții tribunalelor din București, cu excepția celui care judecase

cauza. Hotărârea pronunțată de această instanță obliga pe domnitor să o confirme.

Convenția de pace de la Paris dintre Puterile garante privind Principatele Române 7 / 19 august 1858

“Art. 38. Se va înființa o înaltă Curte de justiție și casațiune, comună ambelor principate. Ea va rezida la Focșani. Se va regula printr-o lege constituirea ei. Membrii săi vor fi inamovibili.

Art. 39. Hotărârile date de Curți și Tribunale în ambele principate vor merge exclusiv la această Curte de casațiune.

Art. 40. Ea va exercita un drept de cenzură și de disciplină asupra Curților apelative și tribunalelor.

Ea va avea drept de jurisdicțiune exclusivă asupra însuși membrilor ei, în materii penale.

Art. 41. Ca Înaltă Curte de justiție ea va judeca urmărirea cari vor fi provocate în contra miniștrilor de către Domn sau de către adunare și va judeca fără apel.”⁴³⁾

În perioada domniei lui A.I.I. Cuza au fost elaborate două proiecte de Constituții.

Primul proiect a fost elaborat de Comisia Centrală de la Focșani în ședința din data de 9 / 21.10.1859 și s-a intitulat “Proiect de Constituțiune a Principatelor Unite Moldavia și Țara Românească”.

Cap. VI al Proiectului de Constituție a fost intitulat “Despre Puterea judecătorească” și cuprinde dispozițiile din art. 96 – art. 114.

Referitor la **statutul judecătorilor** art. 99 alin. 4 prevedea că: “Membrii curții de Casațiune vor fi neamovibili chiar de la întocmirea ei.”

Art. 100 prevedea că: “... pentru membrii celorlalte Curți

⁴³⁾ Conf. univ. dr. Cristian Ionescu, Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741-1991, Ed. Lumina Lex, București, 1998, pag. 255.

și Tribunale o lege specială va hotărâ condițiunile de admisibilitate și de înaintare în magistratură, luând de bază aplicarea progresivă a principiului neamovibilității”.

Art. 101 stabilea că: “Curtea de Casațiune, în acord cu Comisiunea Centrală, va hotărî când trebuie să înceapă a se aplica în toată puterea ca principiul neamovibilității în magistratură. Aceasta se va face prin o anume lege. Atuncea și judecătorii celorlalte instanții se vor numi pe viață; și un judecător nu va putea fi dat afară din serviciu, nici suspendat din funcțiunile sale decât numai după o hotărâre judecătorească.

Până atuncea judecătorii pot fi schimbați de Domn dacă se ridică în contra lor un caz de nemoralitate sau de necapacitate din partea Curții de Apel sau din partea Curții de Casațiune; iar asupra curților de apel din partea Curții de Casațiune.”¹⁾

Potrivit proiectului menționat judecătorii Înaltei Curți de Justiție și Casație a Principatelor Unite au dobândit inamovibilitatea din momentul numirii în funcție.

Referitor la ceilalți judecători, proiectul a consacrat principiul inamovibilității care urma să fie aplicat progresiv de către Înalta Curte de Justiție și Casație de comun acord cu Comisia Centrală.

Unul din efectele inamovibilității îl constituia **numirea pe viață** a judecătorilor și totodată se preciza că aceștia nu vor putea fi înlăturați din magistratură sau suspendați din funcție decât în baza unei hotărâri judecătorești rămasă definitivă.

Până la aplicarea integrală a principiului inamovibilității cu privire la toate categoriile de judecători cu excepția celor de la Înalta Curte de Justiție și Casație, fiind amovibili, puteau fi înlăturați din magistratură de către domn.

Se observă că deși amovibili potrivit proiectului de Constituție, judecătorii erau îndepărtați din funcția deținută

¹⁾ Conf. univ. dr. Cristian Ionescu, Op. citate, pag. 292-293

prin Decret al șefului statului fără intervenția ministrului de resort.

Art. 101 alin. final prevedea că: “mutarea unui judecător de la un tribunal la altul nu poate avea loc decât printr-o nouă numire, fiind cu a sa învoire.”

Deci, transferarea judecătorilor în funcțiile din magistratură, se putea realiza, definitiv sau temporar, în mod exclusiv cu acordul prealabil al judecătorului în cauză.

Al doilea proiect de Constituție a fost elaborat din inițiativa Domnitorului Alexandru Ioan Cuza la data de 30 iulie / 11 august 1863.

Acest proiect nu prevedea nici o dispoziție cu privire la puterea judecătorească.

Având în vedere dispozițiile art. 66 din proiect potrivit cărora: Dispozițiunile Convențiunei (de la Paris) „care nu sunt contra Constituțiunii de față rămân în vigoare până când nu se vor abroga prin drumul legal.”

Deci în ipoteza în care acest proiect ar fi intrat în vigoare, organizarea și funcționarea puterii judecătorești precum și statutul judecătorilor urmau să fie reglementate, în continuare, de dispozițiile cuprinse în Convenția de la Paris din anul 1859.

În urma loviturii de stat care a condus la dizolvarea Adunării (2 Mai 1864) domnitorul Al.I. Cuza a organizat un plebiscit pentru aprobarea unei noi Constituții, care a fost un act eminent românesc – **Statutul Dezvoltărilor al Convenției de la Paris.**

Deși în textul noii Constituții se prevedea că: “Convențiunea încheiată la Paris în 7 / 19 august 1858, între Curtea suzerană și între Puterile garante autonomiei Principatelor Unite, este și rămâne legea fundamentală a României”, practic convenția a fost înlăturată, stăvilind drumul instaurării unui regim de tutelă al marilor puteri europene.

Act excepțional de important în privința organizării politice a României moderne, Statutul Dezvoltărilor al Convenției de la Paris, adoptat în anul 1864, a cuprins

prevederi referitoare la organizarea și exercitarea puterilor legislativă și executivă.

În privința puterii judecătorești precizăm că această lege fundamentală a instituit un organ juridic nou – **Consiliul de Stat**, care va avea ca principală atribuție inițiativa legislativă, pe care o exercită împreună cu șeful statului.

Printre legile importante adoptate în perioada 1859-1866 și care interesează în mod deosebit organizarea judecătorească în Principatele-Unite, este legea de înființare a Curții de Casație și Justiție, sancționată la 24 ianuarie 1861, care prevedea că instanța supremă este compusă din **trei secții**: o secție a reclamațiilor, o secție pentru afaceri civile și o secție pentru afaceri penale.

Legea prevedea că această instanță era “una singură pentru întregul Stat al Principatelor Unite – Moldova și Țara Românească”.

§ 2. Constituția din anul 1866 și Constituția din anul 1923

Constituția din anul 1866 a fost decretată, sancționată și publicată în Monitorul Oficial la data de 01.07.1866⁴⁴⁾.

Titlul III al Constituției din anul 1866 intitulat “Despre puterile Statului”, include cap. IV care purta titulatura “Despre puterea judecătorească”.

Acestui capitol i-au fost alocate două articole: art. 104: „Nici o jurisdicțiune nu se poate înființa, decât numai în puterea unei anumite legi.

Comisiuni și tribunale extraordinare nu se pot crea sub nici un fel de numire și sub nici un fel de cuvânt.

Pentru întreg Statul Român este o singură Curte de casațiune.”

Art. 105 (modificat prin Legea din 8 iunie 1884).

Juriul este statornicit în toate materiile criminale și pentru

⁴⁴⁾ Constituția din 1 iulie 1866 a fost modificată prin legile din 13 octombrie 1879 și 8 iunie 1884.

delictele politice și de presă.

Acțiune pentru daune interese rezultând din fapte și delikte de presă, nu se poate intenta decât înaintea aceleiași jurisdicțiuni. Numai comisiunea juraților va judeca și pronunța asupra daunelor și asupra cuantumului lor”.

Dezvoltarea principiilor constituționale a fost realizată prin Legea pentru organizarea judecătorească, adoptată la data de 4 iulie 1865 și sancționată prin decretul nr. 982 / 04.07.1865, promulgată și publicată la data de 09.07.1865.⁴⁵⁾

Art. 1 din Legea pentru organizarea judecătorească din 1865 prevedea că: “Justiția se dă în numele Domnului”. Ulterior potrivit modificărilor aduse prin legea din anul 1890, s-a statuat că justiția se împarte în numele legii. Această modificare s-a întemeiat pe dispozițiile Constituției din anul 1866, care a proclamat principiul descentralizării administrative și al independenței comunale.

Art. 3 din Legea pentru organizarea judecătorească din anul 1865, enumera instanțele judecătorești care erau: judecătoriile de plasă, Tribunalele județene, Curțile de Apel, Curțile de Jurați în materie criminală și Curtea de Casație.

Ca urmare a nominalizării realizată prin art. 3 din lege, în mod tacit (implicit) au fost desființate judecătoriile de împăciuire (sătești), dar acestea au fost reînființate, în anul 1879.

Judecătoriile de împăciuire sătești se compuneau din primarul comunei, în calitate de președinte și doi jurați aleși de locuitorii comunei respective. Atribuțiile de grefier erau îndeplinite de notarul comunei.

Judecătoriile sătești judecau cu drept de apel la judecătorul de ocol toate cauzele, (forme de prigonire, asuprire, persecuții, împilare, oprimare), săvârșite pe raza comunei,

⁴⁵⁾ Legea pentru organizarea judecătorească din 04.07.1865 a suferit modificări la: 16.07.1868; 12.03.1870; 12.11.1871. Aceasta și-a produs efectele până la intrarea în vigoare a legii din 1 septembrie 1890.

indiferent de cauza din care ar fi izvorât.

Erau de asemenea, competente să judece acțiunile în pretenții al căror obiect nu depășea 50 lei capital și dobânzi sau care aveau ca obiect bunuri mobile sau debite (creanțe) de orice fel care se judecau în primă și ultimă instanță.

Ulterior aceste instanțe au fost desființate și reînființate prin Legea judecătoriilor de pace din 1 iunie 1896, pentru a fi definitiv desființate prin Legea judecătoriilor de pace din 30 decembrie 1907.

Ca urmare a desființării judecătoriilor satești, legiuitorul a creat instituția **ambulanței judecătorești**, prin care judecătorul de ocol era obligat, cel puțin de două ori pe lună, să se deplaseze în comunele rurale din circumscripția lui pentru a judeca la sediul primăriei cauzele ivite între săteni. După primul război mondial datorită greutății întâmpinate în procurarea mijloacelor de transport dispozițiile referitoare la instituția judecătorului ambulant au căzut în desuetudine.

Judecătoriile de plasă se înființau în fiecare plasă sau ocol (subdiviziuni ale județului).

Judecătorii de plasă se împărțeau în trei clase:

- clasa I – cuprindea judecătoriile din orașele: Iași, București, Craiova, Galați, Brăila, Focșani, Botoșani, Giurgiu, Ismail, Ploiești, Bârlad și Turnu – Severin.

- clasa a II-a cuprindea judecătoriile înființate în celelalte orașe, reședințe de județ.

- clasa a III-a era alcătuită din judecătoriile rurale care au funcționat până în anul 1875, deoarece au fost suprimate aceste instanțe, prin Legea din 17 mai 1875. Atribuțiile acestor instanțe desființate au fost preluate, în mod temporar, de exponenții puterii executive (subprefecți).

Competența judecătoriilor a fost legiferată prin Codul de procedură civilă (art. 1 - 53) și a fost modificată succesiv prin legile de organizare a judecătoriilor de ocoale din anii: 1879, 1894, 1896 și 1908.

Tribunalele județene funcționau în fiecare capitală de județ, raza lor teritorială confundându-se cu aceea a județului

(art. 17 din Lege).

Exista și o excepție cu privire la județele din sudul Basarabiei alipite la 1856; Tribunalul Ismail, cuprindea în raza sa teritorială, județele Ismail și Bolgrad.

Fiecare tribunal era compus din una sau mai multe secții. Astfel, Tribunalul Ilfov avea 5 secții: una corecțională, trei secții civile și una comercială și de notariat. Prin Legea din 17 aprilie 1868 la acest tribunal a mai fost creată o secție corecțională.

Tribunalul Iași avea în componență patru secții: una corecțională și trei civile.

Tribunalul Craiova avea în componență trei secții: una corecțională și două civile.

Tribunalele Galați și Ploiești aveau fiecare câte două secții: una corecțională și una civilă.

Toate celelalte tribunale aveau o singură secție, mixtă, corecțională și civilă.

Legea pentru organizarea judecătorească mai prevedea înființarea **Curților de Apel**, care erau în număr de patru: Curtea de Apel București, Curtea de Apel Iași, Curtea de Apel Craiova și Curtea de Apel Focșani.

În anul 1890 Curtea de Apel de la Focșani a fost mutată la Galați.

În urma alipirii Dobrogei la Statul Român (1878), a fost înființată a cincea Curte de Apel cu sediul la Constanța, în anul 1914.

Și Curțile de Apel erau organizate pe secții. Curtea de Apel București era alcătuită din trei secții. Curțile de Apel din Iași, Focșani (ulterior Galați) și Craiova, aveau două secții, iar Curtea de Apel din Constanța avea în componență o singură secție.

Competența Curților de Apel era stabilită prin dispozițiile Codului de procedură civilă.

Curțile cu Jurați au fost instituite pe lângă fiecare Curte de Apel, pentru aplicarea dispozițiilor Codului de procedură penală referitoare la procedura de judecată a crimelor.

Ulterior, prin legea din 12 iulie 1868 pentru organizarea Curților cu Jurați, ca urmare a modificării art. 246 Cod procedură penală, au fost înființate Curți cu Jurați pe lângă Tribunale. Curtea cu Jurați era competentă să judece cauzele criminale și delictelor de presă și cele politice (art. 24 modificat prin Legea din 08.06.1884 din Constituția de la 1866). Aceasta era compusă dintr-un consilier de Curte de Apel, în calitate de președinte, doi judecători de Tribunal, în calitate de membri și 12 jurați trași la sorți.

Durata sesiunilor Curților cu Jurați era determinată prin Regulamentul adoptat la data de 16 iulie 1868.

Cea mai importantă reglementare a legii de organizare judecătorească din anul 1865 este cea referitoare la inamovibilitatea judecătorilor.

Art. 103 din lege prevedea că președinții și consilierii de la Curtea de Casație și de la Curțile de Apel erau, de drept, inamovibili.

Legea prevedea că inamovibilitatea președinților și judecătorilor de la tribunale urma să se adopte prin lege specială.

Prin Legea de organizare judecătorească din 24.03.1909 a fost acordată inamovibilitatea și membrilor tribunalelor și a judecătorilor de ocoale.

La 1 septembrie 1890 a intrat în vigoare o nouă lege de organizare judecătorească care a comportat mai multe modificări.⁴⁶¹⁾

Această lege recunoștea un drept de priveghere și un drept de disciplină asupra corpului judecătoresc.

Dreptul de priveghere se materializează în prerogativa de a trimite înaintea Tribunalelor disciplinare un membru al corpului judecătoresc.

Dreptul de disciplină conferea aptitudinea de a pronunța o sancțiune împotriva unui judecător.

⁴⁶¹⁾ În anii: 1891; 1892; 1896; 1900; 1901; 1902; 1903 și 1905.

În baza art. 111 din legea menționată ministrul justiției avea dreptul de privilegere asupra membrilor corpului judecătoresc.

Ministrul justiției avea dreptul de disciplină asupra judecătorilor amovibili, asupra membrilor Ministerului Public și asupra funcționarilor auxiliari ai Justiției.

Ministerul justiției poseda dreptul de **disciplină și asupra judecătorilor inamovibili**, cărora le putea aplica sancțiunile disciplinare referitoare la **prevenire și mustrare**. (art. 124 din Legea de organizare judecătorească din 1.09.1890).

Legea de organizare judecătorească din anul 1909 recunoștea, prin dispozițiile cuprinse în art. 168, un drept de privilegere și un drept de disciplină asupra corpului judecătoresc.

Art. 169 preciza că ministrul justiției avea dreptul de privilegere asupra membrilor întregului corp judecătoresc. Acesta exercita această prerogativă, fie în mod direct fie prin inspectorii judecătorești sau prin delegație dată oricărui alt magistrat.

În baza dreptului de privilegere, ministrul justiției avea dreptul de a trimite pe judecătorii inamovibili în judecata disciplinară a Consiliului Superior al Magistraturii sau a Curții disciplinare.

Art. 173 din lege preciza că ministrul justiției avea “dreptul de disciplină asupra magistraților amovibili și asupra funcționarilor auxiliari ai justiției”.

Legea de organizare judecătorească din anul 1909 recunoștea și președinților Curților de Apel un drept de control bazat pe o disciplină ierarhică asupra judecătorilor de la Tribunalele din circumscripția teritorială a Curții de Apel.

Același drept era recunoscut și președinților de Tribunale asupra judecătorilor de ocol din circumscripțiile teritoriale ale fiecărui tribunal.

În cazul săvârșirii unei abateri de la îndatoririle profesionale, șeful ierarhic deschidea acțiunea disciplinară

împotriva celui acuzat, acțiune care se judeca în Camera de Consiliu, iar hotărârea se comunica ministrului justiției spre confirmare și aducere la îndeplinire.

Legea pentru organizare judecătorească din anul 1909 a prevăzut și incompatibilități pentru judecători: de a face acte de comerț, de a reprezenta părțile în proces, de a fi judecați în afacerile lor personale de către judecătorii de la instanțele la care își desfășurau activitatea (unde erau numiți și funcționau în mod efectiv).

După ce printr-o lege publicată la 29.12.1864 în scopul asigurării solemnității ședințelor de judecată, judecătorii au fost obligați ca în timpul judecății să poarte uniformă, legea din 1 septembrie 1890 prevedea că numirile în funcția de judecători nu se puteau face decât dintre persoanele care obținuseră titlul de Licențiat în Drept.

Spre deosebire de legea de organizare judecătorească din 1865, legea din 1890 prevedea că pentru judecarea abaterilor disciplinare ale magistraților s-a instituit Tribunalul disciplinar la nivelul Curții de Casație pentru judecătorii inamovibili, urmând ca judecătorii amovibili să fie judecați disciplinar de Tribunalele disciplinare constituie pe lângă Curți de Apel.

Legea de organizare judecătorească din anul 1909 a consacrat noi reglementări în raport cu legea din 1865.

Astfel, a fost instituit examenul de capacitate, ca mijloc de selecționare a acestora și au fost creați inspectorii judecătorești. Totodată legea a înființat Consiliul Superior al Magistraturii.

A fost instituită ordinea ierarhică în care judecătorii urmau să se prezinte la ceremoniile publice și a fost consacrată legislativ ierarhia în corpul magistraților.

Inspectorii judecătorești erau delegați de către Ministerul Justiției dintre consilierii Curților de Apel. Aceștia aveau drept de control și supraveghere asupra judecătorilor de tribunale și de ocoale din circumscripția teritorială a Curții de Apel.

Pentru supravegherea și exercitarea controlului asupra consilierilor de la Curțile de Apel, erau delegați inspectori

judecătorești dintre membrii (consilierii) Curții de Casație.

* *

*

După primul război mondial s-a remarcat din partea autorităților statului strădania de unificare, în general, a întregii legislații aplicabile pe întreg teritoriul României Mari, inclusiv a legislației referitoare la organizarea puterii judecătorești.

La data de 29 martie 1923 a fost publicată o nouă Constituție, în Monitorul Oficial nr. 282 / 29.03.1923.⁴⁷⁾

În cadrul titlului III, intitulat “Despre puterile Statului” este înserat cap. IV denumit “Despre puterea judecătorească”, capitol căruia i-au fost alocate art. 101 – 107 din Constituție. Această Constituție reprezintă o modificare și completare a Constituției din anul 1866.

Sub aspectul statutului judecătorilor și a organizării instituțiilor puterii judecătorești precizăm că a fost sancționată o nouă lege pentru organizare judecătorească prin decretul regal nr. 2110 / 25 iunie 1924, care a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 136 / 26.06.1924. Această lege a fost completată prin legea sancționată prin decretul regal nr. 1207 / 13.04.1925 și publicată în Monitorul Oficial nr. 81 / 14.04.1925, precum și prin legea modificatoare din 28.11.1925.

Legea pentru organizarea judecătorească din 1924 a înlocuit vechea lege din 24.03.1909 aplicabilă în vechiul regat și decretul-lege din 09.10.1919 referitor la organizarea judecătorească din Basarabia.

În art. 1 legea unificatoare enunță instanțele judecătorești, în calitatea lor de organe ale puterii judecătorești: Judecătoriile, Tribunalele, Curțile de Apel, Curțile cu Jurați și Înalta Curte de Casație și Justiție.

⁴⁷⁾ Constituția a fost sancționată prin Decret-Regal la data de 28.03.1923. Ea a fost redactată după modelul Constituției Regatului Belgian din 25.02.1885.

*. Art. 3 din lege prevedea că **judecătoriile** erau de trei categorii: urbane, rurale și mixte, în raport de caracterul comunelor care corespundeau circumscripțiilor acestora.

Circumscripțiile judecătorilor urmau să fie stabilite de Ministerul Justiției, cu avizul Consiliului Superior al Magistraturii și cu aprobarea Consiliului de Miniștri.

Competența judecătoriilor era reglementată prin legea judecătoriilor de pace. De regulă, judecata se desfășura la sediul judecătoriei.

*. **Tribunalele** – funcționau în fiecare capitală de județ cu una sau mai multe secții.

Exista și o excepție, în județul Severin unde funcționau două tribunale, respectiv unul cu sediul la Lugoj și altul cu sediul la Caransebeș.

La fiecare tribunal pe lângă numărul necesar de judecători de ședință existau un număr de judecători care prin delegație îndeplineau atribuții speciale, spre exemplu: judecător de instrucție, judecător sindic, judecător pentru tutele, judecător abilitat pentru a judeca infracțiunile săvârșite de minori.

Judecătorul de instrucție era delegat de ministrul justiției și se afla sub supravegherea procurorului general de pe lângă Curtea de Apel în privința atribuțiilor de poliție judiciară.

La tribunalul de minori putea fi numită asesoare a judecătorului o femeie de cel puțin 30 de ani care a condus cel puțin trei ani o societate de patronaj sau care era Licențiată în Drept și avea cel puțin un copil legitim. Numirea se realiza temporar, pe un termen de 2 ani iar asesoarea avea numai un vot consultativ.

*. **Curțile de Apel** – erau în număr de 12:

- București – cu 6 secții;
- Cluj și Timișoara – cu câte 3 secții;
- Brașov, Chișinău, Craiova, Galați, Iași și Oradea – cu câte 2 secții;
- Constanța și Târgu Mureș – cu câte 1 secție.

La Curtea de Apel București una dintre secții îndeplinea

funcția de Cameră de punere sub acuzare.

La fiecare Curte de Apel, la data de 15 septembrie, se desemnau trei consilieri care formau **Camera de punere sub acuzare**, cu excepția Curții de Apel București, la care această cameră constituia o secție distinctă.

*. **Curțile cu jurați** funcționau pe lângă fiecare tribunal competent a judeca în toate materiile criminale, delictelor politice și de presă, cu excepția cazurilor menționate de art. 26 din Constituția din 1923.

Art. 26 alin. 4 din Constituție prevedea că: “Delictelor de presă se judecă de jurați afară de cazurile aci statornicite, cari se vor judeca de tribunalele ordinare, potrivit dreptului comun:

a) Delictelor ce s-ar omite împotriva Suveranilor țării, Principelui Moștenitor, membrilor Familiei Regale și Dinastiei Șefilor Statelor Străine și reprezentanților lor;

b) Îndemnurile directe la omor și rebeliune în cazurile când nu au fost urmate se execuțiune;

c) Calomniile, injuriile, difamațiile aduse particularilor sau funcționarilor publici oricari ar fi, atinși în viața lor particulară sau în cinstea lor personală”.

În temeiul unei legi din anul 1931, în situația în care erau mai multe cauze în curs de judecată, Curtea cu Jurați se putea permanentiza pe o perioadă de un an.

Asesorii Curții cu Jurați erau trași la sorți de primul președinte al Tribunalului, dintre judecători, iar acuzarea era susținută de un membru al Curții de Apel sau de unul al parchetului tribunalului respectiv, pe baza delegației procurorului general.

*. **Înalta Curte de Casație și Justiție**, unică pentru întreg statul român, se situa în vârful piramidei sistemului jurisdicțional. Această instanță era compusă din: prim-președinte, trei președinți de secție și 51 de consilieri.

Înalta Curte de Casație și Justiție avea trei secții.

În secții reunite această instanță judeca cauzele politice și acuzațiile formulate împotriva membrilor Consiliului de Miniștri.

Înalta Curte de Casație și Justiție avea drept de jurisdicție exclusivă în privința membrilor care o compuneau, în materie penală.

Pe lângă Curtea de Casație și Justiție erau încadrați un număr de magistrați asistenți. Aceștia erau incluși în cadrul corpului judecătoresc și aveau grad de judecător de Tribunal sau de consilier de Curte de Apel.

Titlul VII al legii reglementa instituția inspectorilor judecătorești.

Inspekția Curților de Apel se realiza prin delegație de cel mult trei consilieri ai Înaltei Curți de Casație și Justiție.

Inspekția tribunalelor și a judecătoriilor se realiza prin intermediul a doi, trei consilieri ai Curții de Apel, în raza cărora se aflau respectivele instituții.

Titlul VIII (art. 61-66) reglementa instituția Consiliului Superior al Magistraturii.

Consiliul avea, în baza legii, următoarele atribuții:

- să își exprime opinia asupra confirmării, numirii și promovării judecătorilor inamovibili;
- să își dea avizul în situațiile în care era consultat de ministrul justiției;
- să îndeplinească orice altă atribuție stabilită de lege.

Consiliul Superior al Magistraturii era prezidat de ministrul justiției. În situația în care ministrul justiției nu participa la lucrări, președenția Consiliului se exercita de primul-președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție.

În ipoteza în care nici primul-președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție nu participa la ședință, Consiliul era prezidat de cel mai vechi președinte de secție al Curții de Casație și Justiție sau de consilierul cu rang, caracter și atribuții de președinte.

Legea pentru organizarea judecătorească din 25.06.1924 stabilea atribuțiile de selectare și modul de investire în cadrul corpului judecătoresc.

Condițiile generale pentru admiterea în magistratură, prevăzute de lege, erau:

- cetățenia română;
- exercițiul drepturilor civile și politice;
- serviciul militar satisfăcut.

Condițiile speciale pentru admiterea în corpul judecătorilor aveau în vedere vârsta candidatului, titlurile universitare obținute și promovarea examenului de capacitate.

Funcția de **ajutor de judecător** impunea întrunirea condițiilor generale.

Referitor la condițiile speciale, candidatul trebuie să aibă vârsta cuprinsă între 25 ani și maximum 32 de ani. De asemenea, candidatul trebuia să dețină titlul de Doctor în Drept, însă în lipsa unor persoane fizice care să posede acest titlu științific se admiteau și candidații Licențiați în Drept.

Cererile de numire în funcțiile de judecător erau adresate primului președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție.

Acestea erau examinate de o comisie compusă din: un președinte al Curții și doi consilieri de la aceeași instanță, desemnați la începutul fiecărui an de colegiul președințial.

Ministrul Justiției, proceda la numirea judecătorilor dintre candidații declarați admiși de comisie.

Stagiul judecătorilor era de un an și se finaliza cu examen de capacitate.

Pe perioada stagiului persoana fizică numită în funcție avea calitatea de ajutor de judecător.

Promovarea judecătorilor se realiza cu avizul conform al Consiliului Superior al Magistraturii. În această privință se excepta de la obținerea avizului conform în situația numirii primului – președinte și președinților Înaltei Curți de Casație și Justiție, precum și a procurorului general de la Înalta Curte de Casație și Justiție.

Potrivit art. 126 al legii, funcțiile judecătorești erau incompatibile cu funcțiile publice de orice natură, cu excepția funcțiilor didactice la Facultatea de Drept.

Judecătorii erau opriți să exercite ei înșiși, sub numele soțiilor lor sau prin persoană interpusă, acte de comerț.

Ei nu aveau dreptul să participe la conducerea sau

administrarea unei societăți comerciale sau civile.

Judecătorii nu puteau adera la acțiuni politice și nici nu aveau dreptul să ia parte la manifestări cu caracter politic.

Membrii corpului judecătoresc erau inamovibili, cu excepția supleanților, substituiților și ajutorilor de judecători, cărora li se garanta stabilitatea.

De altfel, art. 104 din Constituția din 1923 prevedea că “Judecătorii sunt inamovibili în condituinile speciale pe cari legea le va fixa”.

Disciplina judecătorească se manifesta (concretiza) printr-o **acțiune în priveghere** care presupunea dreptul de notare și control și printr-o **acțiune disciplinară** care avea drept scop aplicarea după forme prestabilite, a sancțiunii disciplinare.

Acțiunea de priveghere – aparținea ministrului justiției, care o putea exercita fie direct, fie prin intermediul inspectorilor judecătorești sau a șefilor ierarhici.

Acțiunea disciplinară se exercita exclusiv de ministrul justiției în cazul în care abaterile disciplinare erau săvârșite de judecătorii amovibili.

În cazul săvârșirii abaterilor disciplinare de către judecătorii inamovibili acțiunea disciplinară se exercita de comisiile disciplinare.

Împotriva judecătorilor inamovibili ministrul justiției avea dreptul de a-i sancționa pentru abaterile comise de la îndatoririle legate de exercițiul funcției.

Sancțiunile care puteau fi aplicate direct de ministrul de resort judecătorilor inamovibili erau: prevenirea sau mustrarea.

Orice altă sancțiune disciplinară nu putea fi aplicată judecătorilor inamovibili decât de comisiile disciplinare.

Această reglementare avea ca efect asigurarea independenței judecătorilor inamovibili în raport cu reprezentanții puterii executive.

*

*

*

În raport cu reglementările legale anterioare (legile de organizare judecătorească din anii: 1865, 1890 și 1909), legea de organizare judecătorească adoptată la data de 25 iunie 1924 reprezintă o etapă superioară în cristalizarea principiilor generale ale organizării judecătorești și a consolidării statutului judecătorului în România.

Prin determinarea concretă a condițiilor generale și speciale necesare pentru accederea la funcția de judecător, precum și a modului de investire în funcție, s-a creat posibilitatea instituirii unui corp judecătoresc de elită.

* *

*

În cele ce urmează, ne vom ocupa de consacrarea principiului independenței judecătorilor – prin studierea în ansamblu a statutului judecătorului – în perioada dictaturii regale și a dictaturii antonesciene.

§.3. Constituția din anul 1938. Actele din perioada septembrie 1940 – august 1944

Instaurarea regimului autoritar instituit de Regele Carol al II-lea s-a realizat prin intermediul a trei acte de valoare politico-juridică, adoptate în perioada 20.02.1938 – 27.02.1938.

Inițial, la data de 20 februarie 1938 regele a dat o proclamație prin care a prezentat poporului român noua Constituție prin care “se proclamă hotărât întăietatea Națiunii Române, care prin jertfele și credința sa a creat Statul nostru național.”

La data de 25 februarie 1938 a intrat în vigoare prin sancțiune regală legea pentru apărarea ordinii de stat, prin care erau dizolvate grupările politice care periclitaau ordinea publică și socială, în concepția noului regim instituit. Ulterior, la data de 31.03.1938 a intrat în vigoare un Decret – Lege pentru dizolvarea tuturor asociațiilor, grupărilor sau partidelor politice.

În sfârșit, actul cu valoarea politico-juridică cea mai însemnată pentru perioada respectivă îl reprezintă noua lege fundamentală - Constituția din data de 27 februarie 1938.

Titlul III al Constituției intitulat “Despre puterile Statului”, cuprindea cap. V consacrat puterii judecătorești (art. 73-78).

“Art. 73: Nici o jurisdicțiune nu se poate înființa decât în puterea unei legi.

Comisiuni și tribunale extraordinare nu se pot crea, sub nici o numire și nici un cuvânt, în vederea unor anume procese fie civile, fie penale sau în vederea judecării unor anume persoane.

Juriul se desființează.

Art. 74: Pentru întreg Statul Român există o singură Curte de Casație și Justiție; în secțiuni unite care are dreptul de a judeca constituționalitatea legilor și a declara inaplicabile pe acelea care sunt potrivnice Constituției. Judecata

inconstituționalității legilor se mărginește numai la cazul judecat.

Curtea de Casație și Justiție se va rosti asupra conflictelor de atribuțiuni.

Dreptul de recurs în casare este de ordin constituțional.

Art. 76: Judecătorii sunt inamovibili. Inamovibilitatea se va statornici printr-o lege specială care va interveni cel mai târziu în termen de șase luni de la promulgarea prezentei Constituții. În acest răstimp sancțiunile disciplinare se vor aplica prin Decret - Regal.

Art. 77: Justiția militară se organizează prin lege.

Ar. 78: Contenciosul administrativ este în căderea puterii judecătorești, potrivit legii speciale.

Puterea judecătorească nu are cădere să judece actele de guvernământ precum și actele de comandament cu caracter militar.”⁴⁸⁾

Deoarece Constituția de la 27 februarie 1938 a statornicit principiile generale pe baza cărora urmau să se organizeze și să funcționeze autoritățile statului, la data de 27 august 1938 a intrat în vigoare o nouă lege pentru organizarea judecătorească.

Art. 1 din lege enumera instituțiile puterii judecătorești: judecătoriile, tribunalele, Curțile de Apel și Înalta Curte de Casație și Justiție.

Hotărârile instanțelor judecătorești enumerate erau pronunțate în numele legii și erau executate în numele Regelui României.

*. **Judecătoriile** erau organizate pe două grade – judecătorii comunale și judecătorii de pace.

Judecătoriile de pace supravegheau și controlau personalul “încadrat” în judecătoriile comunale.

Judecătoriile comunale funcționau în fiecare comună rurală unde nu își avea reședința o judecătorie de pace.

Judecătoria comună judeca cu un complet de judecată

⁴⁸⁾ Conf.univ.dr. Cristian Ionescu, opere citate, pag. 601.

compus din: primarul comunei – în calitate de președinte – și doi membri desemnați de judecătorul de pace, la începutul fiecărui an judecătoresc, dintre foștii funcționari publici, preoți, învățători sau medici domiciliați în comuna respectivă.

Calitatea de grefier era îndeplinită de notarul comunei.

Membrii judecătoriei comunale nu erau incluși în corpul judecătoresc, iar notarul nu era considerat funcționar judecătoresc.

În privința competenței, judecătoriile comunale judecau, fără drept de apel, litigiile dintre locuitorii comunei privind creanțe, revendicări de bunuri mobile fungibile sau obligații de a face până la valoarea de 500 lei, inclusiv. Erau, de asemenea, competente să judece contravențiile constatate de autoritățile administrative, când sancțiunea prevăzută era pedeapsa amenzii de la 50 lei la 500 lei.

Judecătoriile comunale pronunțau hotărâri care se numeau **cărți de judecată**.

Împotriva acestor hotărâri judecătorești se putea exercita calea de atac a recursului, în termen de 10 zile, la judecătoria de pace.

Judecătoriile de pace erau după statutul comunelor care erau incluse în circumscripția lor, de trei feluri: judecătoria urbane, judecătoria rurale și judecătoria mixte.

*. **Tribunalele** – funcționau în fiecare capitală de județ, cu excepția **județului Severin** unde funcționau două tribunale: Tribunalul Lugoj și Tribunalul Caransebeș; a **județului Hunedoara**, unde funcționau trei tribunale: Tribunalul Brad, Tribunalul Deva și Tribunalul Hațeg și a județului Alba unde funcționau două tribunale: Tribunalul Alba și Tribunalul Abrud.

La începutul fiecărui an judecătoresc primul președinte al tribunalului delega pe judecătoria care urmau să îndeplinească atribuții specifice: judecător sindic, judecător de instrucție, judecător pentru tutele și curatele.

Cu privire la judecătorul de instrucție, acesta se afla sub

supravegherea procurorului general de pe lângă Curtea de Apel, în privința atribuțiilor exercitate pe linie de poliție judiciară.

***. Curțile de Apel** - erau alcătuite din două sau mai multe secții.

Curțile de Apel, cu excepția celei din București, aveau și câte o secție specială denumită “Secție criminală”. Curtea de Apel din București avea în alcătuire două “Secții criminale”.

Cu excepția Curții de Apel București, la fiecare Curte de Apel, ministrul justiției delega trei consilieri care formau **Camera de Acuzare**.

***. Înalta Curte de Casație și Justiție** – era unică pentru întreg statul român (art. 74 din Constituția din 1938, coroborat cu art. 48 din Legea pentru organizarea judecătorească din 27.08.1938). Ea era compusă din: primul președinte, patru președinți de secții și 68 de consilieri.

Cu privire la **statutul judecătorilor**, în art. 60 din lege se prevedea că erau considerați magistrați și făceau parte din corpul judecătoresc: judecătorii și ajutorii acestora, supleanții și judecătorii de tribunal, consilierii Curților de Apel și ai Înaltei Curți de Casație și Justiție, prim-președinții și președinții Înaltei Curți de Casație și Justiție, ai Curților de Apel și ai Tribunalelor.

Deși excede cercetarea noastră, precizăm că, erau considerați magistrați și membrii de orice grad ai Ministerului Public.

Legea prevedea și posibilitatea reprimirii în magistratură a foștilor magistrați (judecători și procurori – N.A.), dacă aceștia au promovat examenul de capacitate, dacă le-a fost acordată inamovibilitatea și dacă au trecut cel puțin trei ani de la data depunerii demisiei.

Practic, instituția reprimirii în magistratură se referea în mod exclusiv la magistrații care au demisionat din funcție din motive neimputabile. Aceasta deoarece foștii magistrați care au săvârșit abateri disciplinare și care în loc să fie sancționați

disciplinar și-au înaintat demisiile, nu puteau fi reprimiți în corpul magistraților.

Art. 96 din legea precizată prevedea că membrii corpului judecătoresc aflați în funcție la data intrării în vigoare a legii (27 august 1938), sunt și rămân inamovibili.

Coroborând dispoziția art. 96 din lege cu art. 76 din Constituție care prevedea că: "... inamovibilitatea se va statornici printr-o lege specială care va interveni în termen de șase luni ..." rezultă că judecătorii nu au beneficiat de garanția inamovibilității în perioada 27 februarie – 27 august 1938, adică exact șase luni, astfel cum a fost precizat în textul constituțional.

Pe această perioadă de timp inamovibilitatea judecătorilor a fost suspendată.

Ministrul Justiției, Victor Iamandi, preciza în "Expunerea de motive" prezentată, la data de 18 august 1938, în fața Consiliului de Miniștri că: "Inamovibilitatea judecătorilor este doar condiția esențială a unei funcționări normale și imparțiale a justiției. De tăria acestei garanții trebuie să se sfarme toate intervențiile interesate și trebuie să rămână zadarnică orice înjunctiune venită din afară".

Cu aceeași ocazie, este necesar să precizăm că ministrul justiției a atras atenția asupra consecințelor negative rezultate din înțelegerea eronată a inamovibilității.

"Inamovibilitatea magistraților noștri ajunsese să fie considerată drept un bun definitiv câștigat, iar funcționarea ei, spre cinstea și lauda ordinului judecătoresc, a fost în genere și multă vreme apreciată și elogiată. Trebuie însă să mărturisesc că, la mai mult de un deceniu, la început mai izolat și apoi cu tendințe de generalizare, în cazurile în care priveau ordinea și siguranța Statului și care erau deferite justiției, magistrații au alunecat treptat de pe linia obiectivității și intransigenței legale, manifestând o îngrijitoare toleranță iar uneori chiar o simpatie fățișă pentru acei care tulburau liniștea publică și pregăteau fără nici o grijă de sancțiuni, destrămarea și anarhizarea

societății. Am putea spune fără să exagerăm, că trecerea pe dinaintea Justiției ajunsese pentru infractorii din această categorie un stimulent în continuarea acțiunii dizolvante la care erau angajați, iar hotărârile de permanentă achitare, pe care le primeau de la judecători o periculoasă justificare a abaterilor grave ce le săvârșeau.”

În realitate se pregătea purificarea și sancționarea judecătorilor care nu s-au alăturat noii ordini instituite în stat, de către regimul autoritar.

Dreptul disciplinar consacrat de Legea pentru organizare judecătorească din 27 august 1938

Legea de organizare judecătorească a prevăzut într-un capitol, ansamblul normelor juridice care reglementau abaterile disciplinare.

Textele legale au prevăzut: infracțiunile disciplinare, pedepsele aplicabile, organele de anchetă și cele de judecată.

Partea a VI-a a legii, referitoare la “Dreptul disciplinar”, nu utiliza noțiunea de infracțiune în sensul pe care îl are astăzi în Dreptul Penal – de faptă care prezintă pericol social, săvârșită cu vinovăție și prevăzută de legea penală.

În “Dreptul disciplinar” prin noțiunea de infracțiune se desemna fiecare abatere disciplinară, cum ar fi de exemplu: domicilierea magistratului judecător într-o altă localitate decât unde profesează ori absențele de la serviciu, fără concediu, etc. Legea utiliza noțiunea de pedeapsă în sensul de sancțiune disciplinară. Pedepsele disciplinare prevăzute de legea pentru organizare judecătorească din 27 august 1938 erau: prevenirea, mustrarea, eliminarea temporară de la înaintare, suspendarea pe timp limitat, disponibilizarea și destituirea.

În textele legale era explicată fiecare sancțiune disciplinară în parte.

Spre exemplu, **prevenirea** – ca sancțiune disciplinară constă în încunoștințarea făcută magistratului materializată prin atragerea atenției asupra neglijenței sau abaterii comise și recomandarea de a nu mai repeta fapta. Sancțiunea disciplinară a prevenirii se aplica în scris în mod confidențial.

Judecătorii inamovibili nu puteau fi sancționați, în principiu, decât pe baza unei hotărâri pronunțată de o comisie de disciplină, cu excepția aplicării sancțiunilor disciplinare – prevenirea și mustrarea – care puteau fi aplicate în mod direct de ministrul justiției.

Art. 240 din Legea de organizare judecătorească prevedea că atunci când magistratul (judecătorul –N.A.) se

facea vinovat că a achitat “cu neîndoielnică rea credință sau dintr-o vădită eronată apreciere a faptelor”, pe infractorii care au încălcat legea de apărare a statului sau pe cei care au violat dispozițiile art. 323-326 din Codul penal, judecătorului i se aplică sancțiunea disciplinară (pedeapsa) prin Înalt Decret Regal, în urma întocmirii unui raport motivat al ministrului justiției.

Deci, în această ipoteză judecătorul nu mai era trimis înaintea unei comisii disciplinare în vederea judecării abaterii disciplinare și, eventual, a aplicării sancțiunii disciplinare.

Art. 323-326 din Codul penal erau incluse în Titlul VI – “Crime și delictе în contra liniștii publice”, capitolul III – “Ațâtări, instigări și alte delictе contra liniștii publice”.

Întrucât Constituția din 1938 a desființat Curțile cu Jurați, judecarea crimelor a trecut în competența instanțelor de drept comun, ceea ce a determinat, înființarea unor secții speciale în cadrul Curților de Apel.

Legea a interzis tuturor judecătorilor să colaboreze la publicații, cu excepția celor de specialitate sau a celor literare. A interzis judecătorilor prerogativa de a critica, în scris sau verbal, pe șefii ierarhici sau acele organe în a căror atribuții intra dreptul de a se pronunța asupra situației lor de membrii a corpului judecătoresc.

Ministrului Justiției i s-a conferit dreptul de a dispune direct suspendarea din funcție a judecătorului până în momentul în care comisia disciplinară pronunța o hotărâre definitivă.

Ministrul Justiției avea dreptul de a suspenda pe un judecător care, în urma raportului motivat al anchetatorului, se dovedea că a participat la o acțiune cu caracter politic.

Legea din anul 1938 a menținut dispozițiile referitoare la numirea femeilor, în calitate de asesoare, la tribunalele de minori.

* *

*

Prin Decretul Regal nr. 3051 din 05.09.1940 Generalul Ion Antonescu a fost numit președinte al Consiliului de Miniștri și fost însărcinat cu formarea noului guvern.

Prin Decretul Regal nr. 3052 din 05.09.1940 a fost suspendată Constituția promulgată la 27 februarie 1938 și au fost dizolvate Corpurile Legiuitoare, iar prin Decretul Regal nr. 3053 din 05.09.1940 a fost investit Generalul Ion Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri, cu depline puteri pentru conducerea statului român.

În urma rebeliunii legionare, la data de 15 februarie 1941 a fost publicat în Monitorul Oficial nr. 39, Decretul - Regal nr. 314 / 14.02.1941 pentru abrogarea Decretului – Regal nr. 3151 din 14 sept 1940, pentru crearea Statului Național Legionar.

Din punct de vedere politic la data de 22 iunie 1941, Generalul Ion Antonescu, conducătorul statului, a emis un ordin de zi către Armată¹⁾ prin care solicita ostașilor români să dezrobească Basarabia și partea de nord a Bucovinei, ocupate de sovietici la 28 iunie 1940.

După data de 6 septembrie 1940 nu s-au produs schimbări majore cu privire la organizarea și funcționarea instituțiilor puterii judecătorești.

Starea de asediu proclamată din perioada regimului autoritar al Regelui Carol al II-lea a fost transformată după rebeliunea legionară (21-24 ianuarie 1941), în stare de război.

Principala consecință a acestei stări de fapt și de drept a reprezentat-o creșterea deosebită a importanței instanțelor militare.

Au fost create instanțe militare speciale, constituite din trei generali numiți de Ministerul Apărării Naționale sau în cazuri urgente de către comandantul Armatei sau al Corpului de Armată unde fapta a fost săvârșită.

În perioada amintită, instanțele militare au fost următoarele:

¹⁾ Publicat în Monitorul Oficial, partea I, nr. 145 / 22.06.1941.

- **Consiliile de disciplină** – funcționau pe lângă fiecare regiment și judecau infracțiuni cu un pericol social specific (concret) redus care erau săvârșite de militari cu grade inferioare.

- **Tribunalele militare** – funcționau pe lângă corpurile de armată și judecau infracțiunile comise de ofițeri și infracțiunile săvârșite de civili, pe care legea le dădea în competența acestor instanțe.

- **Curtea Militară de Casație și Justiție** era competentă să judece recursurile declarate împotriva hotărârilor pronunțate de tribunalele militare. Judeca în primă instanță infracțiunile săvârșite de generali și de către ofițerii magistrați.

În perioada războiului, începând cu 22 iunie 1941, tribunalele militare au fost înlocuite de **Curțile marțiale**, care dispuneau de o conducere proprie iar dispozițiile procedurale aplicabile erau distincte în raport cu cele aplicate de instanțele de judecată civile.

În perioada menționată (septembrie 1940 – august 1944) a intrat în vigoare Legea nr. 726 (decretul nr. 2902 / 29.11.1943, publicat în M. Of. Nr. 258 / 03.11.1943).

În baza noii legi de organizare judecătorească, organele puterii judecătorești erau: Judecătoriile, Tribunalele, Curțile de Apel și Înalta Curte de Casație și Justiție.

Justiția militară, potrivit art. 2 din legea menționată, era organizată printr-o lege specială.

*. **Judecătoriile** – erau urbane, rurale sau mixte în raport de felul comunelor care compuneau circumscripția lor.

Judecătorii de la judecătoriile rurale și de la cele mixte erau obligați să judece o zi pe săptămână și la primăriile din comunele rurale, situate la o distanță mai mare de 15 km de comuna de reședință a judecătoriei.

*. **Tribunalele** – funcționau în fiecare capitală de județ. Circumscripția teritorială a tribunalului era identică cu suprafața județului. Acestea erau organizate fie pe o singură secție, fie pe mai multe secții.

Judecătorul de instrucție era delegat printr-o decizie a ministrului justiției dintre judecătorii tribunalului, pe baza recomandării primului – președinte al tribunalului și cu avizul procurorului general al Curții de Apel.

Primul – președinte al tribunalului desemna pentru o perioadă de doi ani judecătorești, judecătorii care urmau să formeze secțiile tribunalului, judecătorii sindici, judecătorii pentru tutele, curatele și fonduri dotale precum și pe judecătorii desemnați să judece infracțiunile săvârșite de minori.

***. Curțile de Apel** – erau în număr de 11 pe întreg cuprinsul țării și purtau, de regulă, numele localității unde funcționau.

Erau și două excepții, respectiv: Curtea de Apel din Arad care se denumea Curtea de Apel Arad – Oradea și Curtea de Apel din Sibiu care era denumită Curtea de Apel Sibiu – Cluj.

Fiecare Curte de Apel era organizată pe secții.

Existau și Curți de Apel cu o singură secție – nedivizată.

Conducerea Curții de Apel cu o singură secție era asigurată de **președintele Curții** iar în cazul Curților de Apel cu mai multe secții de **primul președinte**.

***. Înalta Curte de Casație și Justiție** – era, ca și în reglementările anterioare, una singură pentru întreg statul român. Organizarea și funcționarea Înaltei Curți de Casație și Justiție era stabilită printr-o lege organică.

Pe lângă Ministerul Justiției funcționau două Consilii ale Magistraturii, fiecare cu o competență determinată prin legea de organizare judecătorească.

Există un **Consiliu Superior al Magistraturii** care avea ca atribuții întocmirea tabelelor de propunere pentru numiri și transferări în funcțiile de consilier la Înalta Curte de Casație și Justiție, de prim-președinte sau președinte la Curțile de Apel;

Un alt **Consiliu Superior al Magistraturii** întocmea tabelele de propuneri pentru numirea în funcție sau pentru transferul în funcțiile de consilieri la Curțile de Apel, de prim-președinți sau președinți de tribunale ori în funcțiile de

judecători.

Amândouă Consiliile erau prezidate de ministrul justiției sau în lipsa acestuia, de primul președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție. Dacă nici primul-președinte al instanței supreme nu era disponibil, președinția era asigurată de procurorul general al Înaltei Curți de Casație și Justiție.

Art. 143 din legea de organizare judecătorească prevede că membrii corpului judecătoresc erau inamovibili, cu excepția judecătorilor stagiați care beneficiau de stabilitate.

Incompatibilitățile judecătorilor prevăzute în Legea nr. 726 / 1943 erau aceleași cu cele prevăzute în Legea de organizare judecătorească din 27 august 1938.

Există și o excepție referitoare la aptitudinea judecătorilor de a îndeplini funcții administrative pe perioada de timp cât România se afla în stare de război.

Dreptul disciplinar era reglementat în linii generale în mod identic cu cel prevăzut în legea din 1938.

Existau două acțiuni la care erau supuși membrii corpului judecătoresc.

- **o acțiune de priveghere** – care abilita pe ministrul justiției și pe șefii ierarhici să execute inspecții și controale asupra judecătorilor;

- **o acțiune disciplinară propriu-zisă** – care se aplica de comisia disciplinară.

La fel ca și în legea din 27.08.1938, ministrul justiției putea aplica în mod direct sancțiunile disciplinare mai ușoare – **prevenirea și musturarea.**

În plus, Ministrul Justiției putea aplica direct judecătorilor amovibili (stabili) alte două sancțiuni disciplinare: **pierderea salariului pe o durată de până la 15 zile și musturarea disciplinară.** Aceste două sancțiuni nu puteau fi aplicate de reprezentantul puterii executive decât în privința judecătorilor stagiați (care reprezentau unica categorie de judecători care nu erau inamovibili).

La Înalta Curte de Casație și Justiție funcționau două

Comisii disciplinare.

Prima comisie era constituită pentru judecarea membrilor Înaltei Curți de Casație și Justiție.

A doua comisie era formată cu scopul de a judeca disciplinar pe membrii Curților de Apel și pe magistrații – asistenți de la Înalta Curte de Casație. Această comisie avea competența de a judeca apelurile declarate împotriva hotărârilor judecătorești disciplinare pronunțate de Comisiile constituite pe lângă Curțile de Apel.

O noutate absolută în sistemul legislativ românesc a fost reprezentată de instituția **acțiunii recursorii**, reglementată în art. 221 din Legea nr. 726 / 1943. În temeiul acestei norme juridice, judecătorii puteau fi chemați în judecată, prin formularea unei acțiuni recursorii, de către persoanele pe care le-au judecat.

Condițiile prevăzute pentru exercitarea acțiunii recursorii – prevăzute de textul legal – erau:

- să se pretindă că în timpul cercetărilor sau al judecății pricinii, judecătorii au lucrat cu viclenie sau au fost mituiți;
- în situația în care legea îi declara răspunzători;
- în caz de tăgadă de dreptate;
- dacă exista o decizie disciplinară de condamnare împotriva judecătorului.

Acțiunea recursorie putea fi introdusă pe rolul instanței după ce, în prealabil, comisiile disciplinare stabileau în mod definitiv vinovăția judecătorului.

Această acțiune se judeca în conformitate cu procedura specială prevăzută de Codul de procedură penală (Codul de procedură penală Carol al II-lea, în vigoare de la 01.01.1937).

Considerăm că prin dreptul de a aplica sancțiuni disciplinare, direct de către ministrul justiției, ca exponent al puterii executive, în privința judecătorilor inamovibili, legile de organizare judecătorească din 1938 și 1943 au afectat serios independența puterii judecătorești.

Faptul că sub imperiul legii din 1943 existau **două** Consilii Superioare ale Magistraturii – unul pentru propunerea consilierilor la Înalta Curte de Casație și Justiție și a prim-președinților și președinților Curților de Apel, iar altul pentru numirea celorlalți judecători – a reprezentat, în opinia noastră, un pas înapoi în consacrarea rolului de garant al independenței judecătorilor a acestei instituții.

Mai mult, faptul că pe lângă Curtea de Casație și Justiție funcționau **două** comisii disciplinare – prima având ca obiect judecarea membrilor Înaltei Curți de Casație și Justiție, iar a doua având competența de a judeca în materia disciplinară, pe membrii Curților de Apel și pe magistrații asistenți de la Înalta Curte de Casație și Justiție – lasă impresia instituirii unui regim de judecată și de aplicare a sancțiunii diferențiat în raport de gradul judecătorului care era judecat disciplinar (adică în funcție de instanța la care funcționa în momentul comiterii abaterii disciplinare).

Deși prezintă anumite imperfecțiuni, legile de organizare judecătorească din anii 1938 și 1943 reprezintă momente importante în dezvoltarea principiului inamovibilității membrilor corpului judecătoresc, principiul care reprezintă “o piatră de temelie” în afirmarea independenței judecătorilor.

De asemenea, a fost îmbunătățită organizarea instanțelor judecătorești precum și funcționarea Ministerului Justiției, în calitate de organ al puterii executive care administrează justiția în România.

Trebuie avută în vedere, în caracterizarea legilor de organizare judecătorească și situația politică a țării aflată sub guvernarea a două regimuri politice autoritare și, din punct de vedere militar, sub stare de asediu (februarie 1938) și sub stare de război (ianuarie 1941).

§.4. Principiul independenței judecătorilor și organizarea instanțelor judecătorești în perioada regimului socialist

În data de 23 august 1944 în jurul orelor 1530 Mareșalul Ion Antonescu a fost arestat din ordinul Regelui Mihai I al României, deoarece a refuzat, în mod repetat, să semneze armistițiul cu aliații.

În seara zilei de 23 august 1944 a fost transmisă Proclamația Regelui Mihai I către Țară prin care se anunța ieșirea României din alianța cu puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite.

Prin Decretul – Regal nr. 1626 din 31 august 1944 au fost fixate drepturile românilor în cadrul Constituției din 1866, cu modificările aduse prin Constituția din 29 martie 1923.⁴⁹⁾

Decretul Regal nr. 1626 / 31.08.1944 a fost ulterior modificat prin Decretul Regal nr. 1849 / 11 octombrie 1944.⁵⁰⁾

La data de 12 septembrie 1944 a fost semnată la Moscova, convenția de armistițiu între guvernul român, pe de o parte și, guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte.

Punctul 14 al acestei Convenții prevedea următoarele: “Guvernul și Înalțul Comandament Român se obligă să colaboreze cu Înalțul Comandament Aliat (sovietic), la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război.”⁵¹⁾

Această convenție a recunoscut dreptul de jurisdicție a părții sovietice asupra cetățenilor români. Pe baza ei “o mare parte a cetățenilor români și în mod deosebit comandanții militari, oamenii politici și toți cei care au ocupat diferite funcții de stat în perioada 1940 – 1944 au fost lăsați la discreția

⁴⁹⁾ Publicat în Monitorul Oficial, partea I, nr. 202 din 2. sept. 1944

⁵⁰⁾ Publicat în Monitorul Oficial, partea I, nr. 235 din 11.10.1944

⁵¹⁾ Convenția împreună cu Anexa a fost publicată în M.Of., Partea I, nr. 219 / 22.09.1944.

unei puteri străine...”⁵²⁾

Pe data de 21.01.1945 au intrat în vigoare Legea nr. 50, pentru urmărirea și pedepsirea criminalilor și profitorilor de război și Legea nr. 51, pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării. Ca urmare a adoptării Legii nr. 312 / 1945, la data de 24.04.1945 a fost înființat un Tribunal al Poporului cu sediul în municipiul București.

Prin Legea nr. 527 / 11.07.1945 a fost înființat un al doilea Tribunal al Poporului cu reședința la Cluj.

Completul de judecată al Tribunalului Poporului era constituit din 9 membri: doi judecători profesioniști numiți de ministrul justiției și șapte judecători aleși de grupările politice.

Acuzatorii publici, care au fost instituiți prin Legea nr. 50 / 1945, aveau prerogativa de a cerceta toate cauzele cu care erau învestiți de Consiliul de Miniștri.

Legea de organizare judecătorească nr. 726 / 1943 a fost abrogată prin legea nr. 640 / 1944 pentru instituirea unui regim tranzitoriu de organizare judecătorească.⁵³⁾

Legea menționată, care a intrat în vigoare la 01.01.1945, a repus în vigoare legea de organizare judecătorească din 1924.

Temp de 4 luni de la publicarea legii în Monitorul Oficial, a fost suspendată inamovibilitatea judecătorilor de la toate instanțele. Acestora nu li s-a recunoscut nici măcar stabilitatea în funcție!!!

În acest interval de timp, ministrul justiției avea aptitudinea de a disponibiliza pe oricare judecător, fără să indice motivele și fără să fi fost, în prealabil, sancționat disciplinar.

O altă curiozitate a textului rezultă din faptul că deși legea intra în vigoare la data de 1 ianuarie 1945, suspendarea inamovibilității judecătorilor a fost aplicată din ziua publicării

⁵²⁾ Ioan Dan, “Procesul Mareșalului Antonescu”, Editura Tempus, București, 1993, pag. 29

⁵³⁾ Legea nr. 640 / 1944 a fost publicată împreună cu Decretul nr. 2443 / 18.12.1944 în Monitorul Oficial, partea I, nr. 294 / 19.12.1944.

legii în Monitorul Oficial (19 decembrie 1944).

Ulterior, organizarea puterii judecătorești și consacrarea statutului judecătorilor s-a realizat prin două acte normative: Legea nr. 34 / 1945 și Legea nr. 492 / 1945.

Nici una din cele două legi nu a adus modificări substanțiale sistemului judecătoresc existent.

Denumirea instanțelor de drept comun și competența acestora au rămas, în linii mari, aceleași.

Au fost introduse **sfaturile de împăciuire** – care consiliau părțile în vederea împăcării, **în materie penală** pentru comiterea infracțiunilor de: lovire, amenințare, calomnie, injurie, tulburare de posesie, degradarea bunurilor altuia, strămutare și desființare de semne de hotar, iar în **materie civilă și comercială** pentru litigiile dintre locuitorii comunei respective privind creanțe, bunuri mobile sau obligații “de a face”, până la valoarea de 50.000 lei, cu excluderea penalităților de întârziere și a cheltuielilor de judecată.

Judecătoriile și tribunalele funcționau potrivit sistemului legislativ anterior, cu deosebirea că au fost înființate judecătorii în materii speciale, **de muncă** și în **materie contravențională**, care aveau același statut ca și judecătoriile urbane, rurale sau mixte.

Curțile de Apel – erau în număr de 12 iar reședințele acestora și raza lor teritorială erau stabilite exclusiv prin lege.

Organizarea și funcționarea **Curții de Casație și Justiție** era determinată prin lege organică.

Consiliul Superior al Magistraturii avea aceleași atribuții prevăzute în legislația din perioada interbelică. Era prezidat de ministrul justiției iar sarcinile sale au fost limitate la propunerile de numiri în funcțiile vacante, de avizare în cazurile în care era consultat de ministrul justiției.

De asemenea, Consiliul Superior al Magistraturii, îndeplinea orice altă atribuție conferită prin dispoziții legale.

Cazurile de incompatibilitate a judecătorilor erau acele prevăzute de legislația anterioară. Ca excepție, legea permitea

judecătorilor să fie membri ai asociațiilor culturale, de asistență socială sau națională, recunoscute de stat, fără a exercita administrarea financiară a acestor persoane juridice.

Inamovibilitatea judecătorilor a fost suspendată pe perioada 19 decembrie 1944 – 01 septembrie 1945. Pe aceeași perioadă membrii corpului judecătoresc nu au beneficiat nici de stabilitate în funcție.

Adunările Generale ale Curților de Apel și ale Tribunalelor aveau competență pe linie disciplinară.

Legea prevedea aplicarea de sancțiuni disciplinare în cazul în care sentințele sau deciziile nu erau pronunțate în termen de 10 zile de la închiderea dezbaterilor, sau dacă hotărârile judecătorești nu erau redactate în termen de maximum 15 zile de la pronunțare.

Ministrul justiției avea aptitudinea de a exercita **acțiunea de priveghere** asupra judecătorilor inamovibili direct sau prin inspectorii judecătorești.

De asemenea, șefii ierarhici puteau exercita acțiunea de priveghere asupra judecătorilor din subordine dacă legea le conferea acest drept.

Astfel primul – președinte al Curții de Casație avea acțiunea de priveghere pe care o putea exercita asupra președinților Curții de Casație, a membrilor Curții de Casație și asupra primilor – președinți ai Curților de Apel.

Primii – președinți ai Curților de Apel exercitau acțiunea de priveghere asupra președinților Curții de Apel, a consilierilor Curții precum și asupra judecătorilor Tribunalelor din circumscripția Curții.

În exercitarea acțiunii de priveghere persoanele îndreptățite controlau lucrările judecătorilor, apreciau cu privire la activitatea și aptitudinile profesionale ale acestora și asupra raporturilor de serviciu cu justițiabilii, avocații și ceilalți participanți la activitatea de judecată.

Ministrul Justiției dispunea și de **acțiunea disciplinară** pe care o putea exercita numai cu privire la judecătorii

amovibili.

La fel ca în reglementările anterioare, judecătorilor inamovibili ministrul le putea aplica sancțiunile disciplinare privitoare la **prevenire** și la **mustrare** pentru acele abateri săvârșite de la îndatoririle de serviciu.

Pentru celelalte abateri disciplinare, judecătorii inamovibili urmau a fi trimiși în judecată în fața instanței disciplinare competente.

Membrii Curții de Casație, membrii Curților de Apel, președinții și prim-președinții Tribunalelor erau judecați disciplinar de o comisie disciplinară care funcționa pe lângă Curtea de Casație.

Această comisie judeca și apelurile declarate împotriva hotărârilor judecătorești disciplinare pronunțate la comisiile constituite pe lângă Curțile de Apel.

Judecătorii de la tribunale și de la judecătoriile din circumscripția unei Curți de Apel erau judecați de o comisie disciplinară care funcționa pe lângă Curtea de Apel respectivă. Cercetările prealabile se efectuau de judecătorii inspectori sau de șefii ierarhici.

Hotărârile comisiilor disciplinare erau executate prin dispoziția ministrului justiției.

Și această lege de organizare judecătorească prevedea, ca și legea nr. 726 / 1943, posibilitatea exercitării acțiunii recursorii sau a unei acțiuni în daune împotriva judecătorilor în ipotezele în care aceștia au judecat cauzele cu violenție sau au fost mituiți, ori în situația în care legea îi declara răspunzători sau în caz de tăgadă de dreptate.

Suspendarea temporară, disponibilizarea sau destituirea judecătorilor se realiza prin decret regal, emis pe baza unui raport motivat al ministrului justiției.

Toți membrii ordinului judecătoresc erau numiți în funcție prin decret regal și înainte de exercitarea efectivă a funcției depuneau jurământul prevăzut de lege.

Aceasta este, pe scurt, organizarea instituțiilor puterii

judecătorești în perioada 23 august 1944 și până la 6 martie 1945, dată la care în România a fost instaurat guvernul Dr. Petru Groza.

* *

*

La începutul acestui paragraf am menționat legile în baza cărora au fost înființate cele două Tribunale ale Poporului.

Din punct de vedere strict juridic, prin Legea nr. 291 / 18 august 1947, de urmărire și sancționare a celor vinovați de crime de război sau împotriva păcii sau omenirii, au fost desființate Tribunalele Poporului, iar competența acestora a fost dată în atribuția secțiilor criminale ale Curților de Apel din București și din Cluj.

Pe plan legislativ a fost adoptată o nouă lege de organizare judecătorească, Legea nr. 341 / 1947 ⁵⁴⁾ care a intrat în vigoare la data de 1 martie 1948.

Potrivit noii legi de organizare judecătorească organele judecătorești au rămas aceleași: judecătoriile, tribunalele, Curțile de Apel și Curtea de Casație și Justiție.

A fost introdusă instituția **asesorilor populari** în compunerea tuturor instanțelor penale, iar în compunerea instanțelor civile numai la judecătoriile rurale.

Au fost înființate sedii secundare ale judecătoriilor populare rurale.

Cu privire la **tribunale** legea nr. 341 / 1947 de organizare judecătorească nu a adus modificări majore în raport cu reglementările anterioare.

Astfel, președintele tribunalului, la fiecare început de an judecătoresc, delega judecătorii care urmau să îndeplinească atribuțiile de judecători sindici, judecători pentru fondurile dotale și judecători abilitați să judece cauzele penale cu

⁵⁴⁾ Publicată în Monitorul Oficial, partea I, nr. 282 din 05.12.1947.

inculpații minori.

Judecătorii de instrucție erau desemnați de ministrul justiției dintre judecătorii de la secția penală (criminală) a Tribunalului.

Curțile de Apel – judecau în cauzele penale cu **doi consilieri și trei asesori populari** iar în celelalte cauze precum și în recurs, judecau cu complete constituite din **doi consilieri**. În România, potrivit legii nr. 341 / 1947 existau 14 Curți de Apel.

Curtea de Casație și Justiție – era alcătuită din două secții. Completele de judecată ale instanței supreme se constituiau din **patru membri**, iar în caz de constituire a completelor de divergență, din **șapte membri**.

Legea nr. 341 / 1947 a prevăzut funcționarea, pe lângă Ministerul Justiției, a Consiliului Superior al Magistraturii, care se întrunea sub președinția ministrului justiției.

Atribuțiile Consiliului Superior erau identice cu cele prevăzute de dispozițiile legale anterioare.

Condițiile generale pentru numirea în funcție a judecătorilor – erau aceleași cu cele prevăzute în legislația anterioară.

Totuși, noua lege prevedea că la tribunalele și judecătoriile în a căror circumscripție teritorială, cel puțin 30% din populație avea o altă limbă maternă comună decât limba română, judecătorii și asesorii populari, pentru a putea fi numiți în funcții, trebuiau să cunoască și limba naționalității respective, pe lângă limba oficială a statului, limba română.

Judecătorii potrivit legii nr. 341 / 1947 erau numiți prin decret regal, însă pe parcursul exercitării funcții nu mai beneficiau de garanția inamovibilității ci se bucurau doar de stabilitate.

Incompatibilitățile judecătorilor erau cele prevăzute în legislația anterioară, cu **excepția manifestărilor publice cu caracter politic**.

Această excepție trebuie privită în strânsă legătură cu

eliminarea din guvern în noiembrie 1947, a ultimilor reprezentanți ai partidelor istorice, ceea ce marca premisele instaurării partidului unic totalitar. Or, în noile condiții, puterea politică nu numai că nu interzicea participarea judecătorilor la activitățile politice dar era chiar interesată de participarea lor, în scopul legitimării noului regim instaurat.

Sancțiunile disciplinare erau expres prevăzute de lege, cu descrierea laturii obiective a abaterilor disciplinare. Judecătorul care era pus în disponibilitate putea fi reprimat în funcție după o perioadă de doi ani de la aplicarea sancțiunii disciplinare. Pentru judecătorul destituit nu exista o astfel de posibilitate.

Ministrul Justiției exercita dreptul de priveghere și dreptul de disciplină asupra judecătorilor.

În virtutea **dreptului de priveghere**, ministrul justiției avea aptitudinea, în mod direct sau prin delegație dată judecătorilor inspeciori, de a inspecta, de a nota și de a trimite pe judecători în fața instanțelor disciplinare.

Dreptul de disciplină – avea ca obiect aptitudinea de a aplica sancțiuni disciplinare.

Ministrul justiției putea aplica direct sancțiunile disciplinare referitoare la **prevenire** și **mustrare** (la fel ca și în legislația anterioară). Pentru aplicarea celorlalte sancțiuni disciplinare, ministrul justiției îl trimitea pe judecător în fața **comisiei de disciplină**.

Comisiile disciplinare funcționau la Curtea de Casație și Justiție și erau formate în raport de gradul judecătorului ce urma a fi judecat disciplinar.

Pe lângă Curtea de Apel București funcționa o comisie disciplinară pentru judecarea judecătorilor de la tribunalele și judecătoriile din țară. Hotărârile pronunțate de comisia disciplinară organizată pe lângă Curtea de Apel București puteau fi atacate cu calea de atac a apelului, la comisia disciplinară organizată pe lângă Curtea de Casație și Justiție.

Titularii dreptului de apel erau: judecătorul sancționat disciplinar și ministrul justiției care exercita acest drept

procesual prin intermediul procurorului general.

Acțiunea recursorie împotriva judecătorilor era admisă de principiu, însă aceasta se putea exercita numai în situațiile în care judecătorii erau declarați răspunzători pentru tăgadă de dreptate sau când se pretindea că aceștia în cursul judecării pricinii au lucrat cu viclenie sau au fost mituiți.

Acțiunile recursorii se puteau introduce după ce, în prealabil, comisia disciplinară stabilea vinovăția judecătorului, în mod definitiv.

* *
*

La data de 30.12.1947, Regele Mihai I a abdicat pentru sine și pentru urmașii săi de la tron.

Suveranul a lăsat poporului român libertatea de a-și alege noua formă de stat.

Prin Legea nr. 363 / 1947 ⁵⁵⁾ Statul Român a fost constituit în “Republică Populară Română” (art. 3), iar Constituția din 1866, cu modificările din 29 martie 1923 și acelea din 1 septembrie 1944, a fost abrogată (art. 2).

La data de 13 aprilie 1948 a fost adoptată de Marea Adunare Națională Constituția Republicii Populare Române. ⁵⁶⁾

Titlului VII al noii Constituții intitulat “Organe judecătorești și parchetul” i-au fost alocate art. 86-98.

“Art. 86: Instanțele judecătorești sunt: Curtea Supremă, una pentru întreaga țară, Curțile, tribunalele și judecătoriile populare.

Art. 87: Se pot înființa prin lege, instanțe speciale pentru anumite ramuri de activitate.

Art. 88: La toate instanțele, cu excepția Curții Supreme,

⁵⁵⁾ Publicată în Monitorul Oficial, partea I, nr 300 bis din 30 decembrie 1947.

⁵⁶⁾ Publicată în Monitorul Oficial, partea I, nr 87 bis din 13 aprilie 1948.

judecarea are loc cu asesori populari, afară de cazurile când legea dispune altfel.

Art. 89: Primul președinte, președinții și membrii Curții Supreme sunt numiți de Prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R., la propunerea guvernului.

Art. 90: Curtea Supremă supraveghează activitatea judiciară a instanțelor și organelor judiciare, în condițiile legii.

Art. 91: La toate instanțele de judecată, dezbaterile sunt publice, afară de cazurile și condițiunile prevăzute de lege.

Art. 92: Dreptul de apărare în fața tuturor instanțelor este garantat.

Art. 93: Judecătorii de orice grad se supun în exercitarea atribuțiilor lor numai legii și aplică legile egal față de toți cetățenii.

Art. 94: O lege va determina organizarea și modul de funcționare a instanțelor judecătorești, precum și modul de numire și îndepărtare a judecătorilor de orice grad.

Art. 95: În Republica Populară Română, parchetul supraveghează respectarea legilor penale, atât de către funcționarii publici, cât și de către ceilalți cetățeni.

Art. 96: Parchetul veghează îndeosebi la urmărirea și pedepsirea crimelor împotriva ordinii și libertății democratice, a intereselor economice, a independenței naționale și a suveranității Statului Român.

Art. 97: Parchetul se compune dintr-un procuror general al Republicii Populare Române și mai mulți procurori.

Prin lege se vor determina modul de organizare, atribuțiile și funcționarea parchetului.

Art. 98: Procurorul general al Republicii Populare Române se numește de Prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R., la propunerea guvernului.”

În aplicarea dispozițiilor constituționale adoptate, după modelul legislației sovietice, a fost adoptat Decretul nr. 1 / 22.04.1948 prin care a fost desființată Curtea de Casație și Justiție iar în locul acesteia a fost înființată **Curtea Supremă**.

Prin decretul 132 / 02.04.1949 a fost reorganizată justiția după modelul sovietic.

Organele judecătorești, în concepția actului normativ citat, erau: judecătoriile populare, tribunalele, curțile și Curtea Supremă.

În dispozițiile legale erau prevăzute principiile de organizare a justiției: principiul unității justiției pentru toți cetățenii români; principiul folosirii limbii materne în fața organelor judiciare; principiul publicității dezbaterilor; principiul dreptului la apărare; **principiul independenței judecătorilor și al supunerii lor numai legii**; principiul participării asesorilor populari la activitatea de judecată a tuturor instanțelor, cu excepția Curții Supreme.

*. **Judecătoria populară** – devenea veriga de bază a justiției căpătând plenitudinea de jurisdicție (competență generală).

Ea este competentă să judece, în fond, cauzele penale și civile ori de câte ori nu se prevedea altfel în dispozițiile legale.

Judecătoriile populare erau de trei categorii: urbane, rurale și mixte, iar judecata se realiza în complet format dintr-un singur judecător sau ajutor de judecător (adică judecător definitiv sau judecător stagiar), cu participarea a doi asesori populari.

*. **Tribunalele** – erau instanțe judecătorești ierarhic superioare în raport cu judecătoriile populare. Funcționau în fiecare capitală de județ cu excepția județelor Sălaj și Hunedoara în care funcționau câte două tribunale.

Tribunalul judeca ca instanță de apel în toate cauzele civile judecate în primă instanță de judecătoriile populare. Ca instanță de recurs tribunalul judeca cauzele penale și cele civile judecate în primă și ultimă instanță, adică fără drept de apel, de judecătoriile populare.

Aceste instanțe, în conformitate cu dispozițiile procedurale, erau competente să judece în primă instanță anumite cauze penale și civile.

Desemnarea judecătorilor care îndeplineau alte atribuții (pentru minori, pentru tutelă) se realiza de președintele tribunalului le fel ca și în dispozițiile legale anterioare.

Judecătorii desemnați să exercite funcția de judecători de instrucție formau Camera de instrucție.

*. **Curțile** – erau instanțe judecătorești ierarhic superioare în raport cu tribunalele. Aceste instanțe erau organizate pe secții specializate (penale, civile) iar completul de judecată era constituit din doi consilieri de curte împreună cu trei asesori populari.

Curțile de Apel judecau recursurile declarate împotriva hotărârilor tribunalelor, date în materie civilă ca instanță de apel iar în materie penală cele pronunțate de tribunale în primă instanță. Erau competente să judece în anumite cauze, determinate de lege, în primă instanță.

*. **Curtea Supremă** – asigura prin practica judiciară pronunțată, unitatea în interpretarea și aplicarea legii.

Potrivit art. 90 din Constituția din 1948, Curtea Supremă exercita supravegherea activității instanțelor judecătorești.

Curtea Supremă judeca în complete formate din cinci consilieri, fără participarea asesorilor populari.

Dacă Curtea Supremă soluționa un recurs și aprecia că este necesar să revină asupra propriei practici judiciare statuate în ultimii trei ani de secția respectivă, completul de judecată era compus din nouă consilieri.

Curtea Supremă judeca și în Secții Unite, cu participarea tuturor membrilor săi în prezența a cel puțin 21 de consilieri.

În Secții Unite, Curtea Supremă judeca în cazul în care se revenea asupra unei practici judiciare stabilită de un complet format de nouă judecători sau asupra unei practici judiciare a unei alte secții decât aceea din care făcea parte completul de judecată care, rezolva un recurs concret ori atunci când se schimba jurisprudența stabilită anterior de Secțiile Unite.

Decretul nr. 132 / 02.04.1949 a prevăzut dispoziția potrivit căreia hotărârile judecătorești se pronunță cu

majoritatea voturilor completului.

Complete de judecată fiind formate dintr-un număr de membri, fără soț, întotdeauna se realiza majoritatea și în acest mod au fost practic desființate completele de divergență.

Judecătorii și asesorii populari rămași în minoritate erau obligați să motiveze opinia separată.

Tot prin Decretul nr. 132 / 1949 au fost înființate, în baza art. 87 din Constituția din 1948, instanțe speciale, cum ar fi: instanțele militare, tribunalele speciale feroviare, tribunalele maritime și fluviale.

Având în vedere organizarea judecătorească existentă, fundamentată pe Decretul 132 / 02.04.1949, apreciem că regimul politic instaurat a afectat grav independența judecătorilor.

În primul rând, a fost luată judecătoriilor cea mai puternică pavază a independenței acestora – inamovibilitatea.

În al doilea rând, Constituția din anul 1948 și Decretul nr. 132 / 02.04.1949 au fost primele acte normative românești care au trasat sarcini justiției, deci judecătorilor.

Practic, deși proclamată formal în Constituția țării, independența judecătorilor a fost abolită de regimul politic de inspirație sovietică, care vedea în acest principiu fundamental al puterii judecătorești, o piedică în aservirea totală a țării.

O justiție independentă și puternică nu convenea exponenților puterii sovietice ocupante și nu se încadra în “canoanele” materialismului dialectic și istoric.

Autoritățile statului socialist au elaborat, sub imperiul Constituției din 1948, o nouă lege pentru organizarea judecătorească – Legea nr. 5 / 19 iunie 1952, care a fost pusă în aplicare de la data de 1 august 1952.

Această lege a accentuat caracterul de clasă al justiției, care era considerată apărătoarea orânduirii sociale și de stat.

Legea a procedat la o organizare unitară a instanțelor

judecătorești, având în vedere și Legea nr. 5 / 1950⁵⁷⁾, privind raionarea administrativ – economică a teritoriului țării.

Potrivit noii organizări judecătorești sistemul instanțelor era format din: tribunalele populare, tribunalele regionale și Tribunalul Capitalei și respectiv Tribunalul Suprem.

*. **Tribunalele populare** – erau de raion, de oraș sau de raion orășenesc. Constituiau instanța de drept comun având plenitudinea de jurisdicție atât în materie penală cât și în materie civilă.

*. **Tribunalele regionale** – respectiv **Tribunalul Capitalei**, funcționau cu unul sau mai multe colegii.

Judecau recursurile declarate împotriva hotărârilor pronunțate de tribunalele populare și erau competente să judece, în primă instanță, anumite cauze, în mod excepțional. Aceste instanțe erau de principiu instanțe de control judiciar.

*. **Tribunalul Suprem** – care avea în alcătuire trei colegii: un colegiu penal, un colegiu civil și un colegiu militar.

Membrii Tribunalului Suprem erau: președintele, președinții – adjuncți, președinții de colegii și judecătorii. Aceștia erau numiți de Prezidiul M.A.N., la propunerea Consiliului de Miniștri, în urma raportului încheiat de ministrul justiției.

Pentru președintele Colegiului militar și pentru judecătorii acestui colegiu raportul se întocmea de ministrul justiției cu consultarea ministrului forțelor armate.

Tribunalul Suprem supraveghea activitatea judiciară a instanțelor ierarhic inferioare.

Această instanță judeca recursul în supraveghere (cererile de îndreptare) și dădea îndrumări instanțelor cu privire la justa și corecta aplicare a legilor.

Completul de judecată, la toate instanțele de la tribunalul popular la Tribunalul Suprem era format din trei membri.

Când instanțele judecau în fond, completul era alcătuit

⁵⁷⁾ Publicată în Buletinul Oficial nr. 77 din 8 septembrie 1950.

dintr-un judecător cu participarea a doi asesori populari.

Când se judeca în recurs sau recursuri în supraveghere (de Tribunalul Suprem), completul de judecată era format din trei judecători, cu excluderea asesorialor populari.

O noutate în sistemul legislativ a fost prevăzută de art. 9 din Legea nr. 5 / 1952 care consacră **dreptul de absorție** – care consta în prerogativa instanțelor ierarhic superioare de a lua orice cauză aflată în curs de judecată, în fond, fie pentru a o judeca ea însăși, fie pentru a o trimite în vederea judecării la o altă instanță. Acest drept era o prerogativă exclusivă a instanței ierarhic superioare și nu se putea exercita decât prin oficiu.

Absorția se pronunța de instanța superioară prin **încheiere** care nu putea fi atacată cu nici o cale de atac.

Modificările intervenite în organizarea instituțiilor puterii judecătorești au adâncit “reforma” de tip sovietic, anulând, cel puțin teoretic, orice independență a justiției în raport cu puterea politică.

Un efect deosebit, resimțit negativ, l-a constituit îndepărtarea procurorilor din cadrul autorității judecătorești, desființarea instituției tradiționale a Parchetului (înființată la noi, de la Regulamentele Organice) și instituirea Procuraturii, ca organ autonom în statul socialist, după modelul sovietic (Legea nr. 6 / 1952⁵⁸⁾ – pentru înființarea și organizarea Procuraturii R.P.R.).

Practic nu mai erau consacrate cele trei puteri clasice ale statului, care se contrabalansează reciproc, ci era vorba de o unică putere în stat – partidul unic totalitar, care continua opera de subordonare a tuturor instituțiilor statului.

Pe această situație – de facto și de jure – existentă în privința statutului judecătorilor și a organizării instanțelor judecătorești, la data de 27 septembrie 1952, Marea Adunare Națională a adoptat o nouă Constituție a Republicii Populare

⁵⁸⁾ Publicată în Buletinul Oficial nr. 31 / 19.06.1952

Române.⁵⁹⁾

Capitolul VI al Constituției R.P.R. adoptată de M.A.N. la 27.09.1952 intitulat “Instanțele judecătorești și procuratura” are următorul conținut:

“Art. 64: Justiția în Republica Populară Română se înfăptuiește de către Tribunalul Suprem al Republicii Populare Române, Tribunalele regionale și Tribunalele populare, precum și de către instanțele judecătorești speciale, înființate prin lege.

Organizarea, competența și procedura tribunalelor sunt stabilite prin lege.

Art. 65: Tribunalele apără regimul de democrație populară și cuceririle poporului muncitor; asigură legalitatea populară, proprietatea obștească și drepturile cetățenilor.

Art. 66: Judecarea proceselor la toate instanțele se face cu participarea asesorilor populari, afară de cauzele când legea dispune altfel.

Art. 67: Tribunalul Suprem al Republicii Populare Române este ales de Marea Adunare Națională pe termen de cinci ani.

Judecătorii și asesorii populari sunt aleși în conformitate cu procedura stabilită de lege.

Prin lege este stabilită și numirea judecătorilor în instanțele speciale.

Art. 68: În Republica Populară Română, procedura judiciară se face în limba română, asigurându-se în regiunile și raioanele locuite de populație de altă naționalitate decât cea română folosirea limbii materne a acelei populații.

Părților, care nu vorbesc limba în care se face procedura judiciară, li se asigură posibilitatea de a lua cunoștință, prin traducător, de piesele dosarului, precum și dreptul de a vorbi în instanță și de a pune concluziuni în limba maternă.

Art. 69: În toate instanțele, judecata este publică, în afară de cazurile prevăzute de lege.

⁵⁹⁾ Publicată în Buletinul Oficial, partea I, nr 1 din 27.09.1952

Acuzatului i se garantează dreptul de apărare.

Art. 70: Judecătorii sunt independenți și se supun numai legii.

Art. 71: Tribunalele pronunță hotărârile lor, în numele poporului.

Art. 72: Tribunalul Suprem al Republicii Populare Române exercită supravegherea activității judiciare a tuturor instanțelor judecătorești din Republica Populară Română.

Art. 73: Procurorul General al Republicii Populare Române exercită supravegherea superioară a respectării legilor de către ministere și celelalte organe centrale, de către organele locale ale puterii și administrației de stat, precum și de către funcționari și ceilalți cetățeni.

Art. 74. Procurorul General al Republicii Populare Române este numit de Marea Adunare Națională pe termen de cinci ani.

Locțiitorii Procurorului General al Republicii Populare Române și procurorii unităților locale ale Procuraturii sunt numiți de Procurorul General pe termen de patru ani.

Art. 75: Procurorul General răspunde față de Marea Adunare Națională a Republicii Populare Române și – în intervalul dintre sesiuni – față de Prezidiul Marii Adunări Naționale și față de Consiliul de Miniștri.

Art. 76: Organele Procuraturii sunt independente de organele locale, subordonându-se numai Procurorului General al Republicii Populare Române.”

Am redat întregul cap. VI al Constituției din anul 1952, pentru a remarca că, deși potrivit concepției oficiale, la acea vreme existau patru categorii de organe ale statului: organe ale puterii de stat, organele administrației de stat, organele judecătorești și organele procuraturii, iar procuratura fusese exclusă din cadrul instituțiilor judecătorești, totuși M.A.N. a optat pentru tratarea în comun a principiilor generale de organizare a justiției și a procuraturii.

În conformitate cu art. 67 din Constituție, judecătorii erau

supuși principiului eligibilității.

Legea nr. 5 / 19.06.1952 a fost modificată și republicată prin Decretul nr. 99 / 1953.

Principalele modificări intervenite cu referire la instanțele de drept comun aveau în vedere faptul că președintele și judecătorii Tribunalului Suprem erau aleși direct de M.A.N. și nu de Prezidiul Marii Adunări Naționale, cum fusese până la apariția Constituției (art. 38 din Legea nr. 5 / 1952 republicată).

Art. 13 din Legea nr. 5 / 1952 a fost modificată prevăzându-se că asesorii populari pentru Tribunalul Suprem **se aleg** de Marea Adunare Națională, odată cu alegerea judecătorilor Tribunalului Suprem, iar asesorii erau aleși pentru același termen ca și judecătorii. Înainte de apariția Constituției asesorii populari de la Tribunalul Suprem erau desemnați de prezidiul Marii Adunări Naționale.

În conformitate cu noua redactare a legii, președintele Tribunalului Suprem desemna dintre judecători pe președinții adjuncți și pe președinții de colegiu (civil, penal, militar), în timp ce anterior intrării în vigoare a Constituției, persoanele care dețineau aceste funcții erau numite și după caz revocate de Prezidiul Marii Adunări Naționale.

Procurorul General al României urma să participe la ședințele Plenului Tribunalului Suprem, pentru a pune concluzii, doar la ședințele plenului în care urmau a se pronunța decizi de îndrumare.

Au mai fost operate modificări cu privire la instanțele speciale, care exced cercetării noastre.

Legea nr. 5 / 1952, republicată în temeiul Decretului nr. 99 / 1953, a fost modificată ulterior prin Legea nr. 2 / 1956.⁶⁰⁾

Cea mai importantă modificare se referă la chestiunea recrutării și promovării judecătorilor.

În baza art. 33 al legii, astfel cum a fost modificată,

⁶⁰⁾ Publicată în Buletinul Oficial, nr. 12 din 06.04.1956.

judecător era persoana fizică ce avea studii juridice superioare, cu examenul de stat și care a fost declarată reușită la examenul depus în urma efectuării stagiului judecătoresc, prescris de lege.

Este o etapă importantă deoarece autoritățile statului socialist au ajuns la concluzia că funcția de judecător implică dobândirea de cunoștințe juridice, ceea ce presupune absolvirea Facultății de Drept și susținerea examenului de finalizare a studiilor. Simpla “origine sănătoasă” atât de trâmbitată de organele Partidului Muncitoresc Român nu mai era suficientă.

Încercarea de a investi persoane fizice nepregătite juridic cu funcții de stat în domeniul justiției și procuraturii s-a dovedit periculoasă pentru însuși regimul comunist.

Alte modificări aduse prin Legea nr. 2 / 06.04.1956 privesc instanțele speciale și organizarea administrativă a instanțelor ordinare (cu referire la serviciul registrelor de publicitate imobiliară și respectiv la serviciul de carte funciară), modificări care nu ne preocupă în contextul de față.

Concluzionând, putem spune că, deși consacrat în Constituția din 1952 – art. 70 – principiul independenței judecătorilor ori nu a funcționat, ori funcționarea s-a realizat cu depunerea unor acte de mare curaj din partea judecătorilor.

Anii 1950 au reprezentat apogeul represiunii exercitată de dictatura comunistă asupra societății românești. Oricine ar fi îndrăznit să se opună exponenților P.M.R. și ai puterii de stat risca să fie ostracizat pe viață sau chiar ucis.

Forțele de represiune a avut întotdeauna în atenție activitatea profesională și extraprofesională a judecătorilor și mai ales a celor considerați “incomози” sau **prea independenți** de către organele de partid și de stat.

Și în această perioadă au existat caractere nobile, spirite tari care, deși nu aveau nici o garanție în fața arbitrariului “potențăților vremii”, și-au îndeplinit profesia cu abnegație, spirit de sacrificiu și **INDEPENDENȚA**.

În anul 1965 în țara noastră a fost adoptată o nouă Constituție.

Constituția adoptată de M.A.N. la 21 august 1965 ⁶¹⁾ preciza că România este republică socialistă (art. 1).

Art. 3 prevedea că: “În Republica Socialistă România, forța politică conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român.

Titlul VI al Constituției intitulat “Organele Judecătorești”, cuprindea dispozițiile constituționale inserate în articolele 101-111.

“Art. 101: În Republica Socialistă România justiția se înfăptuiește, potrivit legii, prin Tribunalul Suprem, tribunalele județene, judecătorii precum și prin tribunalele militare.

Art. 102: Prin activitatea de judecată, tribunalele și judecătoriile apără orânduirea socialistă și drepturile persoanelor, educând cetățenii în spiritul respectării legilor.

Tribunalele și judecătoriile, aplicând sancțiuni penale, urmăresc îndreptarea și reeducarea infractorilor, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni.

Art. 103: Tribunalele și judecătoriile judecă pricinile civile, penale și orice alte pricini date în competența lor.

În cazurile prevăzute prin lege, tribunalele și judecătoriile exercită controlul asupra hotărârilor organelor administrative sau obștești cu activitate jurisdicțională.

Tribunalele și judecătoriile judecă cererile celor vătămați în drepturile lor prin acte administrative, putând să se pronunțe, în condițiile legii, și asupra legalității acestor acte.

Art. 104: Tribunalul Suprem exercită controlul general asupra activității de judecată a tuturor tribunalelor și

⁶¹⁾ Publicată în Buletinul Oficial, partea I, nr 65 din 29 octombrie 1986 (cu modific. din Legea nr. 19 / 1986)

judecătoriailor. Modul de exercitare a acestui control se stabilește prin lege.

În vederea aplicării unitare a legilor în activitatea de judecată, Tribunalul Suprem emite, în plenul său, decizii de îndrumare.

Art. 105: Tribunalul Suprem este ales de Marea Adunare Națională pe durata legislaturii, în prima sesiune a acesteia.

Tribunalul Suprem funcționează până la alegerea noului Tribunal Suprem în legislatura următoare.

Art. 106: Tribunalul Suprem răspunde pentru activitatea sa în fața Marii Adunări Naționale, iar între sesiuni, în fața Consiliului de Stat.

Art. 107: Organizarea judecătoriailor și a tribunalelor, competența lor și procedura de judecată sunt stabilite prin lege.

Judecarea proceselor în primă instanță la judecătoria, la tribunalele județene și la tribunalele militare se face cu participarea asesorilor populari, afară de cazurile când legea dispune altfel.

Art. 108: Judecătorii și asesorii populari sunt aleși în conformitate cu procedura stabilită prin lege.

Art. 109: În Republica Socialistă România procedura judiciară se face în limba română, asigurându-se în unitățile administrativ – teritoriale locuite și de populație de altă naționalitate decât cea română, folosirea limbii materne a acelei populații.

Părților care nu vorbesc limba în care se face procedura judiciară li se asigură posibilitatea de a lua cunoștință, prin traducător, de piesele dosarului, precum și dreptul de a vorbi în instanță și a pune concluzii în limba maternă.

Art. 110: Judecata se desfășoară în ședință publică, cu excepția cazurilor prevăzute de lege.

Art. 111. În activitatea de judecată, judecătorii și asesorii populari sunt independenți și se supun numai legii”.

În dezvoltarea principiilor constituționale a fost adoptată

Legea nr. 58 / 27.12.1968, care a intrat în vigoare la data de 01.01.1969.

Noua lege de organizare judecătorească cuprindea prevederi referitoare la rolul și sarcinile instanțelor judecătorești (art. 1-3 din Legea nr. 58 / 1968).

În art. 4 din lege s-a prevăzut că pentru îndeplinirea sarcinilor ce le revin, instanțele judecătorești pot solicita concursul organelor procuraturii și a celor de miliție, organelor administrației de stat și organizațiilor socialiste, toate aceste entități fiind obligate, în baza atribuțiilor exercitate să dea concursul instanțelor.

Această prevedere, avea în vedere, înfăptuirea cu oportunitate și celeritate a activității de judecată precum și a activității de punere în executare a hotărârilor judecătorești.

Art. 6 din lege a consacrat, într-o formă considerată mai adecvată, principiul independenței judecătorilor. Practic în art. 6 a fost preluat – ad litteram – textul art. 111 din Constituție.

Deși în perioada anilor 1964 – 1975 s-a produs o atenuare a represiunii și o deschidere a regimului comunist în raport cu societatea civilă, considerăm că nici în această perioadă independența judecătorilor, deși proclamată, nu a fost acceptată de conducerea de partid și de stat.

Faptic desigur conducătorii centrali și locali ai P.C.R. și investiți pe linie de stat (de cele mai multe ori una și aceeași persoană) aveau tendința, în anumite cauze, să se amestece în activitatea de judecată efectuată de judecători.

Întrucât P.C.R. era considerat forța politică conducătoare a întregii societăți, în doctrina oficială era lansată teza potrivit căreia organele partidului au întâietate în raport cu organele de stat.

Mai mult, se considera că, pe linie de stat, organele puterii de stat (cele supreme, centrale și cele locale) își subordonază organele administrației de stat, organele judecătorești și pe cele ale procuraturii.

Unele documente de partid din perioada 1968-1989

prevedeau că nici o indicație sau dispoziție dată de vreo persoană, indiferent de funcția pe care o deține, nu poate să înlocuiască legea.

Noua lege de organizare judecătorească prevedea principiul alegerii judecătorilor. Președinții tribunalelor județene, judecătorii de la aceste tribunale precum și judecătorii de la judecătorii erau aleși de consiliile populare județene.

Președintele Tribunalului municipiului București, judecătorii acestui tribunal, precum și judecătorii de la judecătoriile sectoarelor municipiului erau aleși de Consiliul popular al municipiului București.

Alegerea judecătorilor se realiza, la propunerea Ministerului Justiției, pentru durata mandatului Consiliului popular județean sau al mun. București, adică pe **patru ani**.

În situația în care posturile de judecători deveneau vacante, se făceau alegeri parțiale în prima sesiune a Consiliului popular, ce urma după declararea vacanței postului.

Tribunalul Suprem era ales de Marea Adunare Națională pe perioada legislaturii – 4 ani.

În intervalul dintre sesiunile M.A.N. președintele, vicepreședinții și ceilalți membri ai Tribunalului Suprem puteau fi numiți de către Consiliul de Stat.

Structura sistemului judiciar cuprindea **instanțele de drept comun, ordinare**, care aveau competență generală: judecătoriile și tribunalele județene și **instanțele speciale**, care aveau competență limitată (tribunalele militare).

Atât instanțele ordinare cât și cele speciale aveau ca organ unic, de vârf, Tribunalul Suprem.

Tribunalul Suprem era împărțit în trei secții (civilă, penală și militară), fiecare secție fiind condusă de un vicepreședinte al Tribunalului Suprem.

Tribunalul Suprem desfășura o activitate laborioasă și complexă: de judecată ordinară, în primă instanță și în recurs și de exercitare a controlului general asupra activității de judecată

a tuturor tribunalelor și judecătoriilor, prin judecarea recursurilor extraordinare și prin emiterea unor decizii de îndrumare în vederea aplicării unitare a legilor în activitatea de judecată, la toate instanțele.

Noua lege de organizare judecătorească cuprindea dispoziții referitoare la modul de selecționare, de promovare, de încetare a funcției și de sancționare disciplinară a judecătoriilor.

Pentru pregătirea viitorilor judecători legea prevedea că, la judecătorii și la tribunalele militare de mare unitate, puteau funcționa judecători stagieri numiți de Ministrul Justiției (pentru judecătorii militari stagieri se cerea, în prealabil, acordul Ministerului Apărării Naționale), pe baza notelor obținute în facultate.

După efectuarea stagiului de doi ani, judecătorii stagieri erau obligați să susțină examenul de definitivat în profesie (capacitate) și în cazul în care promovau acest examen puteau fi propuși pentru a fi aleși în locurile vacante de judecători (art. 51-55 din Legea nr. 58 / 1968).

Art. 44-45 prevedeau condițiile necesare pentru a ocupa funcția de judecător:

- cetățenie română și capacitate de exercițiu deplină;
- titular al titlului științific de doctor sau de licențiat în drept;
- lipsa condamnărilor și existența unei reputații neștirbite;
- promovarea examenului de capacitate (definitivat) sau cel puțin 5 ani vechime în funcțiile de specialitate juridică enumerate de art. 45.

Judecătorii nu puteau fi delegați sau detașați de către președintele Tribunalului județean, decât la o judecătorie din cuprinsul aceluiași județ, deoarece erau aleși judecători de Consiliul popular județean.

Transferarea judecătorilor de la o judecătorie la alta, în interes de serviciu sau în interes personal, se putea face de Ministrul Justiției numai în cuprinsul aceluiași județ.

Judecătorii nu puteau fi transferați dintr-un județ în alt județ.

Pentru judecătorii aleși, calitatea de judecător înceta prin expirarea mandatului, în cazul în care nu erau realeși prin eliberarea din funcție la cerere (demisie) sau prin revocarea mandatului judecătorului de către Consiliul popular județean.

Judecătorii răspundeau disciplinar pentru abaterile de la îndatoririle de serviciu și pentru comportările care dăunau interesului serviciului sau prestigiului justiției.

În lege s-a introdus reglementarea sancționării abaterilor disciplinare (art. 60-64) și s-a abrogat statutul disciplinar al judecătorilor, aprobat prin Decretul nr. 338 / 1953.

Abaterile disciplinare erau sancționate pe cale de judecată disciplinară, de următoarele consilii, compuse din trei judecători, numiți de președintele instanței respective:

- pentru judecătorii de la judecătorii, de **consiliul disciplinar al tribunalului județean**;

- pentru judecătorii de la tribunalele militare de mare unitate, de **consiliul disciplinar al tribunalului militar teritorial**;

- pentru judecătorii de la tribunalele județene și de la tribunalele militare teritoriale precum și pentru cei de la Tribunalul Suprem, de **consiliul disciplinar al Tribunalul Suprem**.

Acțiunea disciplinară se exercita de **ministrul justiției**, de **președintele tribunalului județean** (pentru judecătorii de la tribunalul județean, respectiv pentru cei de la judecătoriile din județ) sau de **președintele tribunalului militar teritorial**, (pentru judecătorii militari din raza teritorială a T.M.T.).

În cazul exercitării acțiunii disciplinare de către președinții de tribunale, aceștia aveau obligația de a încunoștiința Ministerul Justiției.

Pentru Tribunalul Suprem, acțiunea disciplinară se exercita de președintele acestei instanțe.

Dacă împotriva unui judecător se punea în mișcare acțiunea penală acesta era suspendat din funcție până la

finalizarea cercetărilor.

Pentru abateri disciplinare grave, ministrul justiției putea dispune suspendarea judecătorului de judecătorie sau a celui de tribunal din funcție.

Tot pentru abateri grave, la propunerea președintelui Tribunalului Suprem, Consiliul de Stat putea dispune suspendarea judecătorului de la Tribunalul Suprem, până la soluționarea acțiunii disciplinare.

Judecătorul era trimis în judecată disciplinară pe baza unor cercetări prealabile.

Ascultarea judecătorului împotriva căruia se desfășura procedura disciplinară era obligatorie.

Consiliul disciplinar competent era sesizat în termen de **30 zile** de la cunoașterea rezultatului cercetării prealabile, dar nu mai târziu de **1 an**, de la data săvârșirii abaterii.

Dacă judecătorul era găsit vinovat i se putea aplica una dintre sancțiunile disciplinare: **observația, mustrarea, mustrarea cu avertisment.**

Judecătorilor stagiari li se putea desface contractul de muncă.

Judecătorii militari, în ipoteza comiterii de abateri disciplinare, puteau fi destituiți din funcție.

Pentru abateri grave, la cererea consiliului disciplinar, Ministerul Justiției putea propune Consiliului popular județean sau al mun. București, revocarea din funcție a respectivului judecător.

Pentru judecătorii Tribunalului Suprem, propunerea o făcea Marii Adunări Naționale sau Consiliului de Stat, după caz, președintele Tribunalului Suprem.

Judecătorii nemulțumiți de soluția pronunțată puteau introduce contestație, în termen de **10 zile** de la primirea comunicării hotărârii comisiei de disciplină.

Contestațiile formulate împotriva hotărârilor consiliilor de disciplină ale tribunalelor județene sau ale tribunalelor militare teritoriale se rezolvau de consiliul de disciplină al

Tribunalului Suprem.

Contestațiile privind hotărârile pronunțate de consiliul de disciplină al Tribunalului Suprem se rezolvau tot de către acest consiliu disciplinar, care urma să fie compus din 5 judecători, alții decât cei care au pronunțat, inițial, sentința disciplinară.

Acestea sunt aspectele mai importante prevăzute de Legea nr. 58 / 1968 de organizare judecătorească cu privire specială asupra statutului judecătorilor, a competențelor instanțelor de judecată și a organizării instituțiilor puterii judecătorești.

Acest act normativ a fost în vigoare până la adoptarea Legii nr. 92 / 1992, pentru organizarea judecătorească (04.08.1992).

ÎNCHEIERE

În cuprinsul acestei lucrări am încercat să abordăm instituțiile politice și respectiv instituțiile juridice corespunzătoare unor anumite etape istorice în dezvoltarea țării noastre. Organizarea politică și juridică nu a fost surprinsă decât în anumite „**MOMENTE**” fără a căuta să realizăm o continuitate, ceea ce ar fi determinat surprinderea tuturor instituțiilor **în marea curgere a Istoriei**. Evident, noi ne-am propus o analiză cât de cât detaliată și completă raportându-ne exclusiv la momente (perioade) istorice predeterminate. Alegerea acestor momente a fost o chestiune pur subiectivă a autorului. Câteva etape de dezvoltare social-politică și juridică au fost omise din cauza întinderii exagerate pe care ar fi luat-o această cercetare.

Nu uităm desigur nici de „promisiunea” făcută cititorului de a reveni cu o documentare completă (în măsura posibilităților) asupra instituțiilor stării și capacității persoanelor fizice (Partea I, cap. IV, Secț. a VI-a) în perioada medievală, pe teritoriul țării noastre.

Aducem întreaga noastră grațitudine și profundul nostru respect față de cadrele didactice universitare, care au activat și care activează, în cadrul catedrelor din Facultatea de Drept a Universității „Mihail Kogălniceanu” din Iași.

Ne exprimăm atașamentul și prețuirea în raport cu familia noastră, soția și fiica, care dând dovadă de maximă înțelegere și îngăduință au facilitat redactarea, în manuscris, a acestei lucrări.

De asemenea, gândul ne poartă și la dragii noștri părinți cu recunoștință.

AUTORUL

- Bacău -

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. Genoveva Vrabie, Sofia Popescu, **Teoria generală a dreptului**, Ed. „Ștefan Procopiu”, Iași, 1993;
2. Gh. Boboș, **Teoria generală a statului și dreptului**, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1983;
3. I. Ceterchi, M. Luburici, **Teoria generală a statului și dreptului**, Universitatea București;
4. Tudor Drăganu, **Drept Constituțional**, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972;
5. Ioan Muraru, **Drept Constituțional**, Universitatea București, 1987;
6. N. Prisca, **Drept Constituțional**, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1977;
7. Constantin Dissescu, **Drept Constituțional**, București, 1915;
8. Paul Negulescu, **Curs de drept constituțional român**, București, 1927;
9. Genoveva Vrabie, **Drept Constituțional și instituții politice contemporane**, Ed. Fundației „Chemarea”, Iași, 1992;
10. Ioan Muraru, **Drept Constituțional și instituții politice**, Ed. Actami, București, 1995 (vol. I; II);
11. Tudor Drăganu, **Drept Constituțional și instituții politice – Tratat elementar**, Ed. „Lumina Lex”, București, 1998 (vol. I; II);
12. Cristian Ionescu, **Drept Constituțional și instituții politice – Ediția a II-a**, Ed. All Beck, București, 2004;
13. Maria V. Dvoracek, **Istoria Dreptului Românesc, I**, Ed. Fundației „Chemarea”, Iași, 1992;
14. Cristian Ionescu, **Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741 – 1991**, Ed. „Lumina Lex”, București, 1998;

15. Barbu B. Berceanu, **Istoria constituțională a României în context internațional**, Ed. Rosetti, București, 2003;
16. I.I. Russu, **Limba traco-dacilor**, ed. a 2-a, București, 1967;
17. I. Agrigoroaie ș.a., **România în relațiile internaționale 1699-1939**, Iași, 1980;
18. Ion Antonescu, **Temeliile Statului Național Legionar 6 septembrie 1940 – 6 octomvrie 1940**, București, 1940;
19. Nicolae Baci, **Yalta și crucificarea României**, Roma, 1983.
20. Nicolae Baci, **Agonia României 1944-1948 / Dosarele secrete acuză**, Cluj-Napoca, 1990;
21. Gheroghe I. Brătianu, **Sfatul Domnesc și Adunarea Stărilor în Principatele Române**, București, 1995;
22. Gheroghe I. Brătianu, **Marea Neagră de la origini până la cucerirea otomană**, 1988 (vol. I; II);
23. Gheorghe Buzatu, **Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial**, București, 1988;
24. Dan Cioban și Victor Duculescu, **Drept Constituțional Român**, Univ. Hyperion, Facultatea de Drept, 1993;
25. Miron Constantinescu, **Istoria României**, Compendiu, ed. a II-a, București, 1997;
26. Florin Constantiniu, **O istorie sinceră a poporului român**, București, 1997;
27. Corneliu Coposu, **Armistițiul din 1944 și implicațiile lui**, București, 1990;
28. V. Costăchel, Petre P. Panaitescu și A. Cazacu, **Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)**, București, 1957;
29. Hadrian Daicoviciu, **Dacii**, București, 1968;

30. G. Dobrovolschi, **Unirea Basarabiei, teză de licență** (Universitatea Mihăileană, Iași – Facultatea de Teologie, Chișinău) Chișinău, 1938;
31. Valentin Al. Georgescu, **Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul sec. al XVIII-lea**, București, 1980;
32. Eleodor Focșeneanu, **Istoria constituțională a României (1859-1991)**, București, 1992;
33. Gh. Gheorghiu - Dej, **Articole și cuvântări**, 4 volume, 1952-1962;
34. Constantin C. Giurescu, **Istoria românilor**, București, 3 volume, 1938-1942;
35. Constantin C. Giurescu, **Probleme controversate în istoriografia română**, București, 1977;
36. Constantin C. Giurescu, **Viața și opera lui Cuza Vodă, ed. a II-a**, București, 1970;
37. Nicolae Iorga, **Istoria Românilor**, 10 volume, București, 1936-1940;
38. Nicolae Iorga, **Supt trei regi. Istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național, România contemporană de la 1904 la 1930**, București, 1932;
39. Nicolae Iorga, **Memorii**, 8 volume, București, 1931-1939;
40. Victor Jinga, **Probleme fundamentale ale Transilvaniei**, 2 volume, Brașov, 1945;
41. Constantin Kirițescu, **Preludii diplomatice ale războiului**, 2 volume, București, 1940;
42. Constantin Kirițescu, **Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1918, ed. a II-a**, 3 volume – fără an, București;
43. Ioan Muraru, **Constituțiile române – texte, note – prezentare comparativă**, București, 1993;
44. Paul Negulescu, George Alexianu, **Tratat de drept public**, București, 2 vol., 1942, 1943;
45. Petre Nemoianu, **Sârbii și Banatul**, Craiova, 1930;

46. Andrei Oțetea, **Istoria poporului român**, București, 1970;
47. Mihai T. Oroveanu, **Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale**, București, 1992;
48. **Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei, vol. I**, București, 1944, Biblioteca Institutului de Științe Administrative al României, „Colecția vechilor legiuri administrative”;
49. Alexandru Vianu ș.a., **Relațiile internaționale în acte și documente**, București (Ministerul Educației și Învățământului), 3 volume, 1974-1983;
50. A.D. Xenopol, **Istoria Românilor din Dacia Traiană, ed. a IV-a, îngrijită de Alexandru Zub**, București, 4 volume, 1985-1993; ediția a III-a, vol. IX-XIV, 1929-1930.

ANEXE

I. DOMNITORI ȘI PRINCIPI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE ȚARA ROMÂNEASCĂ

Domni

Basarab I: a.1324 iulie - † 1351 septembrie 1-1352 august 31

Nicolae Alexandru: p.1351 septembrie 1-1352 august 31- † 1364 noiembrie 16 Vlaicu (Vladislav I): p.1364 noiembrie 16 - c.1376

Radu I: c. 1376 (a.1377 iunie 7) - începutul lui 1385

Dan I: 1385 - † 1386 septembrie 23

Mircea cel Bătrân: p.1386 septembrie 23 - † 1418 ianuarie 31

Vlad I: a.1396 martie 21 - sfârșitul lui 1396

Mihail I: p. 1418 ianuarie 31- † 1420 iulie

Radu II Praznaglava: p.1420 iulie - 1422 octombrie (I)

Dan II: 1422 octombrie - sfârșitul lui 1426 (I)

Radu II Praznaglava: sfârșitul lui 1426- a.1427 aprilie (II)

Dan II: a.1427 aprilie - † a.1431 iunie (II)

Alexandru Aldea: a.1431 iunie - p.1436 noiembrie

Vlad Dracul: 1437 ianuarie - p.1442 iulie (I)

Basarab II: a.1442 septembrie - a. 1444 aprilie

Vlad Dracul: a.1444 aprilie - 1447 decembrie (II)

Vladislav II: p.1447 decembrie - c.1456 iulie

Vlad Țepeș: 1448 a. octombrie - începutul lui noiembrie (I)

Vlad Țepeș: c.1456 iulie -1462 noiembrie (II)

Radu cel Frumos: 1462 august - 1473 noiembrie (I)

Basarab cel Bătrân Laiotă: 1473 noiembrie - decembrie (I)

Radu cel Frumos: 1473 decembrie - 1474 august (II)

Basarab cel Bătrân Laiotă: 1474 august - septembrie (II)

Radu cel Frumos: 1474 septembrie - începutul lui octombrie (III)

Basarab cel Bătrân Laiotă: 1474 octombrie (III)

Basarab cel Tânăr Țepeluș: 1474 octombrie - noiembrie sau decembrie (I)

Radu cel Frumos: 1474 noiembrie sau decembrie - a.1475 iunie (IV)

Basarab cel Bătrân Laiotă: a.1475 iunie - a.1476 noiembrie (IV)
 Vlad Țepeș: 1476 noiembrie - † sfârșitul lui decembrie sau 1477 începutul lui ianuarie (III)
 Basarab cel Bătrân Laiotă: 1476 sfârșitul lui decembrie sau 1477 începutul lui ianuarie - 1477 decembrie (V)
 Basarab cel Tânăr Țepeluș: 1478 ianuarie -1480 iunie (II)
 Mircea II: 1480 iunie - noiembrie
 Basarab~el Tânăr Țepeluș: 1480 noiembrie -1481 iulie (III)
 Vlad Călugărul: 1481 iulie - august (I)
 Basarab cel Tânăr Țepeluș: 1481 august - † a.1482 iulie 13 (IV)
 Vlad Călugărul: 1482 iulie - † p.1495 septembrie 8 (II)
 Radu cel Mare: 1495 septembrie - † p.1508 aprilie 23
 Mihnea cel Rău: 1508 mai - 1509 octombrie
 Mircea III: 1509 octombrie - 1510 ianuarie
 Vlad cel Tânăr, Vlăduț: 1510 ianuarie - † 1512 ianuarie 23
 Neagoe Basarab: 1512 februarie - † 1521 septembrie 15
 Teodosie: p.1521 septembrie 15 - 1522 ianuarie
 Vlad (Dragomir) Călugărul: 1521 septembrie - octombrie
 Radu de la Afumați: 1522 ianuarie - aprilie (I)
 Stăpânirea lui Mehmed bei de Nicopol: 1522 aprilie - iunie (I)
 Radu de la Afumați: 1522 iunie - august (II)
 Stăpânirea lui Mehmed bei de Nicopol: 1522 .august - octombrie (II)
 Radu de la Afumați: 1522 octombrie - 1523 aprilie (III)
 Vladislav III: 1523 aprilie - octombrie (I)
 Radu Bădica: 1523 octombrie - † 1524 ianuarie între 19 și 27
 Radu de la Afumați: 1524 ianuarie - martie (IV)
 Vladislav III: 1524 martie - septembrie (II)
 Radu de la Afumați: 1524 septembrie - † 1529 ianuarie 2 (V)
 Vladislav III: 1525 aprilie - august (III)
 Basarab VI: 1529 ianuarie - februarie
 Locotenență domnească (Neagoe vornicul din Periș, Drăgan postelnic din Merișani-Bucșani ș.a.): 1529 februarie - martie
 Moise: 1529 martie - 1530 mai

Vlad înecatul: 1530 mai - 1532 iunie
Vlad Vintilă de la Slatina (Buzău): 1532 iunie - † 1535 iunie
Radu Paisie: 1535 iunie - 1545 ianuarie
Mircea Ciobanul: 1545 ianuarie - 1552 noiembrie (I)
Radu Ilie Haidăul: 1552 noiembrie - 1553 mai
Mircea Ciobanul: 1553 mai - 1554 martie (II)
Pătrașcu cel Bun: 1554 martie - † 1557 decembrie 26
Mircea Ciobanul: 1558 ianuarie - † 1559 septembrie 21 (III)
Petru cel Tânăr: 1559 septembrie - 1568 iunie
Alexandru II Mircea: 1568 iunie - 1574 aprilie (I)
Vintilă: 1574 mai
Alexandru II Mircea: 1574 mai - † 1577 iulie 25 (II)
Mihnea Turcitul: 1577 august-1583 iunie (I)
Petru CerceI: 1583 iulie - 1585 aprilie
Mihnea Turcitul: 1585 aprilie - 1591 aprilie (II)
Ștefan Surdul: 1591 mai - 1592 iulie
Alexandru cel Rău: 1592 august - 1593 septembrie
Mihai Viteazul: 1593 septembrie - † 1601 august 9/19
Nicolae Pătrașcu: 1599 noiembrie - 1600 septembrie
Simion Movilă: 1600 noiembrie - 1601 iunie (I)
Locotenență domnească (Radu, Preda și Stroe Buzescu, Stoica postelnic din Strâmba, Andronie vistier și Radu postelnic din Cepturaia): 1601 iulie - septembrie
Radu Șerban: 1601 octombrie (I)
Simion Movilă: 1601 octombrie - 1602 iulie (II)
Radu Mihnea: 1601 noiembrie - 1602 martie (I)
Radu Șerban: 1602 iulie - 1610 decembrie (II)
Gabriel Báthory: 1611 ianuarie - martie
Radu Mihnea: 1611 aprilie - mai (II)
Radu Șerban: 1611 mai - septembrie (III)
Radu Mihnea: 1611 iulie - 1616 iulie (III)
Locotenență domnească (Nica fost mare logofăt din Corcova, Stoica vistier din Strâmba, Lupu paharnic Mehedințeanul, Papa vistier Greceanu, Necula armaș, Dumitrașco postelnic; apoi Enache mare ban, Vintilă mare logofăt din Clătești, Cârstea

fost mare vornic și Nica fost mare logofăt): 1616 iulie - septembrie

Alexandru Iliăș: 1616 octombrie - 1618 iunie (I)

Locotenență domnească (Lupu Mehedințeanul): 1618 iunie - iulie

Gavril Movilă: 1618 august - 1620 iulie

Radu Mihnea: 1620 august -1623 august (IV)

Alexandru Coconul: 1623 august -1627 octombrie

Locotenență domnească: 1627 octombrie -1628 ianuarie

Alexandru Iliăș: 1628 ianuarie - 1629 octombrie (II)

Leon Tomșa: 1629 decembrie - 1632 iulie

Radu Iliăș: 1632 iulie - septembrie

Matei Basarab: 1632 octombrie - † 1654 aprilie 9/19

Constantin Șerban: p.1654 aprilie 9/19 - 1658 februarie (I)

Mihnea III Radu: 1658 martie -1659 noiembrie

Gheorghe Ghica: 1659 noiembrie -1660 septembrie

Constantin Șerban: 1660 aprilie - mai (II)

Grigore Ghica: 1660 septembrie - 1664 decembrie (I)

Radu Leon: 1665 februarie - 1669 martie

Antonie din popești: 1669 martie - 1672 februarie

Grigore Ghica: 1672 martie - 1673 noiembrie (II)

Gheorghe Duca: 1673 decembrie -1678 noiembrie

Șerban Cantacuzino: 1679 ianuarie - † 1688 octombrie 29/noiembrie 8

Constantin Brâncoveanu: 1688 octombrie 29/noiembrie 8 - 1714 martie

Ștefan Cantacuzino: 1714 martie - 1715 decembrie

Nicolae Mavrocordat: 1715 decembrie -1716 noiembrie (I)

Ioan Mavrocordat: 1716 noiembrie - † 1719 februarie 23/martie 6

Nicolae Mavrocordat: 1719 martie - † 1730 septembrie 3/14 (II)

Constantin Mavrocordat: 1730 octombrie/noiembrie (I)

Mihai Racoviță: 1731 ianuarie - octombrie (I)

Constantin Mavrocordat: 1731 octombrie - 1733 mai (II)

Grigore II Ghica: 1733 mai -1735 noiembrie (I)

Constantin Mavrocordat: 1735 noiembrie - 1741 septembrie (III)

Mihai Racoviță: 1741 septembrie - 1744 iulie (II)

Constantin Mavrocordat: 1744 iulie - 1748 februarie (IV)
 Căimăcămie (Mitropolitul, banul Grecianu, vornicul Dudescu, Antonachi vistier, Fierăscu vistier): 1748 februarie - aprilie
 Grigore II Ghica: 1748 aprilie - † 1752 august 23/septembrie 3 (II)
 Matei Ghica: 1752 septembrie - 1753 iunie
 Constantin Racoviță: 1753 iunie - 1756 februarie (I)
 Constantin Mavrocordat: 1756 februarie - 1758 august (V)
 Scarlat Ghica: 1758 august - 1761 iunie (I)
 Constantin Mavrocordat: 1761 iunie - 1763 martie (VI)
 Constantin Racoviță: 1763 martie - † 1764 ianuarie 26/februarie 6 (II)
 Ștefan Racoviță: p.1764 ianuarie 26/februarie 6 - 1765 august
 Scarlat Ghica: 1765 august - † 1766 decembrie 2/13 (II)
 Alexandru Scarlat Ghica: p.1766 decembrie 2/13 - 1768 octombrie
 Grigore III Ghica: 1768 octombrie - 1769 noiembrie
 Stăpânirea militară rusească: 1769 noiembrie - 1770 mai (I)
 Manole Giani Ruset: 1770 mai - noiembrie
 Stăpânirea militară rusească: 1770 noiembrie - 1774 octombrie (II)
 Alexandru Ipsilanti: 1774 septembrie - 1782 ianuarie (I)
 Nicolae Caragea: 1782 ianuarie - 1783 iulie
 Mihai Suțu: 1783 iulie - 1786 martie (I)
 Nicolae Mavrogheni: 1786 martie - 1790 iunie
 Stăpânirea militară austriacă: 1789 noiembrie - 1791 iulie (I)
 Mihai Suțu: 1791 martie - 1792 decembrie (II)
 Alexandru Moruzi: 1793 ianuarie - 1796 august (I)
 Alexandru Ipsilanti: 1796 septembrie - 1797 noiembrie (II)
 Constantin Hangerli: 1797 noiembrie - † 1799 februarie 18/martie 1
 Alexandru Moruzi: 1799 martie - 1801 octombrie (II)
 Mihai Suțu: 1801 octombrie - 1802 mai (III)
 Caimacam (Alexandru Suțu, domnul Moldovei): 1802 iunie - august
 Constantin Ipsilanti: 1802 august - 1806 august (I)
 Alexandru Suțu: 1806 august - octombrie (I)

Constantin Ipsilanti: 1806 octombrie - 1807 mai (II)
 (considerat domn și în Moldova sub autoritate rusească)
 Stăpânirea militară rusească: 1806 decembrie -1812 octombrie (III)
 Constantin Ipsilanti: 1807 iulie-august (III) (considerat domn și
 în Moldova sub autoritate rusească)
 Generalul rus Prozorovski: 1807 august - 1808 februarie
 Caimacami: 1808 februarie - septembrie
 Comitetul de cinci: 1808 septembrie -1809 martie
 Generalul rus Engelhardt, vicepreședinte al divanului: 1809
 martie - 1812
 octombrie Ioan Caragea: 1812 octombrie - 1818 septembrie
 Alexandru Suțu: 1818 noiembrie - † 1821 ianuarie 19/31 (II)
 Conducerea lui Tudor Vladimirescu: 1821 martie - † mai 14/26
 Stăpânirea turcească: 1821 mai - 1822 iunie (I)
 Grigo^{re} IV Ghica: 1822 septembrie - 1828 aprilie
 Stăpânirea militară rusească: 1828 mai - 1834 aprilie (IV)
 Generalul Pahlen: 1828 februarie - 1829 noiembrie
 Generalul Pavel Kiseleff: 1829 noiembrie - 1834 aprilie
 Alexandru Ghica: 1834 aprilie -1842 octombrie
 Gheorghe Bibescu: 1842 decembrie -1848 iunie
 Guvernul revoluționar provizoriu: 1848 iunie 14/26 - iunie
 28/iulie 8 (I)
 Căimăcămia: 1848 iunie 28/ iulie 8 - iunie 30/iulie 12
 Guvernul revoluționar provizoriu: 1848 iunie 30/iulie 12 - iulie
 28/august 9 (II)
 Locotenență domnească (Ion Heliade Rădulescu, Nicolae
 Golescu, Christian Tell): 1848 iulie - septembrie
 Caimac am (Constantin Cantacuzino): 1848 septembrie -1849 iunie
 Barbu Știrbei: 1849 iunie - 1853 octombrie (I)
 Stăpânirea militară rusească (baronul Budberg, președinte al
 divan ului,
 Kalinski, vicepreședinte al divan ului): 1853 octombrie -1854
 iulie (V)
 Stăpânirea turcească (Halim pașa, Derviş pașa): 1854 iulie -
 august (II)

Stăpânirea austriacă: 1854 august - 1856 martie (II)
Barbu Știrbei: 1854 septembrie - 1856 iunie (II)
Căimăcămia (Alexandru Ghica): 1856 iunie -1858 octombrie
Căimăcămie de trei (Emanoil Băleanu, Ioan Manu, Ioan Filipescu): 1858 octombrie - 1859 ianuarie 24/februarie 5
Alexandru Ioan Cuza: 1859 ianuarie 24/februarie 5, domn și în Moldova- 1866 februarie 11/23

MOLDOVA

Domni

Bogdan I: a. 1365 februarie -1367 Lațcu: c.1367 - c.1375
Petru I: c.1375 - începutul lui 1392
Roman I: a.1392 martie -1394 noiembrie
Ștefan I: 1394 noiembrie - a.1399 septembrie
Iuga: a.1399 septembrie - a.1400 aprilie
Alexandru cel Bun: a.1400 iunie - † 1432 ianuarie 1
Ilie: p.1432 ianuarie 1 - 1433 septembrie (I)
Ștefan II: 1433 octombrie - 1435 august (I)
Ilie: 1435 august - 1436 martie (II)
Ilie și Ștefan II: 1436 martie - 1442 august
Ilie asociat cu Roman II: 1438 între iunie și august -1442 august
Ștefan II: 1442 august - 1447 iulie (II)
Ștefan II asociat cu Petru II: c.1442 august - 1445 între aprilie și mai
Petru II asociat cu Roman II: 1447 iulie - septembrie
Roman III: 1447 septembrie - 1448 februarie
Petru II: 1448 ianuarie -1449 martie
Alexăndrel: 1449 februarie - octombrie (I)
Bogdan II: 1449 octombrie- † 1451 octombrie 15
Petru Aron: p.1451 octombrie 15 - 1452 februarie (I)
Alexăndrel: 1452 februarie - 1454 august (II)
Petru Aron: 1454 august - decembrie (II)

Alexăndrel: 1455 februarie - † 1455 aprilie 26 (III)
 Petru Aron: a.1455 iunie - 1457 aprilie (III)
 Ștefan cel Mare: 1457 aprilie - † 1504 iulie 2
 Bogdan III: 1504 iulie 2 - † 1517 aprilie 20
 Ștefan cel Tânăr (Ștefăniță): p.1517 aprilie 20 - † 1517 ianuarie 14
 Petru Rareș: 1517 ianuarie - 1538 septembrie (I)
 Ștefan Lăcustă: 1538 septembrie - † c.1540 decembrie 20
 Alexandru Cornea: p.1540 decembrie 20 - † 1541 februarie 9 sau 16
 Petru Rareș: 1541 februarie - † 1546 septembrie 3 (II)
 Iliaș Rareș: p.1546 septembrie 3 -1551 mai
 Ștefan Rareș: 1551 mai - † 1552 septembrie 1
 Ioan Joldea: 1552 septembrie
 Alexandru Lăpușneanu: 1552 septembrie - 1561 noiembrie (I)
 Ioan Despot (Iacob HeracJid): 1561 noiembrie - † 1563 noiembrie 25
 Ștefan Tomșa 1: 1563 august - 1564 februarie
 Alexandru Lăpușneanu: 1564 martie - † 1568 martie 11 (II)
 Bogdan Lăpușneanu: 1568 martie 9 -1572 ianuarie
 Ion Vodă cel Viteaz: 1572 februarie - † 1574 iunie 14
 Petru Șchiopul: p.1574 iunie 14 - 1577 noiembrie (I)
 Ioan Potcoavă: 1 577 noiembrie - decembrie
 Petru Șchiopul: 1578 ianuarie - februarie (II)
 Alexandru Potcoavă: 1578 februarie - martie
 Petru Șchiopul: 1578 martie - 1579 decembrie (III)
 Iancu Sasul: 1579 decembrie - 1582 septembrie
 Petru Șchiopul: 1582 septembrie - 1 591 august (IV)
 Aron: 1591 septembrie - 1592 iunie (I)
 Petru Cazacul: 1592 august - octombrie
 Aron: 1592 septembrie - 1595 aprilie (II)
 Ștefan Răzvan: 1595 aprilie - august
 Ieremia Movilă: 1595 august-1600 mai (I)
 Mihai Viteazul: 1600 mai - septembrie
 Ieremia Movilă: 1600 septembrie - † 1606 iunie 30/iulie 10 (II)
 Constantin Movilă: p.1606 iunie 30/iulie 10 - iulie (I)

Simion Movilă: 1606 iulie - † 1607 septembrie 14/24
 Mihail Movilă: p.1607 septembrie 14/24 - începutul lui octombrie (I)
 Constantin Movilă: 1607 octombrie (II)
 Mihail Movilă: 1607 octombrie - decembrie (II)
 Constantin Movilă: 1607 decembrie -1611 decembrie (III)
 Ștefan Tomșa II: 1612 ianuarie - 1615 noiembrie (I)
 Alexandru Movilă: 1615 noiembrie -1616 iulie
 Radu Mihnea: 1616 iulie -1619 februarie (I)
 Gaspar Gratiani: 1619 februarie - † 1620 septembrie 10/20
 Alexandru Iliăș: p.1620 septembrie 10/20 - 1621 septembrie (I)
 Ștefan Tomșa II: 1621 octombrie - 1623 septembrie (II)
 Radu Mihnea: 1623 septembrie - † 1626 ianuarie 13/23 (II)
 Miron Barnovschi: p.1626 ianuarie 13/23 - 1629 august (I)
 Alexandru Coconul: 1629 septembrie - 1630 aprilie
 Moise Movilă: 1630 aprilie - 1631 decembrie (I)
 Alexandru Iliăș: 1631 decembrie - 1633 aprilie (II)
 Miron Barnovschi: 1633 aprilie - † iunie 22/iulie 2 (II)
 Moise Movilă: 1633 iunie 25/iulie 5 - 1634 aprilie (II)
 Vasile Lupu: 1634 aprilie -1653 aprilie (I)
 Gheorghe Ștefan: 1653 aprilie (I)
 Vasile Lupu: 1653 mai - iulie (II)
 Gheorghe Ștefan: 1653 iulie - 1658 martie (II)
 Gheorghe Ghica: 1658 martie - 1659 noiembrie
 Constantin Șerban: 1659 octombrie - noiembrie (I)
 Ștefăniță Lupu: 1659 noiembrie - 1661 ianuarie (I)
 Constantin Șerban: 1661 ianuarie - februarie (II)
 Ștefăniță Lupu: 1661 februarie - † septembrie 19/29 (II)
 Eustratie Dabija: p.1661 septembrie 19/29 - † 1665 septembrie 11/21
 Căimăcămie: 1665 octombrie - noiembrie
 Gheorghe Duca: 1665 noiembrie -1666 mai (I)
 Iliăș Alexandru: 1666 mai -1668 noiembrie
 Gheorghe Duca: 1668 decembrie - 1671 decembrie (II)
 Mihalcea Hâncu: 1671 decembrie - 1672 ianuarie
 Gheorghe Duca: 1672 ianuarie - august (III)

Ștefan Petriceicu: 1672 august - 1673 noiembrie (I)
 Dumitrașcu Cantacuzino: 1673 noiembrie - 1674 ianuarie (I)
 Ștefan Petriceicu: 1674 februarie (II)
 Dumitrașcu Cantacuzino: 1674 februarie - 1675 noiembrie (II)
 Antonie Ruset: 1675 noiembrie - 1678 noiembrie
 Gheorghe Duca: 1678 decembrie -1683 noiembrie (IV)
 Ștefan Petriceicu: 1683 noiembrie - 1684 martie (III)
 Dumitrașcu Cantacuzino: 1684 aprilie - 1685 mai (III)
 Caimacam (Ion Racoviță vornicul): 1685 mai - iunie
 Constantin Cantemir: 1685 iunie - † 1693 martie 16/26
 Dimitrie Cantemir: 1693 martie 18/28 - aprilie (I)
 Constantin Duca: 1693 mai -1695 decembrie (I)
 Căimăcămie (Tudosie Dubău logofăt, Bogdan hatmanul, Iordache Ruset vistiernic): 1695 decembrie - 1696 ianuarie
 Antioh Cantemir: 1696 ianuarie -1700 septembrie (I)
 Constantin Duca: 1700 septembrie -1703 iunie (II)
 Caimacam (Ioan Buhuș logofăt): 1703 iunie - septembrie
 Mihai Racoviță: 1703 septembrie - 1705 februarie (I)
 Caimacam (Bogdan vornicul): 1705 februarie - martie
 Antioh Cantemir: 1705 martie - 1707 iulie (II)
 Căimăcămie (Iordache Ruset vornicul, Ion Neculce spătar, Ilie Cantacuzino fost vistier, Ilie Catargiul vistier): 1707 iulie
 Mihai Racoviță: 1707 iulie - 1709 octombrie (II)
 Căimăcămie (în frunte cu Ioan Buhuș logofăt): 1709 octombrie – decembrie
 Nicolae Mavrocordat: 1709 decembrie - 1710 noiembrie (I)
 Căimăcămie (în frunte cu Iordache Ruset vornicul): 1710 noiembrie
 Dimitrie Cantemir: 1710 noiembrie - 1711 iulie (II)
 Căimăcămie (Lupu Costachi vornic, Maxut postelnic, Antioh Jora hatman):
 1711 august - septembrie
 Caimacam (Constantin Mavrocordat): 1711 septembrie - noiembrie
 Nicolae Mavrocordat: 1711 noiembrie - 1715 decembrie (II)

Mihai Racoviță: 1715 decembrie -1726 septembrie (III)
 Căimăcămie (Constantin Costache spătar, Sandu Sturza ban):
 1726 septembrie - octombrie
 Grigore II Ghica: 1726 octombrie - 1733 aprilie (I)
 Constantin Mavrocordat: 1733 mai - 1735 noiembrie (I)
 Grigore II Ghica: 1735 decembrie - 1739 septembrie (II)
 Stăpânirea militară rusească (feldmareșalul Miinich): 1739
 septembrie - octombrie (I)
 Grigore II Ghica: 1739 octombrie -1741 septembrie (III)
 Constantin Mavrocordat: 1741 septembrie-1743 iulie (II) Ioan
 Mavrocordat: 1743 iulie - 1747 aprilie
 Grigore II Ghica: 1747 aprilie - 1748 februarie (IV)
 Constantin Mavrocordat: 1748 februarie - 1749 august (III)
 Caimacam (Iordache Stavarache): 1749 august- decembrie
 Constantin Racoviță: 1749 decembrie -1753 iunie (I)
 Matei Ghica: 1753 iunie - 1756 februarie
 Constantin Racoviță: 1756 martie - 1757 martie (II)
 Caimacam (Dumitrașcu Sturza spătar): 1757 martie
 Scarlat Ghica: 1757 martie - 1758 august
 Caimacam (Vidale): 1758 august
 Ioan Teodor Callimachi: 1758 august - 1761 mai Grigore
 Callimachi: 1761 mai - 1764 martie (I) Grigore III Ghica: 1764
 martie-1767 ianuarie (I)
 Grigore Callimachi: 1767 ianuarie -1769 iunie (II)
 Constantin Mavrocordat: 1769 iulie - † 1769 decembrie 4/14 (IV)
 Stăpânirea militară rusească (feldmareșalul P.A. Rumianțev):
 1769 septembrie - 1775 ianuarie (II)
 Grigore III Ghica: 1775 februarie - † 1777 octombrie 1/12 (II)
 Constantin Moruzi: p.1777 octombrie 1/12 -1782 mai
 Alexandru Mavrocordat Deli-bei: 1782 mai - 1785 ianuarie
 Alexandru Mavrocordat Firaris: 1785 ianuarie -1786 decembrie
 Alexandru Ipsilanti: 1787 ianuarie - 1788 aprilie
 Stăpânirea militară austriacă: 1787 - 1791 iulie (I)
 Manole Giani Ruset: 1788 iulie - 1789 martie

Stăpânirea militară rusească: 1788 octombrie - 1792 martie (III)
 Stăpânirea militară austriacă: 1789 noiembrie - 1791 iulie (II)
 Alexandru Moruzi: 1792 martie - 1793 ianuarie (I)
 Mihai Suțu: 1793 februarie - 1795 aprilie
 Alexandru CaJlimachi: 1795 mai - 1799 martie
 Constantin Ipsilanti: 1799 martie - 1801 iunie
 Alexandru Suțu: 1801 iulie - 1802 septembrie
 Căimăcămie (În frunte cu Iordache Cantă logofăt): 1802 septembrie - octombrie
 Alexandru Moruzi: 1802 octombrie -1806 august (II)
 Scarlat CaJlimachi: 1806 august- octombrie (14-19 domnie efectivă) (I)
 Alexandru Moruz: 1806 octombrie - 1807 martie (III)
 Stăpânirea militară rusească (comandant general Michelson): 1806 noiembrie - 1812 mai (IV)
 Constantin Ipsilanti: 1806 decembrie (7-14) - 1807 august (considerat domn în Moldova și în Țara Românească, sub autoritate rusească)
 Alexandru Hangerli: 1807 martie - iulie
 Scarlat Calimachi: 1807 iulie - 1810 iunie (domn din partea turcilor, nu vine în Moldova) (II)
 Căimăcămie (Iordache Ruset-Roznovanu): 1806 decembrie
 Căimăcămie (Mitropolit Veniamin Costache): 1807 ianuarie - 1812 iulie
 Scarlat Calimachi: 1812 octombrie -1819 septembrie (III)
 Căimăcămie (Manu postelnic, Rizo postelnic): 1819 iunie - noiembrie
 Mihai Suțu: 1819 septembrie -1821 februarie
 Căimăcămie (Mitropolit Veniamin Costache): 1821 martie - mai
 Eteria condusă de Alexandru Ipsilanti: 1821 februarie - martie
 Caimacam (Ștefan Vogoride): 1821 toamna -1822 iulie
 Stăpânirea turcească: 1821 mai - 1822 iulie
 Ioan Sandu Sturza: 1822 septembrie - 1828 aprilie
 Stăpânirea militară rusească: 1828 aprilie - 1834 aprilie (V)

Generalul Pahlen: 1828 februarie -1829 noiembrie
Generalul Pavel Kiseleff: 1829 noiembrie - 1834 aprilie
Vicepreședinți În Moldova: Minciaki, urmat de Mircovici
Mihail Sturza: 1834 iulie - 1849 iunie
Grigore Alexandru Ghica: 1849 august - 1853 octombrie (I)
Stăpânirea militară rusească: 1853 octombrie - 1854 septembrie (VI)
Grigore Alexandru Ghica: 1854 octombrie - 1856 iunie (II)
Consiliul administrativ extraordinar: 1856 iulie
Caimacam (Teodor Balș): 1856 iulie - † 1857 februarie
17/martie 1
Caimacam (Nicolae Vogoride): 1857 februarie -1858
octombrie
Căimăcămie de trei (Ștefan Catargi - înlocuit cu LA.
Cantacuzino -, Vasile Sturza, Anastasie Panu): 1858 octombrie
- 1859 ianuarie 5/17
Alexandru Ioan Cuza: 1859 ianuarie 5/17, apoi domn și În Țara
Românească - 1866 februarie 11/23

TRANSILVANIA

Voievozi (dregători regali)

Leustachiu: 1176
Legforus: 1199 - 1200
Eth: 1200
Iula: 1201 (I)
Benedict, fiul lui Conrad: 1202 - 1206 (I)
Smaragd: 1206
Benedict: 1208 - 1209 (II)
Mihail: 1209 - 1212
Bertold de Merallia: 1212 - 1213
Nicolae: 1213
Iula: 1214 (II)
Simion: 1212
Ipoch: 1216 - 1217

Rafael: 1217 - 1218
 Neuka: 1219 -1221
 Paul, fiul lui Petru: 1221 - 1222 Pousa, fiul lui Soulum: 1227 (I)
 Iula, din neamul Rata: 1229 - 1231
 Dionisie, fiul lui Dionisie: 1233 - 1234
 Andrei, fiul lui Serafin: 1235
 Pousa, fiul lui Soulum: 1235 - 1240 martie (II)
 Laurențiu: 1242 - 1252
 Ștefan, fiul regelui Ungariei
 Bela IV, ducele Transilvaniei: 1257 - 1258 (I)
 Ernye, din neamul Ákos; fost ban al Transilvaniei: a.1260
 Ștefan, fiul regelui Ungariei
 Bela IV, ducele Transilvaniei: 1260 - 1270 (II)
 Ladislau: 1263 mai - 1264
 Nicolae, din neamul Geregye: 1263, 1267 iunie - 1270 (I)
 Matei, din neamul Csák: 1270 iunie - 1272 august (I)
 Nicolae, din neamul Geregye: 1272 septembrie - 1273 mai (II)
 Ioan: 1273 mai
 Nicolae, din neamul Geregye: 1273 iunie - 1274 septembrie (III)
 Matei, din neamul Csak: 1273 - 1275 iunie (II)
 Ladislau (din neamul Borșa): 1275 a doua jumătate
 Ugrin, din neamul Csák: 1275 decembrie - 1276 mijloc
 Matei, din neamul Csák: 1276 august -1277 octombrie (III)
 Nicolae, fiul lui Mauriciu, din neamul Pok: 1277 noiembrie - decembrie (I)
 Finta, din neamul Aba: 1278 noiembrie - 1279 martie
 Ștefan, fiul lui Tekes: 1280
 Roland, din neamul Borșa: 1282 mai (I) Apor: 1283
 Roland, din neamul Borșa: 1284 ianuarie - 1285 ianuarie (II)
 Moise: a.1289 septembrie
 Roland, din neamul Borșa: 1288 Iunie - 1293 Iulie (III)
 Ladislau, din neamul Kan: 1294 (1295) septembrie -1315
 Nicolae, fiul lui Mauriciu: 1315 august -1318 (II)
 Doja de Debrețin: 1318 iunie -1321 noiembrie
 Toma de Szécsény: 1322 aprilie - 1342 august

Nicolae de Siroka, din neamul Aba: 1342 noiembrie - 1344 iunie
 Ștefan Lackfi de Kerekegyhaz: 1344 - 1350 noiembrie
 Ștefan, fratele regelui Ungariei
 Ludovic I de Anjou, ducele Transilvaniei: 1349 noiembrie - 1351 octombrie
 Toma, fiul lui Petru, din neamul Csór: 1351 februarie - mai
 Nicolae Kont, fiul lui Laurențiu: 1351 decembrie-1356 martie (I)
 Andrei Lackfi, fratele lui Ștefan Lackfi: 1356 aprilie -1359 septembrie
 Dionisie Lackfi, fiul lui Ștefan Lackfi: 1359 noiembrie c.. 1367 ianuarie
 Nicolae Kont, fiul lui Laurențiu: 1367 (II)
 Nicolae Lackfi, fiul lui Ștefan Lackfi: 1367 martie - † 1368 noiembrie
 Emeric Lackfi, fiul lui Ștefan Lackfi: 1369 februarie - 1372 septembrie
 Ștefan Lackfi, fiul lui Ștefan Lackfi: 1373 februarie - 1376 aprilie
 Ladislau de Losonez I, din neamul Tomaj: 1376 iunie-1391 decembrie
 Emerik Bebek I de Pelsöcz, din neamul Ākos: 1392 martie - 1393 septembrie
 Frank de Szecseny, fiul lui Konya: 1393 octombrie -1395 septembrie
 Stibor de Stiboricz: 1395 octombrie - 1401 aprilie (I)
 Nicolae Csaki și Nicolae Marczali, fiii lui Ștefan: 1401- 1403 mai
 Ioan Tamási, fiul lui Henric, și Iacob Lackfi de Santău: 1403 octombrie- 1409 decembrie
 Stibor de Stiboricz: 1410 februarie - 1414 ianuarie (II)
 Voievodatul neocupat: 1414 Iulie, octombrie
 Nicolae Csáki, fiul lui Ștefan: 1415 ianuarie - a.1426 mai (II)
 Ladislau Csáki, fiul lui Nicolae: 1426 septembrie -1435 noiembrie
 Ladislau Csáki și Petru Cseh: 1436 aprilie -1437 aprilie
 Petru Cseh: 1437 - 1438
 Desideriu de Losoncz: 1438 - 1440 mai
 Ladislau Jacks: 1441 ianuarie

Ioan de Hunedoara (I) și Nicolae de Ujlak (I): 1441 martie -1446
 Emerik Bebek II de Pelsocz: 1446 -1448
 Emerik Bebek II și Nicolae de Ujlak (II): 1447 aprilie
 Emerik Bebek II și Ioan de Hunedoara (II): 1448 mai - octombrie
 Nicolae de Ujlak (III) și Ioan de Rozgony: 1449 mai -1458
 Sebastian de Rozgony și Ioan de Rozgony: 1458 - 1460
 Sebastian de Rozgony și Nicolae de Ujlak (IV): 1460
 Sebastian de Rozgony și Ladislau de Kanizsa: 1460
 Sebastian de Rozgony: 1461 aprilie - septembrie
 Nicolae de Ujlak (V) și Ioan Pongracz de Dindeleag (I): 1462-1465
 Sigismund de Sz. entgyorgy, Ioan de Szentgyorgy și Berthold Elderbad de Monyorokerek: 1465 - 1467 octombrie
 Ioan Pongracz de Dindeleag (II) și Nicolae Csupor de Monoszlo: 1468-1472
 Blasiu Magyar: 1472 noiembrie - 1475 ianuarie
 Ioan Pongracz de Dindeleag: 1475 februarie - 1476 (III)
 Petru Gereb de Vingard: 1478 ianuarie - 1479 martie
 Ștefan Bathory I de Ecsed: 1479 iulie - 1493 ianuarie
 Ladislau de Losoncz II și Bartolomeu Dragfi de Beltiug: 1493 ianuarie -1495
 Bartolomeu Dragfi de Beltiug: 1495 -1499
 Petru de Szentgyorgy: 1499 -1510
 Ioan Zapolya: 1510 - 1526
 Petru de Pereny: 1526 -1529
 Ștefan Blithory II de Șimleul Silvaniei: 1529 - 1534
 Valentin Torok: 1530 septembrie
 Hieronim Laski: 1531 iunie -1534
 Emeric Cibok, guvernator: 1533 - 1534
 Ștefan Mailat: 1534 martie - 1538
 Ștefan Mailat și Emeric Balassa: 1538 iunie - 1540 august
 Voievodatul neocupat: 1540 august - 1551
 Ștefan Mailat și Ștefan Balassa căpitani generali: 1540 august - octombrie
 Ștefan Mailat căpitan general: 1540 octombrie - 1541 iulie

Ioan Sigismund Zapolya, fiul lui Ioan Zapolya, principe (sub tutela mamei sale Isabela): 1540 septembrie - 1551 iulie; 1556 septembrie - 1559 septembrie (sub tutela Isabelei) - † 1571 martie 14

George Martinuzzi, locotenent regal (guvernator): 1541- † 1551 decembrie 17

Andrei Blithory I de Ecsed: 1552 aprilie -1553

Francisc Kendi și Ștefan Dobó: 1553 mai - 1556 septembrie

Voievodatul neocupat: 1557 - 1571

Ștefan Bathory III de Șimleul Silvaniei, fiul lui Ștefan Bathory II: 1571 mai -1576 februarie

Principi autonomi

Ștefan Báthory III de Șimleul Silvaniei: 1576 - 1583

Cristofor Báthory, fratele lui Ștefan Báthory III: 1576 martie - † 1581 mai 17/27 (cu titlul de voievod)

Sigismund Báthory, fiul lui Cristofor Báthory: p.1581 mai 27 - 1597 (1)

Maria Cristierna, soția lui Sigismund Báthory: 1598 aprilie - august

Sigismund Báthory: 1598 august - 1599 martie (II)

Andrei Báthory II, vărui lui Sigismund Báthory: 1599 martie - † 1599 octombrie 21/31

Mihai Viteazul: 1599 octombrie -1600 septembrie (1)

Ștefan Csăky, conducătorul nobilimii transilvane, și George Basta, comandant imperial: 1600 septembrie -1601 ianuarie

Sigismund Báthory: 1601 februarie - august (III)

Mihai Viteazul: 1601 iulie 24/august 3 - † august 9/19 (II)

George Basta, socotit guvernator: 1601 august - 1602 ianuarie

Sigismund Báthory: 1601 septembrie - 1602 iulie (IV)

George Basta, guvernator (comisar suprem și comandant militar imperial unic): 1602 ianuarie - 1604 aprilie

Moise Szekely: a.1603 mai - † iulie 7/17

Radu Șerban, stăpânitor efectiv: p.1603 iulie 7/17 - septembrie

Comisarii imperiali: 1604 aprilie - 1605 septembrie
Ștefan Bocskay: 1604 noiembrie - † 1606 decembrie 19/29
Ladislau Gyulafi, guvernator: a.1605 martie - † iulie 18/28
Sigismund Rákoczi, guvernator: 1605 septembrie-1607 februarie; principe: 1607 februarie -1608 martie
Gabriel Báthory: 1608 martie - † 1613 octombrie 17/27
Gabriel Bethlen: 1613 octombrie - † 1629 noiembrie 5/15
Caterina de Brandenburg, văduva lui Gabriel Bethlen: p.1629 noiembrie 5/15 - 1630 septembrie
Ștefan Bethlen, fratele lui Gabriel Bethlen: 1630 septembrie - noiembrie
Gheorghe Rákoczi I, fiul lui Sigismund Rákoczi: 1630 decembrie - † 1648 octombrie 1/11
Gheorghe Rákoczi II, fiul lui Gheorghe Rákoczi 1: p.1648 octombrie 1/11- 1660 mai 28/iunie 7
Francisc Rhedei: 1657 noiembrie - 1658 ianuarie Acațiu
Barcsai: 1658 septembrie -1660 decembrie
Ioan Kemény: 1661 ianuarie - † 1662 ianuarie 12/22
Mihail Apafi 1: 1661 septembrie - † 1690 aprilie 5/15
Emeric Thokoly: 1690 iunie - octombrie
Francisc Rákoczi II, nepotul lui Gheorghe Rákoczi II: 1704 iulie - 1711 februarie

Guvernatori imperiali (civili și militari, sub diferite titluri)

Gheorghe Banffy 1: 1691 februarie - † 1708 noiembrie 4/15
Ștefan Haller: 1709 august - 1710 mai
Ștefan Wesselényi: 1710 mai -1713 martie (1)
Sigismund Kornis: 1713 martie - † 1731 decembrie 4/15
Ștefan Wesselényi: 1731 decembrie - 1732 iulie (II)
Francisc Anton Paul Wallis: 1732 iulie - 1734 iulie
Ioan Haller fiul lui Ștefan Haller: 1734 decembrie - † 1755 octombrie 7/18
Francisc Venceslav Wallis, vărul lui F.A.P. Wallis: 1755 decembrie - 1758 iulie

Ladislau Kemeny: 1758 iulie 8 - 1762 mai
Adolf Nicolae Buccow: 1762 mai - † 1764 mai 7/18
Andrei Hadik: 1764 iulie - 1767 octombrie
Carol O'Donnell: 1767 decembrie - 1710 septembrie
Maria-Iosif Auersperg: 1771 ianuarie - 1774 iulie
Samuel Brukenthal: 1774 iulie - 1787 ianuarie
Gheorghe Banffy II: 1787 ianuarie - † 1822 iunie 23/iulie 5
Ioan Jósika: 1822 septembrie - 1834 octombrie
Ferdinand d'Este: 1835 februarie - 1837 aprilie
Ioan Korniş: 1838 octombrie - † 1840 august 3/15
Iosif Teleki: 1842 ianuarie - 1848 noiembrie
Emeric Mikó: 1848 noiembrie - decembrie (1)
Ludovic Wohlgemuth: 1849 - 1851 februarie
Carol Borromeo Schwarzenberg: 1851 aprilie - † 1858 iunie 13/25
Frederic LiechteDstein: 1858 iulie - 1861 aprilie
Emeric Mikó: 1860 decembrie - 1861 noiembrie (II)
Ludovic Folliot de Crennville: 1861 noiembrie - 1867 aprilie

II. Şefii de stat ai României, până în 1989, inclusiv

Alexandru Ioan I: 1859 ianuarie 24 - 1866 februarie 10
Locotenenţa Domnească: 1866 februarie 11 - mai 10
Carol I: 1866 mai 10 - 1914 septembrie 27
Ferdinand I: 1914 septembrie 28 - 1927 iulie 20
Regenţa: 1927 iulie 20 - 1930 iunie 8
Carol II: 1930 iunie 8 - 1940 septembrie 6
Mihai I: 1940 septembrie 6 - 1947 decembrie 30
Dr. Constantin I. Parhon, preşedinte al Prezidiumului R.P.R.,
1947 decembrie 30 - 1948 aprilie 13
Dr. Constantin I. Parhon, preşedinte al Prezidiului M.A.N.:
1948 aprilie 13 - 1952 iunie 12
Dr. Petru Groza, preşedinte al Prezidiului M.A.N.: 1952 iunie 12 -
1958 ianuarie 7

Ion Gheorghe Maurer, președinte al Prezidiului M.A.N.: 1958
ianuarie 11 -1961 martie 21

Gheorghe Gheorghiu-Dej, președinte al Consiliului de Stat:
1961 martie 21 - 1965 martie 19

Chivu Stoica, președinte al Consiliului de Stat: 1965 martie 24 -
1967 decembrie 9

Nicolae Ceaușescu, președinte al Consiliului de Stat: 1967
decembrie 9 - 1974 martie 28

Nicolae Ceaușescu: 1974 martie 28 - 1989 decembrie 22

III. Președinții Consiliului de Miniștri, până în 1989, inclusiv

Barbu Catargi: 1862 ianuarie 22 - iunie 8

Apostol Arsache: 1862 iunie 8-23

Nicolae Kretzulescu: 1862 iunie 24 -1863 octombrie 11

Mihail Kogălniceanu: 1863 octombrie 11 - 1865 ianuarie 26

Constantin Bosianu: 1865 ianuarie 26 - iunie 14

Nicolae Kretzulescu: 1865 iunie 14 -1866 februarie 11

Ion Ghica: 1866 februarie 11 - mai 10

Lascăr Catargiu: 1866 mai 11 - iulie 13

Ion Ghica: 1866 iulie 15 - 1867 februarie 21

Constantin A. Kretzulescu: 1867 martie 1 - august 5

Ștefan Golescu: 1867 august 17 - 1868 aprilie 29

G-ral Nicolae Golescu: 1868 mai 1 - noiembrie 16

Dimitrie Ghica: 1868 noiembrie 16 - 1870 ianuarie 27

Alexandru G. Golescu: 1870 februarie 2 - aprilie 18

Manolache Costache Epureanu: 1870 aprilie 20 - decembrie 14

Ion Ghica: 1870 decembrie 18 - 1871 martie 11

Lascăr Catargiu: 1871 martie 11 - 1876 martie 30

G-ral Ioan Em. Florescu: 1876 aprilie 4 - 26

Manolache Costache Epureanu: 1876 aprilie 27 - iulie 23

Ion C. Brătianu: 1876 iulie 24 - 1878 noiembrie 24

Ion C. Brătianu: 1878 noiembrie 25 - 1879 iulie 10

Ion C. Brătianu: 1879 iulie 11 - 1881 aprilie 9

Dumitru e. Brătianu: 1881 aprilie 10 - iunie 8
 Ion C. Brătianu: 1881 iunie 9 - 1888 martie 20
 Theodor Rosetti: 1888 martie 23 - noiembrie 11
 Theodor Rosetti: 1888 noiembrie 12 - 1889 martie 22
 Lascăr Catargiu: 1889 martie 29 - noiembrie 3
 G-ral George Manu: 1889 noiembrie 5 - 1891 februarie 15
 G-ral Ioan Em. Florescu: 1891 februarie 21 - noiembrie 26
 Lascăr Catargiu: 1891 noiembrie 27 - 1895 octombrie 3
 Dimitrie A. Sturdza: 1895 octombrie 4 -1896 noiembrie 21
 Petre S. Aurelian: 1896 noiembrie 21 - 1897 martie 26
 Dimitrie A. Sturdza: 1897 martie 31 - 1899 martie 30
 George Gr. Cantacuzino: 1899 aprilie 11 - 1900 iulie 7
 Petre P. Carp: 1900 iulie 7 - 1901 februarie 13
 Dimitrie A. Sturdza: 1901 februarie 14 - 1904 decembrie 20
 George Gr. Cantacuzino: 1904 decembrie 22 - 1907 martie 12
 Dimitrie A. Sturdza: 1907 martie 12 - 1908 decembrie 27
 Ion I.C. Brătianu: 1908 decembrie 27 - 1909 martie 4
 Ion I.C. Brătianu: 1909 martie 4 - 1910 decembrie 28
 Petre P. Carp: 1910 decembrie 29 - 1912 martie 27
 Titu Maiorescu: 1912 martie 28 - octombrie 14
 Titu Maiorescu: 1912 octombrie 14 - 1913 decembrie 31
 Ion I.C. Brătianu: 1914 ianuarie 4 - 1916 decembrie 11
 Ion I.C. Brătianu: 1916 decembrie 11 - 1918 ianuarie 26
 G-ral Alexandru Averescu: 1918 ianuarie 29 - februarie 27
 Alexandru Marghiloman: 1918 martie 5 - octombrie 24
 G-ral Constantin Coandă: 1918 octombrie 24 - noiembrie 29
 Ion I.C. Brătianu: 1918 noiembrie 29 - 1919 septembrie 27
 G-ral Arthur Văitoianu: 1919 septembrie 27 - noiembrie 28
 Alexandru Vaida-Voevod: 1919 decembrie 1 -1920 martie 13
 G-ral Alexandru Averescu: 1920 martie 13 -1921 decembrie 13
 Take Ionescu: 1921 decembrie 17 -1922 ianuarie 17
 Ion I.e. Brătianu: 1922 ianuarie 19 - 1926 martie 27
 G-ral Alexandru Averescu: 1926 martie 30 - 1927 iunie 4
 Barbu Știrbei: 1927 iunie 4 - 20
 Ion Le. Brătianu: 1927 iunie 21 - 1927 noiembrie 24

Vintilă I. C. Brătianu: 1927 noiembrie 24 - 1928 noiembrie 3
 Iuliu Maniu: 1928 noiembrie 10 - 1930 iunie 7
 Gheorghe Gh. Mironescu: 1930 iunie 7-8
 Iuliu Maniu: 1930 iunie 13 - octombrie 8
 Gheorghe Gh. Mironescu: 1930 octombrie 10 - 1931 aprilie 4
 Nicolae Iorga: 1931 aprilie 18 - 1932 mai 31
 Alexandru Vaida-Voevod: 1932 iunie 6 - august 10
 Alexandru Vaida-Voevod: 1932 august 11 - octombrie 17
 Iuliu Maniu: 1932 octombrie 20 - 1933 ianuarie 12
 Alexandru: Vaida-Voevod: 1933 ianuarie 14 - noiembrie 9
 Ion G. Duca: 1933 noiembrie 14 - decembrie 29
 Dr. Constantin Angelescu: 1933 decembrie 29 - 1934 ianuarie 3
 Gheorghe Tătărescu: 1934 ianuarie 5 - octombrie 1
 Gheorghe Tătărescu: 1934 octombrie 2 - 1936 august 29
 Gheorghe Tătărescu: 1936 august 29 - 1937 noiembrie 14
 Gheorghe Tătărescu: 1937 noiembrie 17 - decembrie 28
 Octavian Goga: 1937 decembrie 28 - 1938 februarie 10
 Miron Cristea: 1938 februarie 10 - martie 30
 Miron Cristea: 1938 martie 30 - 1939 februarie 1
 Miron Cristea: 1939 februarie 1 - martie 6
 Armand Călinescu: 1939 martie 7 - septembrie 21
 G-ral Gheorghe Argeșanu: 1939 septembrie 21-28
 Constantin Argetoianu: 1939 septembrie 28 - noiembrie 23
 Gheorghe Tătărescu: 1939 noiembrie 24 - 1940 mai 11
 Gheorghe Tătărescu: 1940 mai 11 - iulie 4
 Ion Gigurtu: 1940 iulie 4 - septembrie 4
 G-ral Ion Antonescu: 1940 septembrie 6-14
 G-ral Ion Antonescu: 1940 septembrie 14 -1941 ianuarie 27
 G-ral (1941 august 22: mareșal) Ion Antonescu: 1941 ianuarie 27 - 1944 august 23
 G-ral Constantin Sănătescu: 1944 august 23 - noiembrie 4
 G-ral Constantin Sănătescu: 1944 noiembrie 4 - decembrie 6
 G-ral Nicolae Rădescu: 1944 decembrie 6 - 1945 februarie 28
 Dr. Petru Groza: 1945 martie 6 -1947 decembrie 30

Dr. Petru Groza: 1947 decembrie 30 - 1948 aprilie 13
Dr. Petru Groza: 1948 aprilie 13 - 1952 iunie 2
Gheorghe Gheorghiu-Dej: 1952 iunie 2 - 1953 ianuarie 24
Gheorghe Gheorghiu-Dej: 1953 ianuarie 24 - 1955 octombrie 3
Chivu Stoica: 1955 octombrie 3 - 1957 martie 19
Chivu Stoica: 1957 martie 19 - 1961 martie 21
Ion Gheorghe Maurer: 1961 martie 21 - 1965 martie 18
Ion Gheorghe Maurer: 1965 martie 18 - august 21
Ion Gheorghe Maurer: 1965 august 21 - 1967 decembrie 9
Ion Gheorghe Maurer: 1967 decembrie 9 - 1969 martie 13
Ion Gheorghe Maurer: 1969 martie 13 - 1974 martie 28
Manea Mănescu: 1974 martie 28 - 1975 martie 18
Manea Mănescu: 1975 martie 18 - 1979 martie 30
Ilie Verdeț: 1979 martie 30 - 1980 martie 29
Ilie Verdeț: 1980 martie 29 - 1982 mai 21
Constantin Dăscălescu: 1982 mai 21 - 1985 martie 28
Constantin Dăscălescu: 1985 martie 28 - 1989 decembrie 22

IV. Miniștrii de Interne, până în 1989, inclusiv

Barbu Catargi: 1862 ianuarie 22 - iunie 8
Ad-int. Apostol Arsache: 1862 iunie 8 - 23
Nicolae Kretzulescu: 1862 iunie 24 - 1863 octombrie 11
Mihail Kogălniceanu: 1863 octombrie 11 - 1865 ianuarie 26
Constantin Bosianu: 1865 ianuarie 26 - iunie 14
G-ral Ioan Em. Florescu: 1865 iunie 14 - 1866 ianuarie 30
Nicolae Kretzulescu: 1866 ianuarie 30 - februarie 11
Dimitrie Ghica: 1866 februarie 11 - mai 10
Lascăr Catargiu: 1866 mai 11 - iulie 13
Ion Ghica: 1866 iulie 15 - 1867 februarie 21
Ion C. Brătianu: 1867 martie 1 - iulie 29
Ștefan Golescu: 1867 august 17 - noiembrie 13
Ion C. Brătianu: 1867 noiembrie 13 - 1868 aprilie 29
Ion C. Brătianu: 1868 mai 1 - august 12
Ad-int. Anton 1. Arion: 1868 august 12 - noiembrie 2

Anton 1. Arion: 1868 noiembrie 2 - 16
Mihail Kogălniceanu: 1868 noiembrie 16 - 1870 ianuarie 24
Dimitrie Ghica: 1870 ianuarie 24 - 27
Alexandru G. Golescu: 1870 februarie 2 - aprilie 18
Manolache Costache Epureanu: 1870 aprilie 20 - decembrie 14
Ion Ghica: 1870 decembrie 18 - 1871 martie 11
Lascăr Catargiu: 1871 martie 11 - 1876 martie 30
G-ral Ioan Em. Florescu: 1876 aprilie 4 - 6
George D. Vernescu: 1876 aprilie 27 - 1877 ianuarie 19
Ion C. Brătianu: 1877 ianuarie 27 - 1878 mai 25
Constantin A. Rosetti: 1878 mai 26 - noiembrie 16
Ad-int. Mihail Kogălniceanu: 1878 noiembrie 17 - 24
Ion C. Brătianu: 1878 noiembrie 25 - 1879 iulie 10
Mihail Kogălniceanu: 1879 iulie 11 - 1880 aprilie 16
Ad-int. Ion C. Brătianu: 1880 aprilie 17 - iulie 14
Ad-int. Anastase Stolojan: 1880 iulie 15 - 19
Alexandru Teriachiu: 1880 iulie 20 - 1881 aprilie 9
Eugeniu Stătescu: 1881 aprilie 10 - iunie 8
Constantin A. Rosetti: 1881 iunie 9 - 1882 ianuarie 24
Ion C. Brătianu: 1882 ianuarie 25 - iulie 31
Gheorghe Chițu: 1882 august 1 - 1884 iunie 22
Ion C. Brătianu: 1884 iunie 23 - 1887 aprilie 28
G-ral Radu Mihai: 1887 aprilie 29 - 1888 februarie 29
Ad-int. Constantin Nacu: 1888 martie 1 - 20
Theodor Rosetti: 1888 martie 23 - noiembrie 11
Alexandru B. Știrbei: 1888 noiembrie 12 - 1889 martie 22
Lascăr Catargiu: 1889. martie 29 - noiembrie 3
G-ral George Manu: 1889 noiembrie 5 -1891 februarie 15
Lascăr Catargiu: 1891 februarie 21 - 1895 octombrie 3
Nicolae Flea: 1895 octombrie 4 - 1896 ianuarie 13
Ad-int. Dimitrie A. Sturdza: 1896 ianuarie 13 - februarie 3
Anastase Stolojan: 1896 februarie 3 - noiembrie 21
Vasile Lascir: 1896 noiembrie 21 - 1897 martie 26
Mihail Pherekyde: 1897 martie 31 - 1899 martie 30
George Gr. Cantacuzino: 1899 aprilie 11 - 1900 ianuarie 9

G-ral George Manu: 1900 ianuarie 9 - iulie 7
Constantin OIănescu: 1900 iulie 7 - 1901 februarie 13
Petre S. Aurelian: 1901 februarie 14 - 1902 iulie 18
George D. Pallade: 1902 iulie 18 - noiembrie 22
Vasile Lascăr: 1902 noiembrie 22 - 1904 decembrie 13
Ad-int. Spiru Haret: 1904 decembrie 13 - 20
George Gr. Cantacuzino: 1904 decembrie 12 - 1907 martie 12
Ion I.C. Brătianu: 1907 martie 12 - 1909 decembrie 15
Mihail Pherekyde: 1909 decembrie 15 - 1910 februarie 6
Ion I.C. Brătianu: 1910 februarie 6 - decembrie 28
Alexandru Marghiloman: 1910 decembrie 29 - 1912 martie 27
Constantin C. Arion: 1912 martie 28 - octombrie 14
Take Ionescu: 1912 octombrie 14 - 1913 decembrie 31
Vasile G. Morțun: 1914 ianuarie 4 - 1916 decembrie 11
Alexandru Constantinescu: 1916 decembrie 11 - 1918 ianuarie 26
Constantin Sărățeanu: 1918 ianuarie 29 - februarie 27
Alexandru Marghiloman: 1918 martie 5 - octombrie 24
G-ral Arthur Văitoianu: 1918 octombrie 24 - noiembrie 29
George G. Mârzescu: 1918 noiembrie 29 - 1919 septembrie 12
G-ral Arthur Văitoianu: 1919 septembrie 27 - noiembrie 28
G-ral Alexandru Averescu: 1919 decembrie 1 - 13
Ad-int. Aurel Vlad: 1919 decembrie 16 - 27
Dr. Nicolae Lupu: 1919 decembrie 27 - 1920 martie 13
G-ral Alexandru Averescu: 1920 martie 13 - iunie 13
Constantin Argetoianu: 1920 iunie 13 - 1921 decembrie 13
Ion Cămărășescu: 1921 decembrie 17 - 1922 ianuarie 17
G-ral Arthur Văitoianu: 1922 ianuarie 19 - 1923 octombrie 30
Ion I.C. Brătianu: 1923 octombrie 30 - 1926 martie 27
Octavian Goga: 1926 martie 30 - 1927 iunie 4
Barbu Știrbei: 1927 iunie 4 - 20
Ion G. Duca: 1927 iunie 21 - 1928 noiembrie 3
Alexandru Vaida-Voevod: 1928 noiembrie 10 - 1930 iunie 7
Mihai Popovici: 1930 iunie 7 - 8
Alexandru Vaida-Voevod: 1930 iunie 13 - octombrie 8
Ion Mihalache: 1930 octombrie 10 - 1931 aprilie 4

Ad-int. Nicolae Iorga: 1931 aprilie 18 - mai 7
 Ad-int Constantin Argetoianu: 1931 mai 7 -1932 mai 31
 Alexandru Vaida-Voevod: 1932 iunie 6 - august 10
 Ion Mihalache: 1932 august 11 - octombrie 17
 Ion Mihalache: 1932 octombrie 20” 1933 ianuarie 8
 Gheorghe Gh. Mironescu: 1933 ianuarie 14 - noiembrie 9
 Ion Inculeț: 1933 noiembrie 14 - 1934 ianuarie 3
 Ion Inculeț: 1934 ianuarie 5 - 1936 august 29
 Dumitru luca: 1936 august 29 - 1937 februarie 23
 Gheorghe Tătărescu: 1937 februarie 23 - noiembrie 14
 Richard Franasovici: 1937 noiembrie 17 - decembrie 28
 Armand Călinescu: 1937 decembrie 28 -1939 septembrie 21
 G-ral Gabriel Marinescu: 1939 septembrie 21 - 28
 Nicolae Ottescu: 1939 septembrie 28 - noiembrie 23
 Ad-int. Gheorghe Tătărescu: 1939 noiembrie 24 - 30
 Mihail Ghelmegeanu: 1939 noiembrie 30 - 1940 iulie 4
 G-ral David Popescu: 1940 iulie 4 - septembrie 14
 G-ral Constantin Petrovicescu: 1940 septembrie 14 - 1941 ianuarie 21
 G-ral Dumitru I. Popescu: 1941 ianuarie 21 - 1944 august 23
 G-ral Aurel Aldea: 1944 august 23 - noiembrie 4
 Nicolae Penescu: 1944 noiembrie 4 - decembrie 6
 Ad-int. g-ral Constantin Sănătescu: 1944 decembrie 6 - 14
 Ad-int. g-ral Nicolae Rădescu: 1944 decembrie 14 - 1945 februarie 28
 Teohari Georgescu: 1945 martie 6 -1952 mai 28
 Alexandru Drăghici: 1952 mai 28 - septembrie 20
 Pavel Ștefan: 1952 septembrie 20 - 1957 martie 19
 Alexandru Drăghici: 1957 martie 19 - 1965 iulie 27
 Cornel Onescu: 1965 iulie 27 - 1972 aprilie 24
 Ion Stănescu: 1972 aprilie 24 - 1973 martie 17
 Emil Bobu: 1973 martie 17 - 1975 martie 18
 Teodor Coman: 1975 martie 18 - 1978 septembrie 5
 George Homoștean: 1978 septembrie 5 - 1987 octombrie 5
 Tudor Postelnicu: 1987 octombrie 5 - 1989 decembrie 22

V. Miniștrii de Externe, până în 1989, inclusiv

Apostol Arsache: 1862 ianuarie 22 - iunie 23

Alexandru Cantacuzino: 1862 iunie 24 - septembrie 30

G-ral Ioan Gr. Ghica: 1862 septembrie 30 - 1863 august 17

Nicola Rosetti-Bălănescu: 1863 august 17 -1865 octombrie 2

Grigore Bengescu: 1865 octombrie 2 - 3

Ad-int. g-ral Savel Manu: 1865 octombrie 3 - 17

Alexandru Papadopol-Calimah: 1865 octombrie 17 -1866 februarie 11

Ion Ghica: 1866 februarie 11 - mai 10

Petre Mavrogheni: 1866 mai 11 - iulie 13

George B. Știrbei: 1866 iulie 15 - 1867 februarie 21

Ștefan Golescu: 1867 martie 1 - august 5

Alexandru Teriachiu: 1867 august 17 - noiembrie 1

Ad-int. Ștefan Golescu: 1867 noiembrie 1 - 12

Ștefan Golescu: 1867 noiembrie 12 - 1868 aprilie 29

G-ral Nicolae Golescu: 1868 mai 1 - noiembrie 16

Dimitrie Ghica: 1868 noiembrie 16 - 1869 august 26

Ad-int. Mihail Kogălniceanu: 1869 august 26 - noiembrie 28

Nicolae Calimachi-Catargi: 1869 noiembrie 29 - 1870 ianuarie 26

Ad-int. Alexandru G. Golescu: 1870 februarie 2 - aprilie 18

Petre P. Carp: 1870 aprilie 20 - decembrie 14

Nicolae Calimachi-Catargi: 1870 decembrie 18 - 1871 martie 11

Gheorghe Costa-Foru: 1871 martie 11 - 1873 aprilie 27

Vasile Boerescu: 1873 aprilie 28 - 1875 noiembrie 7

Ad-int. Lascăr Catargiu: 1875 noiembrie 7 - 1876 ianuarie 30

Ion Bălăceanu: 1876 ianuarie 30 - martie 30

Dimitrie Cornea: 1876 aprilie 4 - 26

Mihail Kogălniceanu: 1876 aprilie 27 - iulie 23

Nicolae Ionescu: 1876 iulie 24 - 1877 martie 24

Ion Câmpineanu: 1877 martie 25 - aprilie 2

Mihail Kogălniceanu: 1877 aprilie 3 - 1878 noiembrie 24

Ion Câmpineanu: 1878 noiembrie 25 - 1879 iulie 10
 Vasile Boerescu: 1879 iulie 11 - 1881 aprilie 9
 Dumitru C. Britianu: 1881 aprilie 10 - iunie 8
 Eugeniu Stătescu: 1881 iunie 9 - 1882 iulie 31
 Dimitrie A. Sturdza: 1882 august 1 - 1885 februarie 1
 Ion Cimpineanu: 1885 februarie 2 - octombrie 27
 Ion C. Brătianu: 1885 octombrie 28 - decembrie 15
 Mihail Pherekyde: 1885 decembrie 16 -1888 martie 20
 Petre P. Carp: 1888 martie 23 -1889 martie 22
 Alexandru Lahovari: 1889 martie 29 - noiembrie 3
 Alexandru Lahovari: 1889 noiembrie 5 - 1891 februarie 15
 Constantin Esarcu: 1891 februarie 21 - noiembrie 26
 Alexandru Lahovari: 1891 noiembrie 27 - 1895 octombrie 3
 Dimitrie A. Sturdza: 1895 octombrie 4 -1896 noiembrie 21
 Constantin I. Stoicescu: 1896 noiembrie 21 - 1897 martie 13
 Ad-int. Petre S. Aurelian: 1897 martie 13 - 26
 Dimitrie A. Sturdza: 1897 martie 31 -1899 martie 30
 Ion N. Lahlwari: 1899 aprilie 11 - 1900 iulie 7
 Alexandru Marghiloman: 1900 iulie 7 -1901 februarie 13
 Dimitrie A. Sturdza: 1901 februarie 14 -1902 ianuarie 9
 Ad-int. Ion I.C. Brătianu: 1902 ianuarie 9 - iulie 18
 Ion I.C. Brătianu: 1902 iulie 18 -1904 decembrie 12
 Ad-int. Dimitrie A. Sturdza: 1904 decembrie 12 - 20
 G-ral Iacob Lahovari: 1904 decembrie 22 - 1907 februarie 7
 Ad-int. Ion N. Lahovari: 1907 februarie 9 - 26
 Ion N. Lahovari: 1907 februarie 26 - martie 12
 Dimitrie A Sturdza: 1907 martie 12 -1908 decembrie 27
 Ad-int. Ion I.C. Brătianu: 1908 decembrie 27 - 1909 noiembrie 1
 Alexandru G. Djuvara: 1909 noiembrie 1 - 1910 decembrie 28
 . Titu Maiorescu: 1910 decembrie 29 - 1913 decembrie 31
 Emanoil Porumbaru: 1914 ianuarie 4 - 1916 decembrie 8
 Ad-int. Ion I.C. Brătianu: 1916 decembrie 8-11
 Ion I.C. Brătianu: 1916 decembrie 11 - 1918 ianuarie 26
 Ad-int. g-ral Alexandru Averescu: 1918 ianuarie 29 - februarie 27
 Constantin C. Arion: 1918 martie 6 - octombrie 24

G-ral Constantin Coandă: 1918 octombrie 24 - noiembrie 29
 Ion I.C. Brătianu: 1918 noiembrie 29 - 1919 septembrie 12
 Ad-int. g-ral Arthur Văitoianu: 1919 septembrie 27- octombrie 15
 Nicolae Mișu: 1919 octombrie 15 - noiembrie 28
 Alexandru Vaida-Voevod: 1919 decembrie 1 -1920 martie 13
 Duiliu Zamfirescu: 1920 martie 13 - iunie 13
 Take Ionescu: 1920 iunie 13 - 1921 decembrie 11
 Gheorghe Derussi: 1921 decembrie 17 - 1922 ianuarie 17
 Ion G. Duca: 1922 ianuarie 19 - 1926 martie 27
 Ion M. Mitileneu: 1926 martie 30 - 1927 iunie 4
 Ad-int. Barbu Știrbei: 1927 iunie 4 - 20
 Ad-int. Ion I.C. Brătianu: 1927 iunie 21 - iulie 6
 Nicolae Titulescu: 1927 iulie 6 - 1928 iulie 30
 Ad-int. Vintilă I.C. Brătianu: 1928 august 4 - septembrie 15
 Constantin Argetoianu: 1928 septembrie 15 - noiembrie 3
 Gheorghe Gh. Mironescu: 1928 noiembrie 10 - 1930 iunie 8
 Gheorghe Gh. Mironescu: 1930 iunie 13 - octombrie 8
 Gheorghe Gh. Mironescu: 1930 octombrie 10 -1931 aprilie 4
 Ad-int. Constantin Argetoianu: 1931 aprilie 18 - 27
 Dimitrie I. Ghica: 1931 aprilie 27 - 1932 mai 31
 Ad-int. Alexandru Vaida-Voevod: 1932 iunie 6 - august 10
 Alexandru Vaida-Voevod: 1932 august 11 - octombrie 17
 Nicolae Titulescu: 1932 octombrie 20 - 1933 ianuarie 12
 Nicolae Titulescu: 1933 ianuarie 14 - noiembrie 9
 Nicolae Titulescu: 1933 noiembrie 14 - 1934 ianuarie 3
 Nicolae Titulescu: 1934 ianuarie 10 - septembrie 28
 Ad-int. Gheorghe Tătărescu: 1934 octombrie 2 - 10
 Nicolae Titulescu: 1934 octombrie 10 - 1936 august 29
 Victor Antonescu: 1936 august 29 - 1937 noiembrie 14
 Victor Antonescu: 1937 noiembrie 17 - decembrie 28
 Istrate Micescu: 1937 decembrie 28 - 1938 februarie 10
 Ad-int. Gheorghe Tătărescu: 1938 februarie 10 - martie 30
 Nicolae Petrescu-Comnen: 1938 martie 30 - decembrie 21
 Grigore Gafencu: 1938 decembrie 21 - 1940 iunie 1
 Ion Gigurtu: 1940 iunie 1 - 28

Constantin Argetoianu: 1940 iunie 28 - iulie 4
Mihail Manoilescu: 1940 iulie 4 - septembrie 14
Mihail Sturdza: 1940 septembrie 14 - decembrie 20
Ad-int. g-ral Ion Antonescu: 1940 decembrie 20 - 1941 iunie 30
Mihai Antonescu: 1941 iunie 30 - 1944 august 23
Grigore Niculescu-Buzești: 1944 august 23 - noiembrie 4
Constantin Vișoianu: 1944 noiembrie 4 - 1945 februarie 28
Gheorghe Tătărescu: 1945 martie 6 - 1947 noiembrie 6
Ana Pauker: 1947 noiembrie 7 - 1952 iulie 11
Simion Bughici: 1952 iulie 11 - 1955 octombrie 3
Grigore Preoteasa: 1955 octombrie 3 - 1957 iulie 16
Ion Gheorghe Maurer: 1957 iulie 16 - 1958 ianuarie 15
Avram Bunaciu: 1958 ianuarie 23 - 1961 martie 21
Corneliu Mănescu: 1961 martie 21 - 1972 octombrie 23
George Macovescu: 1972 octombrie 23 - 1978 martie 28
Ștefan Andrei: 1978 martie 28 - 1985 noiembrie 11
Ilie Văduva: 1985 noiembrie 11 - 1986 august 26
Ioan Totu: 1986 august 26 - 1989 noiembrie 4
Ion Stoian: 1989 noiembrie 4 - decembrie 22

VI. Miniștrii de Război, până în 1989, inclusiv

G-ral Ioan Gr. Ghica: 1862 ianuarie 22 - septembrie 30
G-ral Ioan Em. Florescu: 1862 septembrie 30 - 1863 octombrie 11
G-ral Alexandru Iacovache: 1863 octombrie 12 - 1864 aprilie 12
G-ral Savel Manu: 1864 aprilie 12 - 1866 ianuarie 30
Col. Alexandru Solomon: 1866 ianuarie 30 - februarie 11
Maior Dimitrie Lecca: 1866 februarie 11 - mai 10
G-ral Ioan Gr. Ghica: 1866 mai 11 - iulie 13
G-ral Ioan Gr. Ghica: 1866 iulie 15 - august 6
Col. Nicolae Haralambie: 1866 august 6 - 1867 februarie 8
G-ral Tobias Gherghel: 1867 februarie 8 - 21
G-ral Tobias Gherghel: 1867 martie 1 - mai 24
Col. Gheorghe Adrian: 1867 mai 24 - august 5
Col. Gheorghe Adrian: 1867 august 17 - 1868 aprilie 29

Col. Gheorghe Adrian: 1868 mai 1 - august 12
 Ad-int. Ion C. Brătianu: 1868 august 12 - noiembrie 16
 Col. Alexandru Duca: 1868 noiembrie 16 - 1869 iulie 14
 Col. George Manu: 1869 iulie 14 - 1870 ianuarie 27
 Col. George Manu: 1870 februarie 2 - aprilie 18
 Col. George Manu: 1870 aprilie 20 - decembrie 14
 Col. Eustațiu Pencovici: 1870 decembrie 18 - 1871 martie 11
 G-ral Christian Tell: 1871 martie 11 - 14
 G-ral Ioan Em. Florescu: 1871 martie 14 - 1876 martie 30
 G-ral Ioan Em. Florescu: 1876 aprilie 4 - 26
 Col. Gheorghe Slăniceanu: 1876 aprilie 27 - 1877 aprilie 1
 G-ral Alexandru Cernat: 1877 aprilie 2 - august 19
 Ad-int. Ion C. Brătianu: 1877 august 20 - 1878 martie 16
 G-ral Alexandru Cernat: 1878 martie 17 - noiembrie 24
 Ad-int. Ion C. Brătianu: 1878 noiembrie 25 - 1879 ianuarie 7
 Col. Nicolae Dabija: 1879 ianuarie 8 - 1879 iulie 10
 Col. Dimitrie Lecca: 1879 iulie 11 - 1880 aprilie 29
 G-ral Gheorghe Slăniceanu: 1880 aprilie 29 - 1881 iunie 8
 Ad-int. Ion C. Brătianu: 1881 iunie 9 - noiembrie 30
 Ion C. Brătianu: 1881 noiembrie 30 - 1882 ianuarie 24
 G-ral Gheorghe Anghelescu: 1882 ianuarie 25 - iulie 31
 Ion C. Brătianu: 1882 august 1 - 1884 iunie 22
 G-ral Ștefan Fălcoianu: 1884 iunie 23 - 1886 ianuarie 12
 Ad-int. Ion C. Brătianu: 1886 ianuarie 13 - februarie 20
 G-ral Alexandru Anghelescu: 1886 februarie 21 - 1887
 noiembrie 4
 Ad-int. Ion C. Brătianu: 1887 noiembrie 5 - 1888 martie 20
 G-ral Constantin Barozzi: 1888 martie 23 - noiembrie 11
 G-ral George Manu: 1888 noiembrie 12 - 1889 martie 22
 G-ral George Manu: 1889 martie 29 - noiembrie 3
 G-ral Matei Vlădescu: 1889 noiembrie 5 - 1891 februarie 15
 G-ral Iacob Lahovari: 1891 februarie 21 - 1894 februarie 21
 Ad-int. Lascăr Catargiu: 1894 februarie 22 - iunie 12
 G-ral Constantin Poenaru: 1894 iunie 12 - 1895 octombrie 3

G-ral Constantin Budişteanu: 1895 octombrie 4 - 1896 noiembrie 21
 Ad-int. Constantin 1. Stoicescu: 1896 noiembrie 21 - 25
 G-ral Anton Berindei: 1896 noiembrie 25 - 1897 martie 26
 G-ral Anton Berindei: 1897 martie 31 - 1899 martie 30
 G-ral Iacob Lahovari: 1899 aprilie 11 - 1901 februarie 13
 Ad-int. Dimitrie A. Sturdza: 1901 februarie 14 - 1902 iulie 18
 Dimitrie A. Sturdza: 1902 iulie 18 - 1904 decembrie 20
 G-ral George Manu: 1904 decembrie 22 - 1907 martie 12
 Ad-int. Dimitrie A. Sturdza: 1907 martie 12 - 13
 G-ral Alexandru Averescu: 1907 martie 13 - 1909 martie 4
 Ad-int. Toma Stelian: 1909 martie 4 - noiembrie 1
 G-ral Grigore Crăiniceanu: 1909 noiembrie 1 - 1910 decembrie 28
 Nicolae Filipescu: 1910 decembrie 29 - 1912 martie 27
 G-ral Ioan Argetoianu: 1912 martie 28 - octombrie 14
 G-ral Constantin Hârjeu: 1912 octombrie 14 - 1913 decembrie 13
 Ion I.C. Brătianu: 1914 ianuarie 4 - 1916 august 15
 Vintilă I.C. Brătianu: 1916 august 15 - 1917 iulie 10
 Ad-int. Vintilă J.C. Brătianu: 1917 iulie 10 - 20
 G-ral Constantin Iancovescu: 1917 iulie 20 - 1918 ianuarie 26
 G-ral Constantin Iancovescu: 1918 ianuarie 29 - februarie 27
 G-ral Constantin Hârjeu: 1918 martie 6 - octombrie 24
 G-ral Eremia Grigorescu: 1918 octombrie 24 - noiembrie 29
 G-ral Arthur Văitoianu: 1918 noiembrie 29 - 1919 septembrie 12
 G-ral Ion Răşcanu: 1919 septembrie 27 - noiembrie 28
 G-ral Ion Răşcanu: 1919 decembrie 1 - 1920 martie 2
 G-ral Traian Moşoiu: 1920 martie 2 - 13
 G-ral Ion Răşcanu: 1920 martie 13 - 1921 decembrie 13
 G-ral Ştefan Holban: 1921 decembrie 17 - 1922 ianuarie 17
 Ion I.C. Brătianu: 1922 ianuarie 19 - martie 25
 G-ral Gheorghe Mărdărescu: 1922 martie 25 - 1926 martie 27
 G-ral Ludovic Mircescu: 1926 martie 30 - 1927 iunie 4
 G-ral Paul Angelescu: 1927 iunie 4 - 1928 noiembrie 3
 G-ral Henry Cihoski: 1928 noiembrie 10 - 1930 aprilie 5

Ad-int. Iuliu Maniu: 1930 aprilie 5 - 14
 G-ral Nicolae Condeescu: 1930 aprilie 14 - iunie 8
 G-ral Nicolae Condeescu: 1930 iunie 13 - octombrie 8
 G-ral Nicolae Condeescu: 1930 octombrie 10 - 1931 aprilie 4
 G-ral Constantin Ștefinescu-Amza: 1931 aprilie 18 - 1932 mai 31
 G-ral Constantin Ștefănescu-Amza: 1932 iunie 6 - august 10
 G-ral Nicolae Samsonovici: 1932 august 11- octombrie 17
 G-ral Nicolae Samsonovici: 1932 octombrie 20 - 1933 ianuarie 12
 G-ral Nicolae Samsonovici: 1933 ianuarie 14 - noiembrie 9
 G-ral Nicolae Vică: 1933 noiembrie 14 - 1934 ianuarie 3
 G-ral Nicolae Vică: 1934 ianuarie 5 - mai 31
 Ad-int. Gheorghe Tătărescu: 1934 mai 31 - iulie 27
 G-ral Paul Angelescu: 1934 iulie 27 - 1937 august 28
 Ad-int. Radu Irimescu: 1937 august 28 - septembrie 4
 G-ral CORstantin Ilasievici: 1937 septembrie 4 - noiembrie 14
 G-ral Constantin Ilasievici: 1937 noiembrie 17 - decembrie 28
 G-ral Ion Antonescu: 1937 decembrie 28 - 1938 martie 30
 G-ral Gheorghe Argeșanu: 1938 martie 30 - octombrie 14
 G-ral Nicolae G. Ciupercă: 1938 octombrie 14 - 1939 februarie 1
 Ad-int. Armand Călinescu: 1939 februarie 1 - septembrie 21
 G-ral Ioan Ilcuș: 1939 septembrie 21 - 1940 iulie 4
 G-ral Constantin Niculescu: 1940 iulie 4 - septembrie 4
 G-ral Ion Antonescu: 1940 septembrie 4 - 1941 ianuarie 27
 G-ral Iosif Iacobici: 1941 ianuarie 27 - septembrie 23
 Ad-int. mareșal Ion Antonescu: 1941 septembrie 23 - 1942 ianuarie 23
 G-ral Constantin Pantazi: 1942 ianuarie 23 - 1944 august 23
 G-ral Mihail Racoviță: 1944 august 23 - noiembrie 4
 Ad-int. g-ral Constantin Sinătescu: 1944 noiembrie 4 - decembrie 6
 G-ral Ion Negulescu: 1944 decembrie 6 - 1945 februarie 28
 G-ral Constantin Vasiliu-Rășcanu: 1945 martie 6 -1946 noiembrie 29
 G-ral Mihail Lascăr: 1946 noiembrie 29 -1947 decembrie 23
 G-ral Emil Bodnăraș: 1947 decembrie 23 -1955 octombrie 3
 G-ral Leontin Sălăjan: 1955 octombrie 3 -1966 septembrie 1

G-ral Ion Ioniță: 1966 septembrie 1 - 1976 iunie 19
G-ral Ion Coman: 1976 iunie 19 -1980 martie 29
G-ral Constantin Olteanu: 1980 martie 29 -1985 decembrie 17
G-ral Vasile Milea: 1985 decembrie 17 - 1989 decembrie 22

VII. Miniștrii de Finanțe, până în 1989, inclusiv

Alexandru C. Moruzzi: 1862 ianuarie 22 - 27
Grigore Balș: 1862 ianuarie 27 - martie 11
Ad-int. Alexandru Catargi: 1862 martie 11 - 24
Teodor Ghica: 1862 martie 24 - iulie 12
Ad-int. Alexandru Cantacuzino: 1862 iulie 12 - septembrie 30
Alexandru Cantacuzino: 1862 septembrie 30 -1863 martie 16
Ad-int Constantin I. Iliescu: 1863 martie 16 - iulie 31
Constantin I. Iliescu: 1863 iulie 31 - octombrie 11
Ludovic Steege: 1863 octombrie 11 - 1865 ianuarie 21
Ad-int. Nicolae Rosetti-Bălănescu: 1865 ianuarie 21 - 26
Ion Strat: 1865 ianuarie 26 - iunie 14
Nicolae Kretzulescu: 1865 iunie 14 - 1866 ianuarie 30
Iqan Otetelișanu: 1866 ianuarie 30 - februarie 11
Ad-int. Dimitrie A. Sturdza: 1866 februarie 11 -16
Petre Mavrogheni: 1866 februarie 16 - mai 10
Ion C. Brătianu: 1866 mai 11 - iulie 13
Petre Mavrogheni: 1866 iulie 15 - 1867 februarie 21
Alexandru Vădescu: 1867 martie 1 - august 5
Ludovic Steege: 1867 august 17 - septembrie 30
Ad-int. Grigore Arghiropol: 1867 octombrie 1 - 27
Ion C. Brătianu: 1867 octombrie 27 - noiembrie 13
Ad-int. Ion C. Brătianu: 1867 noiembrie 13 - 1868 aprilie 29
Ad-int. Ion C. Brătianu: 1868 mai 1 - august 12
Ion C. Brătianu: 1868 august 12 - noiembrie 16
Alexandru G. Golescu: 1868 noiembrie 16 - 1870 ianuarie 26
Ioan A. Cantacuzino: 1870 februarie 2 - aprilie 18

Constantin Grădișteanu: 1870 aprilie 20 - decembrie 14
 Dimitrie A. Sturdza: 1870 decembrie 18 - 1871 martie 11
 Petre Mavrogheni: 1871 martie 11 - 1875 ianuarie 7
 George Gr. Cantacuzino: 1875 ianuarie 7 - 1876 ianuarie 30
 Ion Strat: 1876 ianuarie 30 - martie 30
 G-ral Christian Tell: 1876 aprilie 4 - 26
 Ion C. Brătianu: 1876 aprilie 27 - 1877 ianuarie 27
 Dimitrie A. Sturdza: 1877 ianuarie 27 - februarie 21
 Ad-int. Ion C. Brătianu: 1877 februarie 21 - august 19
 Ad-int. Ion Câmpineanu: 1877 august 29 - septembrie 22
 Ion Câmpineanu: 1877 septembrie 22 - 1878 noiembrie 24
 Dimitrie A. Sturdza: 1878 noiembrie 25 - 1880 februarie 15
 Ad-int. Ion C. Brătianu: 1880 februarie 16 - 24
 Ion Câmpineanu: 1880 februarie 25 - iulie 14
 Ad-int. Ion C. Brătianu: 1880 iulie 15 - 28
 Ion C. Brătianu: 1880 iulie 28 - 1881 aprilie 9
 Ad-int. col. Nicolae Dabija: 1881 aprilie 10 - 27
 Dimitrie A. Sturdza: 1881 aprilie 28 - iunie 8
 Ion C. Brătianu: 1881 iunie 9. noiembrie 30
 Gheorghe Chițu: 1881 decembrie 1 - 1882 ianuarie 24
 Gheorghe Lecca: 1882 ianuarie 25 - 1885 august 30
 Ad-int. Constantin Nacu: 1885 septembrie 13 - decembrie 15
 Constantin Nacu: 1885 decembrie 15 - 1888 februarie 29
 Dimitrie A. Sturdza: 1888 martie 1 - 20
 Menelas Ghermani: 1888 martie 23 - 1889 martie 22
 George D. Vernescu: 1889 martie 29 - noiembrie 3
 Menelas Ghermani: 1889 noiembrie 5 - 1891 februarie 15
 George D. Vernescu: 1891 februarie 21 - noiembrie 26
 Alexandru B. Știrbei: 1891 noiembrie 27 - decembrie 17
 Menelas Ghermani: 1891 decembrie 18 - 1895 octombrie 3
 Gheorghe Cantacuzino-Râfoveanu: 1895 octombrie 4 -1897
 martie 13

Ad-int. Vasile Lascăr: 1897 martie 13 - 26
 Gheorghe Cantacuzino-Râfoveanu: 1897 martie 31 - 1898
 octombrie 1
 George D. Pallade: 1898 octombrie 1 - 1899 martie 30
 G-ral George Manu: 1899 aprilie 11 - 1900 ianuarie 9
 Take Ionescu: 1900 ianuarie 9 - iulie 7
 Petre P. Carp: 1900 iulie 7 - 1901 februarie 13
 George D. Pallade: 1901 februarie 14 - 1902 ianuarie 9
 Dimitrie A. Sturdza: 1902 ianuarie 9 - iulie 18
 Emil Costinescu: 1902 iulie 18 -1904 decembrie 20
 Take Ionescu: 1904 decembrie 22 - 1907 martie 12
 Emil Costinescu: 1907 martie 12 - 1910 decembrie 15
 Petre P. Carp: 1910 decembrie 29 - 1912 martie 27
 Theodor Rosetti: 1912 martie 28 - octombrie 14
 Alexandru Marghiloman: 1912 octombrie 14 - 1913 decembrie 31
 Emil Costinescu: 1914 ianuarie 4 - 1916 decembrie 11
 Victor Antonescu: 1916 decembrie 11 - 1917 iulie 10
 Nicolae Titulescu: 1917 iulie 10 - 1918 ianuarie 26
 Fotin Enescu: 1918 ianuarie 29 - februarie 27
 Mihail Seulescu: 1918 martie 6 - septembrie 3
 Ad-int. Constantin C. Arion: 1918 septembrie 3 - octombrie 24
 Ad-int. Fotin Enescu: 1918 octombrie 24 - 29
 Oscar Kiriacescu: 1918 octombrie 29 - 1919 septembrie 12
 Ad-int. g-ral Ioan Popescu: 1919 septembrie 27 - octombrie 6
 Ion Angelescu: 1919 octombrie 6 - noiembrie 28
 Aurel Vlad: 1919 decembrie 1 -1920 februarie 23
 Ad-int. Mihai Popovici: 1920 februarie 23 - martie 13
 Constantin Argetoianu: 1920 martie 13 - iunie 13
 Nicolae Titulescu: 1920 iunie 13 -1921 decembrie 13
 Take Ionescu: 1921 decembrie 17 -1922 februarie 17
 Vintilă I.C. Brătianu: 1922 ianuarie 19 - 1926 martie 27
 Ion Lapedatu: 1926 martie 30 - 1927 martie 19

G-ral Alexandru Averescu: 1927 martie 19 - iunie 4
 Ad-int. Barbu Știrbei: 1927 iunie 4 - 6 .
 Mihai Popovici: 1927 iunie 6 - 20
 Vintilă LC. Brătianu: 1927 iunie 21 - 1928 noiembrie 3
 Mihai Popovici: 1928 noiembrie 10 - 1929 octombrie 14
 Ad-int. Iuliu Maniu: 1929 octombrie 15 - 26
 Ad-int. Virgil Madgearu: 1929 octombrie 26 - noiembrie 14
 Virgil Madgearu: 1929 noiembrie 14 - 1930 iunie 7
 Ion Răducanu: 1930 iunie 7-8
 Mihai Popovici: 1930 iunie 13 - octombrie 8
 Mihai Popovici: 1930 octombrie 10 - 1931 aprilie 4
 Constantin Argetoianu: 1931 aprilie 18 - 1932 mai 31
 Gheorghe Gh. Mironescu: 1932 iunie 6 - octombrie 17
 Virgil Madgearu: 1932 octombrie 20 - 1933 ianuarie 12
 Virgil Madgearu: 1933 ianuarie 14 - noiembrie 9
 Constantin (Dinu) I.C. Brătianu: 1933 noiembrie 14 - 1934
 ianuarie 3
 Victor Slăvescu: 1934 ianuarie 5 - 1935 februarie 1
 Victor Antonescu: 1935 februarie 1 - 1936 august 29
 Mircea Cancicov: 1936 august 29 - 1937 noiembrie 14
 Mircea Cancicov: 1937 noiembrie 17 - decembrie 28
 Eugen Savu: 1937 decembrie 28 - 1938 februarie 10
 Mircea Cancicov: 1938 februarie 10 - 1939 februarie 1
 Mitiță Constantinescu: 1939 februarie 1 - 1940 iulie 4
 Ad-int. Gheorghe N. Leon: 1940 iulie 4 - septembrie 14
 George Cretzianu: 1940 septembrie 14 -1941 ianuarie 27
 G-ral Nicolae N. Stoenescu: 1941 ianuarie 27 - 1942
 septembrie 26
 Alexandru Neagu: 1942 septembrie 26 - 1944 aprilie 4
 Gheron Netta: 1944 aprilie - august 3
 G-ral Gheorghe Potopeanu: 1944 august 23 - octombrie 13

Ad-int. g-ral Constantin Sănătescu: 1944 octombrie 13 - noiembrie 4
Mihail Romniceanu: 1944 noiembrie 4 - 1945 februarie 28
Dumitru Alimănișteanu: 1945 martie 6 - aprilie 11
Mircea Durma: 1945 aprilie 11 - august 23
Alexandru Alexandrini: 1945 august 23 - 1947 noiembrie 6
Vasile Luca: 1947 noiembrie 7 - 1952 martie 9
Dumitru Petrescu: 1952 martie 9 - 1955 octombrie 3
Manea Mănescu: 1955 octombrie 3 - 1957 martie 19
Aurel Vijoli: 1957 martie 19 - 1968 iulie 16
Virgil Pîrvu: 1968 iulie 16 - 1969 august 19
Florea Dumitrescu: 1969 august 19 - 1978 martie 7
Paul Niculescu-Mizil: 1978 martie 7 - 1981 martie 30
Petre Gigea: 1981 martie 30 - 1986 august 26
Alexandru Babe: 1986 august 26 - 1987 decembrie 7
Gheorghe Paraschiv: 1987 decembrie 7 - 1989 martie 28
Ion Păţan: 1989 martie 28 - decembrie
Ion Păţan: 1989 decembrie 2 - 1990 iunie 28

Legenda:

- Orase grecești
- Orase dacice cu nume
- Statul dac în timpul lui Burebista
- Statul dac în timpul lui Decebal
- Cuceriri romane în secolul II d. n. e.
- Provincii romane în anul 106 d. n. e.
- Triburi germanice și sarmatice

Provincii: TYRAGETAE, BASTARNAE, CARPI, CUCUENSI, PROTONENSI, RAPACENSES, JIGODINI, ROXOLANI, BUREBASTI, TROIA, DACO-MOESIA INFERIOR, DACO-MOESIA SUPERIOR, SCORDISCI.

Cities and Towns: Sarmizegetusa, Apulum, Drobeta, Ulpia, Potaissa, Bonna, Aquae, etc.

Geographical Features: Danube River, Black Sea, Carpathian Mountains.

ȚĂRILE ROMÂNE ÎN SEC. AL XIV-lea ȘI PRIMĂ JUMĂTĂTE A SEC. AL XV-lea

